

รายงานการศึกษา

สภาพการจัดการศึกษาผู้สูงอายุ ในประเทศไทย

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ

สภาพการจัดการศึกษาผู้สูงอายุในประเทศไทย

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

โครงสร้างประชากรของประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนัยดังกล่าวหมายความว่า กลุ่มผู้สูงอายุ คือ ตัวแปรสำคัญในการพัฒนาประเทศ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ในฐานะหน่วยงานที่มีภารกิจหลัก ในการจัดทำและขับเคลื่อนนโยบาย แผน มาตรฐานการศึกษา และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้ตระหนัก ถึงความสำคัญของการดำเนินงานพัฒนาศักยภาพกลุ่มผู้สูงอายุ จึงได้แต่งตั้งคณะทำงานจัดทำแนวทางและ ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วมขึ้น เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ในการจัดการศึกษา สำหรับผู้สูงอายุ และเพื่อให้การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายฯ ดังกล่าวมีความสมบูรณ์ สำนักงานเลขาธิการ สภาการศึกษาจึงได้ศึกษาวิจัยสภาพการจัดการศึกษาผู้สูงอายุในประเทศไทย โดยศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานและการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งวิเคราะห์แนวโน้มของการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ และจัดทำ เป็นข้อเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม

รายงานการศึกษาสภาพการจัดการศึกษาผู้สูงอายุในประเทศไทยฉบับนี้ ถือเป็นเอกสารรายงาน การวิจัยฉบับสมบูรณ์ที่ผ่านการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ มีองค์ความรู้และแนวทางการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับ ผู้สูงอายุครบทุกมิติ ทั้งมิติด้านสังคม ด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นประโยชน์ ต่อหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคสังคม ในการดำเนินงานด้านนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ อย่างมาก

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ขอขอบคุณคณะทำงานฯ คณะผู้วิจัย ตลอดจนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ที่ได้ร่วมกันศึกษาวิจัยจนประสบผลสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ สำนักงานฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม รวมถึงผู้ที่สนใจ ได้นำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุต่อไป

(นายอำนาจ วิทยานุกูล)
เลขาธิการสภาการศึกษา

บทสรุปผู้บริหาร

รายงานการศึกษาสภาพการจัดการศึกษาผู้สูงอายุในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษา นโยบาย แผน และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานผู้สูงอายุในประเทศไทยในปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษา สภาพการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุและการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย และ 3) เพื่อวิเคราะห์ แนวโน้มของการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ และข้อเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม โดยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง 7 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. แนวคิด ทฤษฎี และปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย

1) แนวคิดและหลักการแอนดราโกยี (Andragogy) แนวคิดที่เป็นศิลป์และศาสตร์ในการช่วยให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ ซึ่งตั้งอยู่บนหลักการและความเชื่อพื้นฐาน 5 ประการ คือ มโนทัศน์ผู้เรียน ประสบการณ์ของผู้เรียน ความพร้อมของผู้เรียน การปรับตัวของผู้เรียน แรงจูงใจของผู้เรียน และความจำเป็นที่ต้องเรียนรู้

2) แนวคิดหลักการ “คิดเป็น” โดยความหมายของการคิด เป็นการวิเคราะห์ปัญหาและแสวงหาคำตอบ หรือ ทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาและดับทุกข์ การคิดอย่างรอบคอบเพื่อการแก้ปัญหา โดยอาศัยข้อมูล 3 ส่วน ประกอบด้วย ข้อมูลตนเอง ข้อมูลสังคมสิ่งแวดล้อม และข้อมูลวิชาการ ซึ่งเป้าหมายสุดท้ายของการเป็นคนคิดเป็น คือ ความสุข เนื่องจากคนเราจะมีมีความสุขเมื่อตัวเราและสังคมสิ่งแวดล้อม ผสมกลมกลืนกัน

3) แนวคิดเกี่ยวกับวิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology) ในทางวิทยาการผู้สูงอายุ ได้แบ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่บุคคลอันเนื่องมาจากความเป็นผู้สูงอายุ 3 ด้าน ประกอบด้วย

3.1 ด้านร่างกาย การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของร่างกาย ที่เข้าสู่วัยสูงอายุ ซึ่งแสดงออกมาอย่างเด่นชัดในเรื่องของสุขภาพ

3.2 ด้านจิตใจ องค์กรประกอบทางด้านสมอง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงร่างกายเพราะความเสื่อมของอวัยวะต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการติดต่อกับบุคคลและการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ

3.3 ด้านสังคม บทบาททางสังคมซึ่งจะเปลี่ยนไปตามอายุที่มากขึ้น และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้สูงอายุและสังคม

4) Psychology of Aging ผู้สูงอายุมีความต้องการที่สอดคล้องกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งจะแตกต่างกับบุคคลวัยอื่น และความต้องการต่าง ๆ ของผู้สูงอายุนั้น จะมีความต้องการขั้นพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิตในช่วงบั้นปลายให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ อันได้แก่ ความต้องการด้านร่างกาย ความต้องการด้านครอบครัว ความต้องการด้านเศรษฐกิจ ความต้องการด้านสังคม ความต้องการด้านสภาพจิตใจ และ ความต้องการด้านสวัสดิการ

2. นโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ

1) นโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) กรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2533 และฉบับที่ 3 พ.ศ. 2560 แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 -2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 และมาตรการขับเคลื่อนสังคมสูงวัยคนไทยอายุยืน 4 มิติ

2) ความเชื่อมโยงของนโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

2.1 ด้านการศึกษา ประกอบด้วย การพัฒนาทักษะและความรู้เพื่อการดำรงชีพ การเงิน การทำงาน สุขภาพ และสภาพแวดล้อม การพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพมนุษย์ การส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ สื่อ ตำรา ที่ทุกคนเข้าถึงได้ การส่งเสริมและสนับสนุนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ การเตรียมเข้าสู่วัยสูงอายุ

2.2 ด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย การส่งเสริมการออม การลงทุนระยะยาวตั้งแต่ก่อนเกษียณ การส่งเสริมการทำงานหลังเกษียณ การขยายอายุเกษียณ การประกันรายได้ และสวัสดิการ

2.3 ด้านสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมและการบริการสาธารณะที่เหมาะสมกับสังคมสูงวัย การส่งเสริมการมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

2.4 ด้านสุขภาพ ประกอบด้วย การส่งเสริมสุขภาพ หลักประกันสุขภาพ การส่งเสริมคุณภาพชีวิต การพัฒนาระบบการดูแล การยกระดับอาชีพผู้ดูแลผู้สูงอายุ และการจัดให้มีศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพในชุมชน

2.5 ด้านสังคม ประกอบด้วย การตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ การอยู่กับครอบครัวและมีผู้ดูแล มีระบบบริการและเครือข่ายเกื้อหนุน การเพิ่มบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน

3. สถานการณ์ผู้สูงอายุและแนวโน้มผลกระทบต่อประเทศ

1) สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทย โดยได้ทำการศึกษาจากรายงานการสำรวจสถิติจำนวนผู้สูงอายุในประเทศไทย 77 จังหวัด โดยกรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ใช้ข้อมูลย้อนหลัง 5 ปี ตั้งแต่ ปี 2559 - 2563 รายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ใช้ข้อมูลจากการสำรวจ 4 ครั้งล่าสุด ได้แก่ การสำรวจในปี 2550 ปี 2554 ปี 2557 และปี 2560 และ รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย ใช้ข้อมูลจากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2562 โดยสถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทยในมิติต่าง ๆ ประกอบ มิติด้านประชากร มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสุขภาพ และมิติด้านสังคม มีดังนี้

1.1 มิติด้านประชากร พบว่า ผู้สูงอายุมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอดในปี 2576 ผู้สูงอายุเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชายมีแนวโน้มจะเป็นโสดและอยู่คนเดียวมากขึ้น ผู้สูงอายุส่วนมากอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลมากกว่าในเขตเทศบาล และอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด จังหวัดที่มีผู้สูงอายุมากที่สุด คือ กรุงเทพมหานคร และจังหวัดที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรมากที่สุดคือ ลำปาง

1.2 มิติด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุ 1 ใน 3 ยังคงทำงาน ซึ่งงานที่ทำส่วนใหญ่จะประกอบธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง โดยส่วนใหญ่ผู้สูงอายุไม่ต้องการทำงาน กลุ่มที่ยังต้องการทำงานจะเป็นผู้สูงอายุวัยต้น รายได้ส่วนใหญ่มาจากบุตร การทำงาน และเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ครึ่งหนึ่งมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ

1.3 มิติด้านสุขภาพ ผู้สูงอายุประเมินตนเองว่ามีสุขภาพอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการดูแลสุขภาพ เช่น การกินผักผลไม้เป็นประจำ ดื่มน้ำสะอาด วันละ 8 แก้ว มีเพียง 1 ใน 3 ที่ออกกำลังกาย และตรวจสุขภาพประจำปี ครึ่งหนึ่งประเมินว่ามีความสุขอยู่ในระดับมาก

1.4 มิติด้านสังคม มีผู้สูงอายุเพียง 1 ใน 3 ที่เป็นสมาชิกและเข้าร่วมกิจกรรม และกิจกรรมที่เข้าร่วมเป็นกิจกรรมของหมู่บ้าน กิจกรรมชมรมที่เป็นสมาชิกมากที่สุด คือ กลุ่มฌาปนกิจ รองลงมา คือ ชมรมผู้สูงอายุ การรับข่าวสารที่เป็นประโยชน์จะรับจากตัวบุคคลและสื่อโทรทัศน์

2) การวิเคราะห์แนวโน้ม ผลกระทบของการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุที่ส่งผลต่อประเทศ ประกอบด้วย การขาดแคลนแรงงานในทุกภาคส่วนจากการไม่สามารถหาแรงงานทดแทนได้ทัน การขาดองค์ความรู้ในตัวบุคคลเนื่องจากการเกษียณอายุ การจัดเก็บภาษีได้น้อยลงเนื่องจากการเกษียณอายุของผู้สูงอายุ ภาระในการดูแลกลุ่มผู้สูงวัยที่มีจำนวนมากขึ้น ระบบบริการสาธารณะไม่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ และขาดการเตรียมตัวเข้าสู่ผู้สูงอายุ

4. หน่วยงานที่จัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย

1) หน่วยงานที่จัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรมกิจการผู้สูงอายุ สถาบันวิทยาลัยชุมชน กระทรวงแรงงาน กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กรมการจัดหางาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมอนามัย สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ และมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ

2) ความเชื่อมโยงและความสอดคล้องในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ พบว่า ในแต่ละหน่วยงานจะมีรูปแบบและวิธีการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย บางหน่วยงานจัดให้กับผู้สูงอายุโดยตรง บางหน่วยงานจัดให้กับวิทยาการเพื่อไปขยายผลต่อ การดำเนินการมีความครอบคลุมเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มก่อนเกษียณอายุและกลุ่มผู้สูงวัย ด้านเนื้อหาการจัดการเรียนรู้มีความหลากหลายและครอบคลุมประเด็นที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ด้านการเข้าถึงกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ พบว่า สามารถเข้าถึงได้ครอบคลุมทั้งประเทศ ทั้งในระดับอำเภอ ตำบล และชุมชน ด้านการสนับสนุนหลังจากการจัดกิจกรรม หน่วยงานได้ดำเนินการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง และด้านการวิจัยและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ ซึ่งมีหน่วยงานที่มีบทบาทในการทำวิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุ

5. หน่วยงานที่มีการดำเนินงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุในต่างประเทศ

การพิจารณาคัดเลือกประเทศ ใช้ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index : HDI) เป็นเกณฑ์ในคัดเลือก โดยดูจากประเด็นด้านสุขอนามัย ความรู้ของประชากร และรายได้ โดยพิจารณาจากประเทศที่ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว ประกอบด้วย ทวีปยุโรป ได้แก่ ประเทศนอร์เวย์และประเทศไอร์แลนด์ ทวีปอเมริกา ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศแคนาดา ทวีปเอเชีย ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่นและประเทศสิงคโปร์ และ ทวีปออสเตรเลีย ได้แก่ ประเทศออสเตรเลียและประเทศนิวซีแลนด์

เกณฑ์ในการแบ่งอายุของกลุ่มผู้สูงอายุ ได้แบ่งเป็น 4 ระยะ ดังนี้ ช่วงอายุ 50 ปีขึ้นไป คือ กลุ่มผู้ใหญ่ ตอนปลาย ช่วงอายุ 60 - 69 ปี คือ กลุ่มผู้สูงอายุตอนต้น ช่วงอายุ 70 - 79 ปี คือ กลุ่มผู้สูงอายุวัยกลาง และ ช่วงอายุ 80 ปีขึ้นไป คือ กลุ่มผู้สูงอายุตอนปลาย

จากการพิจารณาการดำเนินงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุในต่างประเทศ ทำให้ได้บทสรุปแนวคิดและหลักการ ดำเนินการด้านผู้สูงอายุในต่างประเทศ ประกอบด้วย การประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน การสร้างและ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทั้งผู้จัดและผู้เข้าร่วม ความสะดวกในการเข้าถึงแพลตฟอร์มที่สามารถบริหารจัดการ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ บุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในการจัดกิจกรรม และการออกแบบและดำเนินการ กิจกรรมที่มีความหลากหลายตอบสนองบริบทต่าง ๆ

6. แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม

องค์ประกอบสำหรับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ดังนี้

1) หลักการ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วม การบูรณาการองค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญจากหลาย ๆ ภาคส่วนที่จะส่งผลต่อความสำเร็จของภารกิจในการบริหารจัดการ และพัฒนาการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยมุ่งพัฒนา และใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลรวมเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ที่เน้นการมีส่วนร่วม

2) ระเบียบ/นโยบายที่ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ควรส่งเสริมศักยภาพการเรียนรู้ของผู้สูงอายุรวมถึงสำหรับคนทุกช่วงวัยในการอยู่ร่วมกันกับผู้สูงอายุ ในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริม การเรียนรู้ควรเอื้อต่อการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ต้องมีความชัดเจน ยืดหยุ่น คล่องตัว และเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาการณ์ที่จะส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

3) วัตถุประสงค์ คือ ส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ ส่งเสริมความสามารถและศักยภาพประชากร ส่งเสริมความเท่าเทียม และส่งเสริมสมรรถนะความพร้อมในการทำงานและใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในช่วงเวลาสำคัญของชีวิต

4) กลุ่มเป้าหมายการส่งเสริมการเรียนรู้ ซึ่งพิจารณาจาก การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากร ผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงสภาพร่างกายและจิตใจ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

5) วิธีดำเนินการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ กิจกรรมการเรียนรู้ต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของลักษณะการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ต้องพัฒนาความรู้ ทักษะ การเตรียมพร้อมสู่การเป็นผู้สูงอายุ ต้องส่งเสริมพัฒนาความเป็นผู้สูงอายุ และต้องมีความต่อเนื่องในการเรียนรู้ในทุกช่วงวัย

6) ลักษณะกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ดำเนินการเพื่อส่งเสริมและตอบสนองความต้องการที่หลากหลาย และเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านพัฒนาการเรียนรู้อุทิศชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ ด้านสาธารณสุข ทักษะการทำงาน และอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น

7) บทบาทของผู้อำนวยการความสะดวกทางการเรียนรู้หรือผู้จัดการเรียนรู้ ต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นสำคัญ ส่งเสริมการเรียนรู้ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนมีการเรียนรู้โดยกำกับตนเองเป็นหลัก การเคารพในความแตกต่างของผู้สูงอายุ และต้องเชื่อมั่นในศักยภาพของผู้สูงอายุ

8) การวัดและประเมินผล ผู้จัดหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ ต้องให้ความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ ควรประเมินผลตามลักษณะและศักยภาพของผู้สูงอายุ รวมทั้งเครื่องมือที่ใช้วัดและประเมินผลต้องสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

7.

การวิเคราะห์แนวโน้มและข้อเสนอแนะการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

1) สิ่งที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญและแนวโน้มในอนาคต

1.1 ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ไม่เพียงพอ ขาดการออม การสะสมทรัพย์สิน ขาดความรู้และทักษะที่จำเป็นในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับศักยภาพของตน ขาดทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพ และการทดแทนแรงงานด้วยระบบอัตโนมัติ

1.2 ด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของสภาพร่างกาย ทำให้ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต การดูแลสุขอนามัย และการเผชิญกับภัยธรรมชาติที่รุนแรงขึ้น

1.3 ด้านสุขภาพ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของสภาพร่างกาย ทำให้ต้องการการดูแลอย่างใกล้ชิด การบริโภคอาหารที่ไม่ดีต่อสุขภาพ การเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรังและโรคระบาด เนื่องจากผู้สูงอายุมีความเสี่ยงสูงที่จะมีอาการหนักกว่าช่วงวัยอื่น ๆ และปัญหาสุขภาพจิตจากความเครียดด้านต่าง ๆ

1.4 ด้านสังคม ได้แก่ ความแตกต่างของคนต่างวัย ส่งผลถึงการอยู่ร่วมกันในสังคม ปัญหาการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ความเสมอภาคทางสังคม และปัญหาการอยู่โดดเดี่ยว

จากปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุจะต้องเผชิญ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านสุขภาพ และด้านสังคมดังที่กล่าวไว้ข้างต้น นอกจากรัฐจะเป็นหลักในการส่งเสริมและสนับสนุนการแก้ปัญหาแล้วนั้น การจัดการเรียนรู้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยบรรเทาหรือชะลอการเกิดปัญหาได้ โดยการพัฒนาให้ผู้สูงอายุในแต่ละช่วงวัยได้มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่มีและมีความจำเป็นต่อการดำรงชีพเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองในเบื้องต้นได้ระดับหนึ่ง และเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐที่จะต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากในการดูแลกลุ่มผู้สูงอายุที่จะมีเพิ่มมากขึ้นในอนาคตอันใกล้

2) กิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ

2.1 ด้านเศรษฐกิจ ควรส่งเสริมเรื่อง Silver Economy ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจส่วนที่เกี่ยวข้องกับ กิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการและความจำเป็นสำหรับผู้สูงวัย และ Financial Literacy ซึ่งเป็น ความรู้ด้านการเงิน

2.2 ด้านสภาพแวดล้อม ควรส่งเสริมเรื่อง Environmental Literacy การให้ความรู้ในเรื่องของ การปรับตัวด้านสิ่งแวดล้อม และ Ecology Systems

2.3 ด้านสุขภาพ ควรส่งเสริมเรื่อง Health Literacy คือการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความรู้ ด้านสุขภาพ การที่จะมีสุขภาพดี ความเป็นอยู่ที่ดี

2.4 ด้านสังคม ควรส่งเสริมเรื่อง Interpersonal Skills การอยู่ร่วมกันในสังคมต่างช่วงวัย การเตรียม ความพร้อมในการทำความเข้าใจต่อกระบวนการเปลี่ยนผ่านของช่วงวัยในผู้สูงอายุ และส่งเสริมการเรียนรู้ สำหรับผู้สูงอายุ

3) ข้อเสนอแนะทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม

3.1 พัฒนาระบบบริการผู้สูงอายุระยะยาว สามารถจัดการบริการที่ครอบคลุมด้านต่าง ๆ ภายใต้ ระบบบริการกลางสำหรับผู้สูงอายุ โดยสามารถเชื่อมต่อกับบ้านและสถานพยาบาลได้อย่างครบวงจร การส่งเสริม ให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานในการดูแล และสนับสนุนการดูแลโดยครอบครัว (Home Health Care)

3.2 พัฒนาระบบฐานข้อมูลกลางสำหรับผู้สูงอายุ โดยมีหน่วยงานกลางเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง และสามารถเชื่อมโยงข้อมูลเดียวกันได้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุได้อย่างเป็นรูปธรรม ตามกลุ่ม ผู้สูงอายุในแต่ละช่วงวัยเพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนรองรับผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม

3.3 พัฒนาผู้จัดการเรียนรู้และผู้ดูแลผู้สูงอายุระยะยาว โดยกำหนดให้มีมาตรฐานการศึกษาและ การฝึกอบรม สำหรับผู้จัดการเรียนรู้และผู้ดูแลผู้สูงอายุระยะยาว เพื่อให้มีความรู้และทักษะในการร่วมทำ หน้าที่ให้การดูแลผู้สูงอายุอย่างถูกต้องเหมาะสม

3.4 ให้มีสถานดูแลผู้สูงอายุที่ได้มาตรฐานทั้งภาครัฐและเอกชนอย่างเพียงพอ เพื่อให้เกิดการ คัดกรอง ดูแล ผู้สูงอายุที่ใช้บริการสถานดูแลผู้สูงอายุทั้งในเรื่องบริการที่ได้รับ บุคลากรที่ทำหน้าที่ให้การดูแล อาการ สถานที่ ความปลอดภัย รวมทั้งระบบส่งต่อผู้สูงอายุกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็นต้องไปใช้บริการที่โรงพยาบาล

3.5 ใช้เศรษฐกิจกระตุ้นและสนับสนุนสังคมสูงวัย (Silver Economy) สนับสนุนให้ภาคธุรกิจ และการบริการร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุ

3.6 ขยายโอกาสการทำงานของผู้สูงอายุ การขยายอายุการทำงานในกลุ่มผู้สูงอายุตอนต้นที่มีความ ต้องการการทำงาน เพื่อเปิดโอกาสและเป็นทางเลือกหนึ่งให้ผู้สูงอายุได้ทำงานและมีรายได้ รวมทั้ง ลดภาวะการขาดแคลนแรงงานที่มีความสามารถในระยะยาว

3.7 จัดให้มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ โดยการส่งเสริมและรณรงค์ ให้มีการนำแนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design) มาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมอย่างครอบคลุม ทั่วถึง โดยเฉพาะในพื้นที่สาธารณะ

3.8 เพิ่มขีดความสามารถและบทบาทขององค์กรบริหารท้องถิ่นในการดูแลคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยการส่งเสริมการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุบนแนวคิด ร่วมคิด ร่วมทำ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการกำหนด นโยบาย และพัฒนาแนวทางในการดำเนินงานเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ระหว่างส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและ ส่วนท้องถิ่น

3.9 ส่งเสริมการพัฒนางานการวิจัยและนวัตกรรมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย การศึกษา วิจัย ค้นคว้า พัฒนาความรู้ และนวัตกรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพอนามัย และสังคมในการดำรงชีวิตประจำวัน รวมถึงการออกแบบและผลิตวัสดุอุปกรณ์เพื่ออำนวยความสะดวกและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ

3.10 ส่งเสริมแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยการกำหนดเป้าหมายเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และการจัดสรรแหล่งทรัพยากรที่สำคัญทางการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ ในส่วนของกิจกรรมการเรียนรู้ควรมีความหลากหลาย และยืดหยุ่นเหมาะสมกับลักษณะเฉพาะ รวมทั้งผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ควรมีความสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ที่เน้นการมีส่วนร่วม สร้างบรรยากาศในการเรียนรู้เชิงบวก

3.11 ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคนในช่วงวัยต่าง ๆ เป็นพหุวัย ในลักษณะการรวมกลุ่มสังคม เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ระหว่างช่วงวัย ส่งเสริมให้คนทุกช่วงวัยที่อยู่ร่วมกันได้มีการปรับตัว สร้างคุณค่าและความหมายของการอยู่ร่วมกันของคนทุกวัยได้

3.12 ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ที่จะดูแลตนเองในทุกมิติ โดยควรจะมีนโยบายเพื่อส่งเสริมการดูแลตนเองตั้งแต่วัยผู้ใหญ่ตอนปลาย (50-59 ปี) เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุและลดการพึ่งพาผู้อื่นให้น้อยลงได้ในระยะยาว

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
บทสรุปผู้บริหาร	ข
สารบัญ	ณ
บทที่ 1 แนวคิด ทฤษฎี และปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ	1
1.1 แนวคิดและหลักการแอนดราโกจี (Andragogy) ของ Malcolm Shepherd Knowles	1
1.2 แนวคิดและหลักการ “คิดเป็น” ของ ดร.โกวิท วรรณพัฒน์	7
1.3 แนวคิดและหลักการจีรอนโทโลจี (Gerontology)	9
1.4 Psychology of Aging	12
1.5 ผู้สูงอายุในสังคมไทยและผู้สูงอายุในต่างประเทศ	16
บทที่ 2 นโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ	19
2.1 นโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายด้านผู้สูงอายุในปัจจุบัน	19
2.2 ความเชื่อมโยงของนโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ	34
บทที่ 3 สถานการณ์ผู้สูงอายุและแนวโน้มผลกระทบต่อประเทศ	37
3.1 สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทย	37
3.2 วิเคราะห์แนวโน้มผลกระทบของการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุที่ส่งผลกระทบต่อประเทศ	50
บทที่ 4 หน่วยงานที่จัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย	52
4.1 หน่วยงานที่จัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ	52
4.2 ความเชื่อมโยงและความสอดคล้องในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ	61
บทที่ 5 หน่วยงานที่มีการดำเนินงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุในต่างประเทศ	63
5.1 ทวีปยุโรป	64
5.2 ทวีปอเมริกา	67
5.3 ทวีปเอเชีย	71
5.4 ทวีปออสเตรเลีย	75
บทที่ 6 แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม	79
6.1 ลักษณะการดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ	79
6.2 กรณีตัวอย่างของการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	81

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 7 การวิเคราะห์แนวโน้มและข้อเสนอแนะการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม	87
7.1 สิ่งที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญและแนวโน้มในอนาคต	87
7.2 กิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	89
7.3 ข้อเสนอแนะทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม	93
บรรณานุกรม	97
รายชื่อคณะวิจัย	106
คณะผู้จัดทำ	107

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า	
1 - 1	การเปรียบเทียบลำดับของพัฒนาการและการตัดสินใจในแต่ละช่วงชีวิต	6
2 - 1	ความเชื่อมโยงของนโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ	34
3 - 1	จำนวนผู้สูงอายุต่อจำนวนประชากรทั้งหมดจำแนกตามรายปี ตั้งแต่ปี 2559 - 2563	38
3 - 2	สัดส่วนผู้สูงอายุต่อจำนวนประชากรจำแนกตามเพศและกลุ่มช่วงวัยผู้สูงอายุ	38
3 - 3	การกระจายตัวของผู้สูงอายุเชิงพื้นที่จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัยและภาค	41
3 - 4	จังหวัดที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากที่สุดในประเทศ 5 อันดับแรก จำแนกตามรายปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 - 2563	42
3 - 5	จังหวัดที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรมากที่สุด 5 อันดับแรก จำแนกตามรายปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 - 2563	42
3 - 6	ดัชนีผู้สูงอายุ อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ และอัตราส่วนเกื้อหนุน	43
3 - 7	ลักษณะการอยู่อาศัยและสถานภาพการสมรสของผู้สูงอายุ	44
3 - 8	การรู้หนังสือและระดับการศึกษาของผู้สูงอายุ	44
3 - 9	ภาวะการทำงานและสถานภาพการทำงานของผู้สูงอายุ	45
3 - 10	ความต้องการทำงานของผู้สูงอายุ	45
3 - 11	แหล่งรายได้ของผู้สูงอายุ	46
3 - 12	ความเพียงพอของรายได้และการออมของผู้สูงอายุ	46
3 - 13	การประเมินสุขภาพและพฤติกรรมการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ	47
3 - 14	การประเมินระดับความสุขของผู้สูงอายุ	47
3 - 15	การเป็นสมาชิกและการร่วมกิจกรรม/ชมรมผู้สูงอายุ	48
3 - 16	แหล่งข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุ	49

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 - 1 แนวคิดและหลักการคิดเป็น	9
1 - 2 ลักษณะทางกายภาพของผู้สูงอายุที่เปลี่ยนแปลงไป	17
3 - 1 พีรามิดประชากร ปี 2563	40
5 - 1 สรุปแนวคิดและหลักการดำเนินการด้านผู้สูงอายุในต่างประเทศ	78
6 - 1 แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม	86
7 - 1 กิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	93
7 - 2 การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม	96

บทที่ 1

แนวคิด ทฤษฎี และปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

แนวคิด ทฤษฎี และปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุนั้นมีหลายทฤษฎี แต่ที่เหมาะสมกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุนั้น ควรมีแนวคิด หลักการ และวิธีส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีวุฒิภาวะ มีประสบการณ์ มีความรับผิดชอบ ให้มีโอกาสดำคิด วิเคราะห์ เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น ตลอดจนสามารถสรุปองค์ความรู้นำไปประโยชน์ในชีวิตได้ ซึ่งทฤษฎี การเรียนรู้ตามลักษณะดังกล่าว ประกอบด้วย

1.1

แนวคิดและหลักการแอนดราโกจี (Andragogy) ของ Malcolm Shepherd Knowles

การเรียนรู้ของผู้ใหญ่นั้นแตกต่างจากการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน ความแตกต่างนี้สามารถอธิบายให้เห็นได้ตั้งแต่ความหมายของคำศัพท์ที่ใช้ ความเชื่อและหลักการของศิลปวิทยาในการสอน ซึ่งผู้สอนเป็นผู้นำในการสอนที่เรียกว่า เพดาโกจี (Pedagogy) กับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่หรือศิลป์และศาสตร์ในการช่วยให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ หรือที่เรียกว่า แอนดราโกจี (Andragogy)

ศิลปวิทยาในการสอนตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Pedagogy ซึ่งมีรากศัพท์จากภาษากรีก คือ paid แปลว่า “เด็ก” และ “agogus” แปลว่า “นำ” ดังนั้นคำว่า Pedagogy จึงแปลว่า ศิลป์และศาสตร์ของการสอนเด็ก รูปแบบศิลปวิทยาในการสอนแบบนี้ ถือว่าผู้สอนเป็นผู้นำมีอำนาจ มีความรับผิดชอบสูง ในการตัดสินใจกำหนดสิ่งที่จะนำมาเรียน กำหนดเวลาในการเรียนการสอน ตลอดจนขั้นตอนวิธีการเรียน ส่วนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Andragogy ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีก คือ aner (จากต้นศัพท์ คือ andr-) แปลว่า “ผู้ใหญ่” และ “agogus” แปลว่า “นำ” ดังนั้น คำว่า Andragogy จึงแปลตรงตัวว่า ศิลป์และศาสตร์ของการสอนผู้ใหญ่ หรือศิลป์และศาสตร์ในการช่วยให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ โดยมีแนวคิดและหลักการดังนี้คือ

1.1.1 แนวคิดและหลักการแอนดราโกยี

ศิลป์และศาสตร์ในการช่วยให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้หรือแอนดราโกยี (Andragogy) นั้น ตั้งอยู่บนหลักการและความเชื่อพื้นฐาน 4 ประการ คือ

- 1) มโนทัศน์ต่อตนเองของผู้เรียน
- 2) ประสบการณ์ของผู้เรียน
- 3) ความพร้อมที่จะเรียน
- 4) แนวทางในการเรียนรู้

ความเชื่อพื้นฐานทั้ง 4 ประการ ทำให้นักการศึกษาผู้ใหญ่สามารถกำหนดรูปแบบการเรียนรู้ขึ้นแบบการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่นำมาดัดแปลงใช้ในเรื่องการพัฒนาหลักสูตร ตลอดจนการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับลักษณะธรรมชาติ และพัฒนาการของภารกิจตามวัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) มโนทัศน์ต่อตนเองของผู้เรียน ผู้ใหญ่มีลักษณะที่เจริญเติบโตทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มีวุฒิภาวะสูงและยิ่งวุฒิภาวะสูงขึ้นเท่าไร มโนทัศน์ต่อตนเองจะพัฒนาการจากการพึ่งพาอาศัยผู้อื่นไปเป็นการนำตนเองเป็นตัวของตัวเอง ผู้ใหญ่ต้องการที่จะตัดสินใจและทำอะไร ๆ ด้วยตนเอง สามารถนำตนเองได้ ขณะเดียวกันผู้ใหญ่ก็ต้องการให้ผู้อื่นยอมรับศักยภาพเหล่านี้ในตัวของเขาด้วยเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้เองผู้ใหญ่จึงต้องการการยอมรับ เขาจะหลบเลี่ยง ปฏิเสธ หรือต่อต้านสถานการณ์ที่ทำให้รู้สึกถูกลดปฏิบัติเหมือนเป็นเด็ก เช่นการบอกให้ทำสิ่งนั้นและอย่าทำสิ่งนี้ การดูถูก หรือทำให้รู้สึกต่ำต้อย นำอับอาย และการถูกลดโทษ มโนทัศน์เกี่ยวกับตนเองของผู้เรียนนี้มีผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่โดยตรง

2) ประสบการณ์ของผู้เรียน เมื่อบุคคลเจริญเติบโตทั้งด้านร่างกายและจิตใจและมีวุฒิภาวะสูงขึ้นบุคคลเหล่านี้ในเวลาเดียวกันก็ได้สร้างสมประสบการณ์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวางมากมาย ประสบการณ์ที่ประกอบเป็นตัวเขาขณะนี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้ ทำให้เขาเป็นประจักษ์แหล่งทรัพยากรอันมหาศาลของการเรียนรู้ ขณะเดียวกันก็มีพื้นฐานประสบการณ์กว้างพอที่จะรองรับ หรือเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้ใหม่ ๆ ได้อีก

เมื่อพิจารณาตามหลักการการศึกษาผู้ใหญ่ จะเห็นได้ชัดเจนว่า ประสบการณ์ของผู้เรียนผู้ใหญ่มีคุณค่าต่อการเรียนการสอนในลักษณะต่อไปนี้

2.1) ผู้เรียนผู้ใหญ่สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ของตนกับกลุ่มผู้เรียน หรือผู้อื่นได้เป็นอย่างดี ประสบการณ์ของผู้ใหญ่เปรียบเสมือนแหล่งวิทยาการของการเรียนรู้ที่นำมาศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกันได้

2.2) ผู้เรียนผู้ใหญ่มีประสบการณ์เดิมเป็นพื้นฐานอยู่มากมาย จึงทำให้ผู้ใหญ่สามารถนำประสบการณ์เดิมไปเชื่อมโยงหรือสัมพันธ์กับประสบการณ์ใหม่ ทำให้ประสบการณ์ใหม่มีความหมายมากขึ้นหรือทำให้เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ได้ดีขึ้น **ความพร้อมที่จะเรียน** ผู้ใหญ่พร้อมที่จะเรียนและจะเรียนได้ดีที่สุดเมื่อเขามีความต้องการที่จะเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ กล่าวคือ เมื่อเขารู้สึกว่าสิ่งนั้นจำเป็นและมีประโยชน์ต่อบทบาทภาระหน้าที่ และสถานภาพทางสังคมของเขา เช่น ในฐานะที่เขาเป็นพ่อแม่ของลูกในวัยรุ่น เป็นหัวหน้าหน่วยงาน ทำให้เขามองเห็นความจำเป็นและต้องการที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยรุ่นและการเป็นผู้นำหรือผู้บริหารที่ดี

เนื่องจากวัยผู้ใหญ่มักมีความเกี่ยวข้องกับหน้าที่การงาน ความเป็นอยู่หรือบทบาทภารกิจตามวัย และภารกิจของแต่ละช่วงวัยนี้เองที่ทำให้บุคคลเกิดความพร้อมที่จะเรียน ซึ่งทำให้เกิดช่วงจังหวะที่เรียกว่า “teachable moment” หรือช่วงจังหวะที่เหมาะสมต่อการเรียนการสอนที่สุดขึ้น แอวิกเฮิร์ส ได้แบ่งช่วงชีวิตผู้ใหญ่ออกเป็น 3 ช่วงคือ วัยผู้ใหญ่ตอนต้น วัยกลางคน และวัยสูงอายุ และระบุบทบาทฐานะทางสังคมของผู้ใหญ่ไว้ดังนี้ คือ คนทำงาน คู่สมรส พ่อแม่ บุตรหรือธิดาของพ่อแม่ที่สูงอายุ พลเมืองของประเทศ เพื่อน สมาชิกขององค์กร สมาชิกของศาสนา และผู้ใช้เวลาว่าง และแอวิกเฮิร์ส ได้ให้ความเห็นไว้ว่า เมื่อบุคคลก้าวสู่แต่ละช่วงวัย ความต้องการที่จะแสดงบทบาทแต่ละบทบาทดังกล่าวในสังคมตามภารกิจของวัยทำให้บุคคลเกิดความพร้อมที่จะเรียน อย่างไรก็ตาม ความพร้อมที่จะเรียนนี้ก็เปลี่ยนแปลงไปตามภารกิจของวัยด้วย

3) **แนวทางในการเรียนรู้** การเรียนรู้ของผู้ใหญ่มีความแตกต่างจากการเรียนรู้ของเด็กทั้งในด้านเนื้อหาและวิธีการ กล่าวคือ การเรียนของเด็กจะเน้นเนื้อหาวิชาการ (subject-centered) โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาในด้านต่าง ๆ เป็นการสร้างความพร้อมสำหรับการเรียนรู้ในระดับสูงขึ้นไป หรือเพื่อใช้ประโยชน์ในวันหน้า แต่สำหรับผู้ใหญ่มุ่งที่จะนำความรู้ที่นำไปใช้ได้ทันทีในปัจจุบัน การเรียนของผู้ใหญ่จึงมุ่งที่กระบวนการแก้ปัญหา (problem-centered) ผู้ใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถในการแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตของตน

1.1.2 หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Adult Learning Principles) ตามทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ของ โนลส์ (Knowles' theory of andragogy) นั้นถือว่าเป็นความพยายามที่จะทำให้เห็นว่า การเรียนรู้ของผู้ใหญ่แตกต่างจากการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งโนลส์ในเวลาต่อมาได้นำหลักการแอนดราโกยีมาขยายความเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ โดยกำหนดเป็นหลักการเรียกว่า หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Adult Learning Principles) ดังต่อไปนี้

1) ผู้ใหญ่ต้องการรู้เหตุผลในสิ่งที่ต้องเรียน ต้องทราบเหตุผลในการเรียนบางสิ่งบางอย่าง และจะเรียนอย่างไร การเรียนรู้ต้องสามารถประยุกต์เข้ากับงานหรือความรับผิดชอบต่าง ๆ และมีคุณค่าต่อตัวเขา ดังนั้นผู้สอนต้องแสดงจุดมุ่งหมายและแนวทางให้กับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ก่อนที่เรียนในวิชานั้น ๆ จะเริ่มขึ้น ซึ่งก็หมายความว่า ทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ผู้เรียนคุ้นเคย จึงจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกโครงการ สิ่งที่จะเรียนที่สะท้อนความสนใจของเขา

2) ผู้ใหญ่มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความเป็นอิสระ มีความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจและเรียนด้วยการนำตนเอง ต้องการเป็นอิสระในการนำตนเอง ผู้สอนต้องเปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ และเป็นผู้ที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องนำมุมมองหรือสาระของผู้เรียนเข้าร่วมว่ามีเรื่องอะไรบ้างที่จะครอบคลุมงานหรือโครงการของเขา หรือที่สะท้อนความสนใจของเขา ผู้สอนควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้ามารับผิดชอบในการนำเสนอ และแสดงภาวะผู้นำกลุ่ม ผู้สอนต้องมั่นใจที่จะแสดงบทบาทของผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ แนะนำผู้เรียนมากกว่าที่จะเพิ่มเติมข้อเท็จจริง และที่สำคัญผู้สอนต้องแสดงให้เห็นว่าชั้นเรียนจะสามารถช่วยให้เขาบรรลุเป้าหมายของตนเองได้อย่างไร

3) ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่ได้สั่งสมพื้นฐานที่เป็นประสบการณ์ชีวิตและความรู้ที่อาจรวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ความรับผิดชอบของครอบครัว และการศึกษาที่มีมาก่อน จึงจำเป็นต้องเชื่อมโยงการเรียนรู้

เข้ากับความรู้/ประสบการณ์พื้นฐานของเขาเหล่านั้น และเพื่อที่จะช่วยให้ผู้เรียนทำสิ่งนั้นได้ ผู้สอนก็จำเป็นต้องดึงความรู้และประสบการณ์ของผู้เรียนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เรียนออกมา ผู้สอนต้องเชื่อมโยงความคิดรวบยอดต่าง ๆ กับผู้เรียนและยอมรับในคุณค่าของประสบการณ์ในการเรียนรู้ของผู้เรียน

4) ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่สนใจและพร้อมที่จะเรียน บทเรียนที่สัมพันธ์และเป็นประโยชน์ต่อชีวิตและการทำงานของตนเองมากที่สุด ผู้เรียนอาจไม่สนใจที่จะเรียนเพียงเพื่อรู้เท่านั้น ผู้เรียนต้องการบทเรียนที่มีประโยชน์ต่อชีวิตและต่อการทำงานของเขา ซึ่งผู้สอนต้องช่วยให้เขาประจักษ์ในสิ่งเหล่านั้น

5) ผู้ใหญ่เรียนอย่างมีเป้าหมาย นั่นคือ การเรียนรู้เพื่อชีวิตหรือหน้าที่การงานหรือเพื่อแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ ฉะนั้น เมื่อเริ่มลงทะเบียนเรียนผู้เรียนก็มักทราบแล้วว่าตนมีเป้าหมายอะไร ผู้สอนจึงต้องแสดงให้เห็นว่า ชั้นเรียนนี้สามารถช่วยให้เขาบรรลุเป้าหมายได้อย่างไร การจำแนกเป้าหมายและจุดมุ่งหมายในรายวิชาเช่นนี้ จำเป็นต้องดำเนินการตั้งแต่เริ่มเรียน

6) ผู้ใหญ่เรียนรู้ได้ดีจากแรงจูงใจภายใน เช่น ความต้องการเพิ่มความพึงพอใจในงาน การเพิ่มคุณภาพชีวิต ความมีคุณค่าพอ ๆ กับแรงจูงใจภายนอก เช่น งานที่ดีกว่า เงินเดือนที่สูงกว่า และการได้รับการเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง ขณะเดียวกันผู้ใหญ่ทุกคนต้องการได้รับการยอมรับนับถือ ผู้สอนต้องให้ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่แสดงออกถึงประสบการณ์ที่มีคุณค่าที่พวกเขามีอยู่ ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่เหล่านี้ควรได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันในเรื่องของความรู้และประสบการณ์ และเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงความคิดเห็นหรือมีสิทธิมีเสียงเท่าเทียมกัน

จากความสำคัญ ในข้อ 5 ที่ผู้ใหญ่เรียนอย่างมีเป้าหมาย หมายถึงผู้ใหญ่มีเป้าหมายเป็นเหตุจูงใจให้เขาเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และแรงจูงใจดังกล่าวอาจไม่ได้เกิดจากเหตุจูงใจเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งเสมอไป ผู้ใหญ่หลาย ๆ คน อาจมาด้วยเหตุผลหลายอย่างประกอบกัน ศศิกัญจน์ ทวีสุวรรณ (2550: 104) กล่าวถึงแรงจูงใจซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ใหญ่ต้องการศึกษาค้นคว้า โดยจำแนกแรงจูงใจตามลักษณะของเป้าหมายของความต้องการการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

(1) เพื่อเป้าหมายที่เป็นองค์ความรู้ (Knowledge Goals) หมายถึงการได้รับข้อมูล ความรู้ การสร้างความพึงพอใจต่อความใคร่รู้ใคร่ศึกษา

(2) เพื่อเป้าหมายส่วนตัว (Personal Goals) หมายถึงการได้งานใหม่ การก้าวหน้าในงานที่ทำอยู่ การจบการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น

(3) เพื่อเป้าหมายของชุมชน (Community Goals) หมายถึงการเข้าใจปัญหาของชุมชน การแก้ปัญหาของชุมชน การเป็นพลเมืองดี

(4) เพื่อเป้าหมายทางศาสนา (Religious Goals) หมายถึงการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น การทำนุบำรุงศาสนา

(5) เพื่อเป้าหมายด้านการหลีกเลี่ยง (Escape Goals) หมายถึงการหลบเลี่ยง/หลีกเลี่ยงจากความจำเจในชีวิต การหลีกเลี่ยงจากปัญหาส่วนตัว และสิ่งที่ไม่พึงพอใจ

(6) เพื่อเติมเต็มข้อผูกพัน (Obligation Fulfillment) หมายถึงการทำให้ได้ตามข้อกำหนดมาตรฐานการศึกษา การสร้างความพึงพอใจให้แก่อาจารย์

(7) เพื่อเติมเต็มชีวิตตัวเอง (Personal Fulfillment) หมายถึงการเป็น/ปฏิบัติในบทบาทสมาชิกภรรยาหรือพ่อแม่ที่ดี การเป็นบุคคลที่มีประโยชน์ต่อสังคม การเป็นบุคคลที่มีความสุขในชีวิต

(8) เพื่อความรู้ทางวัฒนธรรม (Cultural Knowledge) หมายถึงการศึกษาวัฒนธรรมของตนเอง

สิ่งที่สำคัญในการที่จะจูงใจผู้เรียนให้สนใจการเรียนและเรียนรู้ได้ดั่งนั้น ผู้สอนจำเป็นต้องทราบลักษณะ และธรรมชาติของผู้เรียนให้ดี และจะต้องเข้าใจเป้าหมายของผู้เรียนและการจูงใจให้ผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย ที่ถูกต้อง

สำหรับประเทศไทยนั้น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 และแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2553 ได้กำหนดแนวทางการปฏิรูปการศึกษาโดยมุ่งเน้น ให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นหลัก เพื่อเป็นการเตรียมการรองรับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในด้าน เทคโนโลยี สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทั้งนี้ได้ให้ความสำคัญสูงสุดในกระบวนการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มศักยภาพ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและรู้จักแสวงหา ความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึง ความแตกต่างระหว่างบุคคล

2) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อ ป้องกันและแก้ไขปัญหา

3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

4) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วน สมดุลกัน รวมทั้ง ปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่พึงปรารถนาและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการ ประเภทต่าง ๆ

6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

ต่อมาเมื่อบริบททางการเรียนรู้ได้เปลี่ยนแปลงไปตามความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีและวิทยาการ จึงส่งผลต่อการเรียนรู้ให้สามารถปรับตัวได้อย่างเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงมี บทบาทสำคัญในการเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความต้องการของตนได้อย่างต่อเนื่อง จึงเกิดแนวคิดใหม่ เป็นการนำทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่มาปรับและพัฒนาเป็นส่วนขยายที่มีผลต่อ การกำหนดความต้องการในการเรียนรู้ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 แนวคิดดังกล่าวเรียกว่า Heutagogy โดย Stewart Hase และ Chris Kenyon (2001) ได้ให้มุมมองเกี่ยวกับผู้เรียนว่า ผู้เรียนต้องได้รับการพัฒนา สมรรถนะในการเรียนรู้จากวิธีการที่เหมาะสมกับแนวทางในการเรียนรู้ใหม่ ๆ ซึ่งการยึดเนื้อหาวิชา อย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการสร้างให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ในสังคมรูปแบบใหม่ ที่ให้ความสำคัญ กับการเรียนรู้ของบุคคล เพราะฉะนั้นแนวคิด Pedagogy และ Andragogy อาจจะยังไม่เพียงพอต่อการรับมือ กับการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการให้บุคคลมีลักษณะการเรียนรู้ที่ตอบรับต่อบริบทสังคมที่เปลี่ยนไป

แนวคิด Heutagogy (blaschke, Lisa Marie.2012 :58 อ้างถึงในสนอง โลหิตวิเศษ, 2556) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกซึ่งหมายถึงตนเอง เป็นการประยุกต์ใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม ด้วยการเรียนรู้ผ่านรูปแบบการปฏิบัติ และให้ความสำคัญที่กระบวนการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นการกำหนดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองของผู้เรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด บทบาทของผู้สอนจะเปลี่ยนไปเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นกว่าศาสตร์การสอนผู้ใหญ่ หรือ Andragogy

กล่าวโดยสรุปคือ ลำดับความก้าวหน้าของผู้เรียนจะพัฒนาจาก Pedagogy สู่ Andragogy และ Heutagogy ในที่สุดจะเกิดความก้าวหน้าสู่การบรรลุวุฒิภาวะของตนอย่างเป็นอิสระมากขึ้น ผู้เรียนจึงถูกควบคุมจากผู้สอนน้อยลง ในขณะที่ความสามารถในการนำตนเองเพิ่มมากขึ้นตามวัยและประสบการณ์ในตัวของผู้ใหญ่เอง

โดยสรุป แนวคิดและหลักการแอนดราโกจี ให้ความสำคัญกับศิลป์และศาสตร์ของการช่วยให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ได้ โดยให้ความสำคัญในความเป็นผู้ใหญ่ของผู้เรียน คือถือว่าเป็นผู้มีวุฒิภาวะ (maturity) คำนึงถึงความสนใจ ความต้องการเรียนรู้ มีทัศนคติต่อตนเองของผู้เรียน ประสบการณ์ของผู้เรียน แรงจูงใจในการเรียนรู้ ความพร้อมที่จะเรียน และแนวทางในการเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนรับผิดชอบการเรียนรู้โดยการนำตนเอง เรียนโดยการลงมือปฏิบัติ มุ่งให้นำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ทันที ลักษณะการเรียนรู้ดังกล่าวจะเกี่ยวข้องไปถึงการเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ตอนปลายและเข้าสู่วัยผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์

ตารางที่ 1 - 1 การเปรียบเทียบลำดับของพัฒนาการและการตัดสินใจในแต่ละช่วงชีวิต

ประเด็น	Pedagogy	Andragogy	Heutagogy	Geragogy
1) ความเป็นอิสระในการตัดสินใจ	พึ่งพาผู้สอน/ผู้จัดกิจกรรม	สามารถคิดและตัดสินใจเลือกในสิ่งที่ตนเองต้องการได้	ตัดสินใจด้วยตนเอง	พึ่งพาตนเองและผู้พึ่งพาผู้อื่น
2) บทบาทผู้จัดกิจกรรม/ผู้สอน	มีบทบาทสูง	เป็นผู้อำนวยความสะดวก	พัฒนาสมรรถนะ	ผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้
3) แรงจูงใจ	มาจากภายนอก	มาจากภายในตนเอง	มั่นใจในความสามารถของตนเอง	มาจากการสั่งสมประสบการณ์
4) เหตุผลในการเรียนรู้	เพื่ออนาคต	นำไปใช้ได้ทันที	เรียนรู้ตลอดชีวิต	เรียนรู้เพื่อสร้างคุณค่าและความหมาย
5) การปรับตัวในแต่ละช่วงชีวิต	ปรับตัวได้ดีตามช่วงวัยของพัฒนาการ	ปรับตัวได้ตามเงื่อนไขในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	ปรับตัวได้ตามสถานการณ์	ปรับตัวได้ช้า เพราะความเสื่อมถอยแห่งวัย
6) แหล่งการเรียนรู้	มาจากผู้สอน/ผู้จัดกิจกรรม	มาจากประสบการณ์/ผู้อำนวยความสะดวก	กำหนดได้ในตนเอง	มาจากประสบการณ์

1.2 แนวคิดและหลักการ “คิดเป็น” ของ ดร.โกวิท วรรณพัฒน์

ในช่วงปี พ.ศ. 2511 - พ.ศ. 2519 ดร.โกวิท วรรณพัฒน์ ผู้อำนวยการกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา ได้ริเริ่มโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ (Functional Literacy) แบบไทย มุ่งให้ผู้เข้ารับการศึกษาระดับชาวบ้านได้รู้จักคิดแก้ไขปัญหา ให้สอดคล้องกับสภาพสถานะของตน และของกลุ่มที่เรียกว่า “คิดเป็น” โดยมีหลักการว่า เรียนแล้วสามารถนำข้อมูลทางวิชาการ ข้อมูลข้อจำกัดส่วนตัวของแต่ละบุคคล และข้อมูลเกี่ยวกับสังคม มาประมวลแล้วคิดหาคำตอบให้กับปัญหาของแต่ละคนหรือสังคม ซึ่งจะได้คำตอบที่หลากหลายและตรงกับสภาพของแต่ละบุคคลหรือสังคม ไม่ใช่ว่าหนังสือบอกไว้อย่างไรแล้วต้องทำตามเหมือนกันหมด คิดเองไม่เป็น แต่ถ้าคิดเป็นแล้วคำถามหรือปัญหาเดียวกันอาจได้คำตอบไม่เหมือนกันก็เป็นได้

1.2.1 ความหมายของ คิดเป็น

“คิดเป็น” หมายถึง กระบวนการที่คนเรานำมาใช้ในการตัดสินใจ โดยต้องแสวงหาข้อมูลของตนเอง ข้อมูลของสภาพแวดล้อมในชุมชนและสังคม และข้อมูลทางหลักวิชาการ แล้วนำมาวิเคราะห์หาทางเลือกในการตัดสินใจที่เหมาะสม มีความพอดีระหว่างตนเองและสังคม

1.2.2 หลักการของการคิดเป็น

- 1) คิดเป็น เชื่อว่า สังคมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ก่อให้เกิดปัญหา ซึ่งปัญหานั้นสามารถแก้ไขได้
- 2) คนเราจะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมที่สุด โดยใช้ข้อมูลมาประกอบการตัดสินใจอย่างน้อย 3 ประการ คือ ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง สังคม และวิชาการ
- 3) เมื่อได้ตัดสินใจแก้ไขปัญหาด้วยการไตร่ตรองรอบคอบทั้ง 3 ด้านแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความพอใจในการตัดสินใจนั้นและควรรับผิดชอบต่อการตัดสินใจนั้น
- 4) สังคมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การคิดตัดสินใจอาจจะต้องเปลี่ยนแปลงปรับปรุงใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพและสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป

1.2.3 ลักษณะของคนคิดเป็น มี 8 ประการ

- 1) มีความเชื่อว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งธรรมดา สามารถแก้ไขได้
- 2) การคิดที่ดีต้องให้ข้อมูลหลาย ๆ ด้าน (ตนเอง สังคม วิชาการ)
- 3) รู้ว่าข้อมูลเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
- 4) สนใจที่จะวิเคราะห์ข้อมูลอยู่เสมอ
- 5) รู้ว่าการกระทำของตนมีผลต่อสังคม
- 6) ทำแล้ว ตัดสินใจแล้ว สบายใจ และเต็มใจรับผิดชอบ
- 7) แก้ปัญหาชีวิตประจำวันอย่างมีระบบ
- 8) รู้จักชั่งน้ำหนักคุณค่า

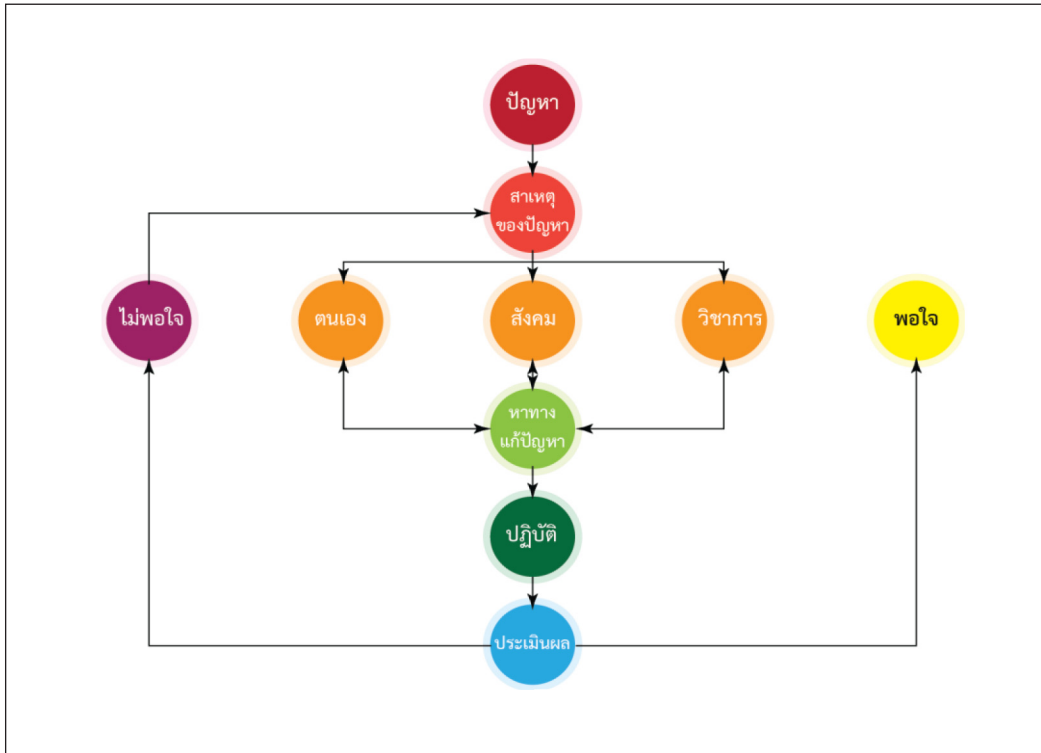
1.2.4 สมรรถภาพของคนคิดเป็น

- 1) เผชิญปัญหาในชีวิตประจำวันอย่างมีระบบ
- 2) สามารถที่จะแสวงหาและใช้ข้อมูลหลาย ๆ ด้าน ในการคิดแก้ไขปัญหา
- 3) รู้จักชั่งน้ำหนัก คุณค่า และตัดสินใจหาทางเลือกให้สอดคล้องกับค่านิยม ความสามารถและสถานการณ์หรือเงื่อนไขส่วนตัวและระดับความเป็นไปได้ของทางเลือกต่าง ๆ

1.2.5 กระบวนการไปสู่การคิดเป็น

- 1) ขั้นสำรวจปัญหา เมื่อเกิดปัญหา ย่อมต้องเกิดกระบวนการคิดแก้ปัญหา
- 2) ขั้นหาสาเหตุของปัญหา เป็นการหาข้อมูลมาวิเคราะห์ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น เกิดขึ้นได้อย่างไร มีอะไรเป็นองค์ประกอบของปัญหาบ้าง
 - สาเหตุจากตนเองพื้นฐานของชีวิต ครอบครัว อาชีพ การปฏิบัติตน คุณธรรม ฯลฯ
 - สาเหตุจากสังคม บุคคลที่อยู่แวดล้อม ตลอดจนความเชื่อ ประเพณี ฯลฯ
 - สาเหตุจากขาดวิชาการความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา
- 3) ขั้นวิเคราะห์ หาทางแก้ปัญหา เป็นการวิเคราะห์ทางเลือกในการแก้ปัญหา โดยใช้ข้อมูลด้านตนเอง สังคม วิชาการ มาประกอบในการวิเคราะห์
- 4) ขั้นตัดสินใจ เมื่อได้ทางเลือกแล้วจึงตัดสินใจเลือกแก้ปัญหาในทางที่มีข้อมูลต่าง ๆ พร้อมสมบูรณ์ที่สุด
- 5) ขั้นตัดสินใจไปสู่การปฏิบัติ เมื่อตัดสินใจเลือกทางใดแล้ว ต้องยอมรับว่าเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด ในข้อมูลเท่าที่มีขณะนั้น ในกาละนั้นและในเทศะนั้น
- 6) ขั้นปฏิบัติในการแก้ปัญหา ในขั้นนี้เป็นการประเมินผลพร้อมกันไปด้วย ถ้าผลเป็นที่
 - พอใจ ก็จะถือว่าพบความสุข เรียกว่า คิดเป็น
 - ไม่พอใจ หรือผลออกมาไม่ได้เป็นไปตามที่คิดไว้ หรือข้อมูลเปลี่ยน ต้องเริ่มต้นกระบวนการคิดแก้ปัญหาใหม่

จากแนวคิดและหลักการของกระบวนการคิดเป็นจะมีความสำคัญต่อวัยผู้สูงอายุในทุกมิติเชื่อมโยงและเปลี่ยนผ่านกระบวนการคิดเป็น มาจากวัยผู้ใหญ่ตอนปลาย โดยใช้กระบวนการที่ผู้สูงอายุนำมาใช้ในการตัดสินใจ จากข้อมูลของตนเอง ข้อมูลของสภาพแวดล้อมในชุมชนและสังคม และข้อมูลทางหลักวิชาการ แล้วนำมาวิเคราะห์หาทางเลือกในการตัดสินใจที่เหมาะสมสำหรับตัวผู้สูงอายุเองได้

ภาพที่ 1 - 1 แนวคิดและหลักการคิดเป็น

ที่มา : ปรับปรุงจาก <https://northnfe.blogspot.com/2018/10/blog-post.html>

1.3 แนวคิดและหลักการจີรอนโทโลจี (Gerontology)

1.3.1 ความหมายของวิทยาการผู้สูงอายุ

ในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ มีวิชาหนึ่งที่ศึกษาถึงความสูงอายุ (Aging) คือ วิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology หรือ จีรอนโทโลจี) ซึ่งรายละเอียดความหมายของวิทยาการผู้สูงอายุในการอธิบายความหมายของศาสตร์ผู้สูงอายุไว้ ดังนี้ คือ

Simmons (1991) ได้ให้ความหมายของจีรอนโทโลจีว่า เป็นการศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์การสูงอายุที่รวมถึงด้านเวชกรรม ชีววิทยา สังคมวิทยา และเศรษฐศาสตร์

วิทยาการผู้สูงอายุ หมายถึง วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับแง่มุมของชีวิตชราภาพ ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม จิตวิทยา เน้นการศึกษาและปฏิบัติในทุกแง่มุมของชีวิตของผู้สูงวัย ทั้งด้านชีววิทยา จิตวิทยา สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ การเมือง สถาปัตยกรรม ภูมิศาสตร์ เกษัตริกรรม สาธารณสุข ที่อยู่อาศัย และมานุษยวิทยา (Hooyman, N.R.; Kiyak, H.A. (2011). Social gerontology: A multidisciplinary perspective (9th ed.). Boston: Pearson Education. ISBN 978-0205763139. (Online))

สุรกุล เจนอบรม และมารศรี นุชแสงผล (2534: 6) ได้กล่าวถึง วิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology) หมายถึง วิชาการแขนงหนึ่งที่ศึกษาถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ (biology) ด้านจิตใจ อารมณ์ (psychological) และบทบาทหน้าที่ทางสังคม (sociological) ที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะของความสูงอายุ

โดยสรุปแล้ว วิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology) หมายถึง วิชาแขนงหนึ่งในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ที่ศึกษาและอธิบายในทุกแง่มุมของชีวิตของผู้สูงวัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความเปลี่ยนแปลงจากความสูงอายุของบุคคล 3 ด้าน คือ การเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ การเปลี่ยนแปลงด้านจิตวิทยา และการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม

1.3.2 ความสำคัญของวิทยาการผู้สูงอายุ

จากความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์และระบบสาธารณสุข ตลอดจนความก้าวหน้าด้านวิทยาการและเทคโนโลยีทำให้นุชนิยมมีอายุยืนยาวขึ้น ส่งผลให้จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นจนทำให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมีโครงสร้างประชากรเปลี่ยนแปลงไปเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ สำหรับประเทศไทยเริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 โดยมีจำนวนประชากรในประเทศไทยอยู่ที่ 65,203,979 คน เป็นผู้ที่มิอายุ 60 ปีขึ้นไป 10,569,021 คน หรือ คิดเป็นร้อยละ 16.2 ของประชากรทั้งหมด นั้นหมายความว่า ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และคาดการณ์ว่าในปี 2564 ไทยจะเข้าสู่สังคมประชากรสูงวัยแบบสมบูรณ์ซึ่งจะมีผู้ที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไปมากกว่า 20% ของจำนวนประชากรทั้งหมด (<https://www.ocsc.go.th/sites/default/files/document/ocsc-2561-y60b04.pdf>)

1.3.3 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิทยาการผู้สูงอายุ

โดยธรรมชาติของมนุษย์ มีการเปลี่ยนแปลงใน 2 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงในลักษณะของความเจริญเติบโต และการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของความเสื่อมโทรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของความเจริญเติบโต เริ่มต้นตั้งแต่แรกเกิดสู่วัยหนุ่มสาว ความเจริญเติบโตจะเหนือความเสื่อมโทรม เมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้น ความเสื่อมโทรมจะค่อย ๆ เพิ่มมากขึ้นและอยู่เหนือความเจริญเติบโตเป็นลำดับ และเมื่อบุคคลเข้าสู่วัยผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ความเสื่อมโทรมยิ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของบุคคลจากความเป็นผู้สูงอายุมากขึ้นตามลำดับ นักทฤษฎีได้พยายามที่จะอธิบายในเรื่องปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ซึ่งจะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล ได้แก่ ปัจจัยด้านพันธุกรรม ร่างกาย จิตใจ สังคม ทำให้สาเหตุของความสูงอายุแตกต่างกันไปในทางวิทยาการผู้สูงอายุได้แบ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่บุคคลอันเนื่องมาจากความเป็นผู้สูงอายุเป็น 3 ด้าน ดังนี้ (สุรกุล เจนอบรม และมารศรี นุชแสงผล, 2534: 11)

1) ผลที่เกิดขึ้นทางด้านร่างกาย (Physical aging) มองถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของร่างกาย เมื่อบุคคลเข้าสู่วัยสูงอายุ ซึ่งแสดงออกอย่างเด่นชัดในเรื่องของสุขภาพ

2) ผลที่เกิดขึ้นทางด้านจิตใจ (Psychological aging) มองถึงไปถึงองค์ประกอบทางด้านสมอง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายเพราะความเสื่อมของอวัยวะต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการติดต่อกับบุคคลและการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ

3) ผลที่เกิดขึ้นทางด้านสังคม (Social aging) มองถึงบทบาททางสังคมซึ่งจะเปลี่ยนไปตามอายุที่สูงมากขึ้น และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้สูงอายุและสังคม

1.3.4 ทฤษฎีความสูงอายุทางชีววิทยา

ทฤษฎีความสูงอายุทางชีววิทยา เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงความสูงอายุทางชีววิทยา ซึ่งจะเกี่ยวข้อง กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย (2561: 35-36) ได้กล่าวถึงทฤษฎีทางชีวภาพในผู้สูงอายุ มีรายละเอียด ดังนี้

ทฤษฎีทางด้านชีวภาพในผู้สูงอายุ (Biological theories of aging) ทฤษฎีทางด้านชีวภาพ เป็นทฤษฎีที่พยายามอธิบายความชราภาพทางชีววิทยา ซึ่งในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เกิดขึ้น ภายในร่างกายของบุคคลสัมพันธ์กับอายุ โดยแบ่งกลไกความชราภาพทางชีววิทยาออกเป็น 2 กลุ่มทฤษฎีหลัก คือ (คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย, 2561: 35-36)

1) ทฤษฎีการถูกกำหนด (Programmed theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า อายุขัย (aging) ของคน ถูกกำหนดไว้แล้วด้วยตารางเวลาทางชีววิทยา ที่ทำการควบคุมการบำรุงรักษา ซ่อมแซม และการปกป้อง ร่างกาย ทฤษฎีนี้เชื่อว่าสารพันธุกรรม ได้แก่ DNA เป็นตัวเก็บข้อมูลทางชีวภาพที่จำเป็นต่อการทำงานของ ร่างกายและการดำรงชีวิตอย่างปกติ ซึ่งต่อมไร้ท่อและฮอร์โมนเป็นกลไกควบคุมการก้าวเข้าสู่การสูงวัย โดยเชื่อว่า เมื่ออายุมากขึ้นปริมาณฮอร์โมนในร่างกายจะเริ่มลดลง ส่งผลให้ความสามารถในการซ่อมแซมและ การควบคุมระบบในร่างกายเสื่อมถอยลง รวมทั้งประสิทธิภาพของระบบภูมิคุ้มกันจะลดลงทำให้ร่างกาย มีการเสื่อมสภาพ ความผิดปกติของการตอบสนองภูมิคุ้มกันมีความสัมพันธ์กับการเกิดโรคระบบหัวใจ หลอดเลือด และมะเร็ง

2) ทฤษฎีความเสียหายหรือความผิดพลาด (Damage or error theories) ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความเสียหายสะสมในหลายระดับ กลุ่มนี้ประกอบด้วย

2.1) ทฤษฎีความเสื่อมโทรม (Wear and tear theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การสูงวัยเป็น กระบวนการที่เกิดขึ้น เมื่ออวัยวะมีความเสื่อมจากการใช้งานในระดับเซลล์ เนื้อเยื่อ และร่างกาย

2.2) Rate of living theory ทฤษฎีนี้เชื่อว่า บุคคลที่มีอัตราความต้องการเผาผลาญของ ออกซิเจนของร่างกายสูงกว่าจะมีช่วงอายุขัยสั้นลง และสุทธิชัย จิตะพันธ์กุล, (2542) ได้ระบุว่าทฤษฎีนี้ เสนอโดย Pearl ในปี ค.ศ. 1928 เชื่อว่าอายุขัยของสิ่งมีชีวิตสัมพันธ์กับอัตราของ Metabolism โดยพบว่า อัตราการเต้นของหัวใจและระดับ Metabolism แปรผกผันกับอายุขัยในสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม นอกจากนั้น เมื่อเพิ่มหรือลดอุณหภูมิของร่างกายสิ่งมีชีวิตเป็นผลให้ Metabolism เปลี่ยนแปลงแล้วจะทำให้อายุขัยเพิ่มขึ้น หรือลดลง

2.3) ทฤษฎีการเชื่อมตามขวาง (Cross-link theory) ทฤษฎีนี้เสนอโดย Bjorkstein ในปี ค.ศ. 1968 ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ภาวะสูงวัยทำให้สาร fibrous protein เพิ่มและจับตัวกันมากขึ้น ทำให้ Collagen fiber เกิดการหดตัว ขาดความยืดหยุ่นและจับตัวกันไม่เป็นระเบียบ และเกิดปฏิกิริยาเชื่อมไขว้ของสารกลุ่ม โปรตีนมีผลให้เซลล์และเนื้อเยื่อเกิดเสียหาย

Kozier (2000) กล่าวว่าสารของทฤษฎีคือ สารที่ทำให้เกิดการเชื่อมไขว้ (Cross-linking Agent) จะเชื่อมตัวมันเองกับแถบ DNA (DNA Stand) ทำให้ส่วนของแถบปกติมาเชื่อมกับ DNA ไม่ได้ระหว่างการแบ่งเซลล์ Mitosis เมื่อเวลาผ่านไปสารที่ทำให้เกิดการเชื่อมไขว้ มีการสะสมมากขึ้น ๆ มีการรวมตัวกันหนาขึ้น จะขัดขวางต่อการเกิดภายในเซลล์ จนในที่สุดทำให้อวัยวะและระบบของร่างกายล้มเหลว

2.4) ทฤษฎีอนุมูลอิสระ (free radicals' theory) ทฤษฎีนี้เสนอโดย Harman ในปี ค.ศ. 1955 ที่เชื่อว่า อนุมูลอิสระซึ่งเป็นสารที่ไม่เสถียรออกฤทธิ์แย่งความเสถียรจากเซลล์ต่าง ๆ ทำให้เกิดความเสียหายสะสมในเซลล์ ทั้งองค์ประกอบกรดนิวคลีอิก ไขมัน น้ำตาลและโปรตีน ทำให้เซลล์และอวัยวะต่าง ๆ หยุดทำงานในที่สุด

นอกจากนี้ สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล, (2542) กล่าวถึงว่าเซลล์แต่ละเซลล์จะดำรงชีวิตอยู่ได้จากการทำงานของส่วนต่าง ๆ ภายในเซลล์และในขณะเดียวกันก็จะมีสารที่ไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งอนุมูลอิสระ (Free radicals) ได้แก่ Oxygen Free-radicals และ Superoxide ซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดการทำลายและความเสื่อมต่อส่วนต่าง ๆ ของเซลล์รวมถึง DNA ด้วย โดยปกติแล้วมีกลไกในการกำจัดอนุมูลอิสระแต่กลไกเหล่านี้อาจไม่เพียงพอและทำให้เกิดอนุมูลอิสระมากขึ้น ซึ่งเป็นเหตุทำให้เอนไซม์ผนังเซลล์และ DNA ผิดปกติ

2.5) Somatic DNA damage theory โดยปกติแล้วความเสียหายของ DNA เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในเซลล์ของสิ่งมีชีวิต แม้ว่าความเสียหายส่วนใหญ่จะได้รับซ่อมแซม แต่ DNA Polymerases และกระบวนการซ่อมแซมอื่น ๆ ไม่สามารถแก้ไขข้อบกพร่องได้อย่างรวดเร็ว จนเกิดสะสมความเสียหายของ DNA mitochondrial กล่าวได้ว่า การสูงวัยเป็นผลลัพธ์ของความเสียหายของสารพันธุกรรมของเซลล์ในร่างกาย

จากที่กล่าวมาข้างต้น การเริ่มต้นเข้าสู่ภาวะผู้สูงอายุเร็วหรือช้า ความแตกต่างกันของอัตราเร่งของกระบวนการสูงวัยที่ไม่เท่ากัน ถูกกำหนดจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม เช่น ปัจจัยด้านโภชนาการ การออกกำลังกาย และลักษณะการใช้ชีวิตในช่วงเวลาที่ผ่านมาจากแต่ละบุคคล มีผลทำให้อายุชีวภาพเป็นอายุที่สื่อถึงสภาวะร่างกายที่แท้จริงของผู้สูงอายุ

1.4 Psychology of Aging

ผู้สูงอายุ โดยทั่วไปเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ในชีวิตสะสมไว้มากมาย ดังนั้นจึงควรต้องศึกษาลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุและมีความเข้าใจในเรื่องของผู้สูงอายุที่ถูกต้อง (อุบลรัตน์ เฝิงสถิตย์)

ความสำคัญของวัยผู้สูงอายุ

เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ต้องศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เพราะผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ทำคุณประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคมมาแล้วอย่างมากมาย และเมื่อมีอายุมากขึ้นทั้งร่างกาย และจิตใจได้เสื่อมถอยอย่างชัดเจน ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องทำความเข้าใจในลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ผู้สูงอายุเป็นวัยของการเสื่อมถอยทางร่างกายและจิตใจอย่างเห็นได้ชัดเจน ลักษณะการเสื่อมถอยของร่างกายจะมี 2 ลักษณะ คือ

1.1) การเสื่อมถอยทางร่างกายและจิตใจเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ กระบวนการก้าวไปสู่ความชรา เรียกว่า ซีเนสเซน (Senescence) การก้าวไปสู่ความชราแบบซีเนสเซนนี้จะไม่มียุทธศาสตร์ใดๆ เข้ามาเบียดเบียน แต่มีการพัฒนาเข้าสู่วัยชราอย่างเป็นลำดับขั้น อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการก้าวไปสู่ความชราแบบซีเนสเซนนี้เป็นศาสตร์ที่มีชื่อเรียกว่า ชราภาพวิทยา หรือชราภาววิทยา (Gerontology) ชราภาพวิทยา หรือชราภาววิทยา เป็นศาสตร์สาขาหนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความชราโดยศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงใน 2 ระบบ คือ ระบบการผลิตฮอร์โมนของร่างกาย และระบบต้านทานโรคของร่างกาย นอกจากนั้น เป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงและความสามารถทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ ลักษณะ บุคลิกภาพและพฤติกรรมที่เหมาะสมกับวัย รวมทั้งศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมของผู้สูงอายุโดยเน้นในเรื่อง บทบาท สถานภาพ และพฤติกรรมของกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งสอดคล้องสัมพันธ์กับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุแต่ละคน

1.2) การเสื่อมถอยทางร่างกายและจิตใจที่ได้เป็นไปตามธรรมชาติแต่เกิดจากความผิดปกติทางร่างกาย รวมทั้งความบกพร่องของการทำงานของสมองทำให้เกิดความชราภาพขึ้นมา เรียกว่า ซีเนยลิตี (senility) กระบวนการก้าวไปสู่ความชราแบบซีเนยลิตีนี้เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่มีชื่อ เรียกว่า ชราพาธวิทยา (Geriatric) ชราพาธวิทยาเป็นศาสตร์สาขาวิชาแขนงหนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับการรักษาของแพทย์ ศึกษาอาการโรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสุขภาพทางร่างกายของผู้สูงอายุ รวมทั้งหาวิธีการที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีอายุยืนยาวนานขึ้น พิจารณาวิธีป้องกันโรคและการติดเชื้อต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ โรคที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งสำหรับผู้สูงอายุประกอบด้วย โรคหัวใจ เส้นโลหิตตีบตัน ไช้ออกเสบ โรคประสาท โรคความจำเสื่อม และโรคนอนไม่หลับ

ลักษณะความเสื่อมถอยทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุที่มีผลต่อพฤติกรรม สามารถแสดงออกได้ด้วยลักษณะต่อไปนี้

- ความจำเสื่อม มีอาการหลงลืม
- ร่างกายอ่อนแอ แต่มีการแสดงออกด้วยอาการดุร้าย
- มีความคิดซ้ำซาก ย้ำคิดย้ำทำในเรื่องราวของอดีต
- มีพฤติกรรมกลับเป็นเด็กอีกครั้งหนึ่ง
- ผู้สูงอายุบางรายมีอาการทางจิต จู้จี้ขี้บ่นอย่างรุนแรง ปากร้าย อารมณ์วุ่นวาย อาการประสาทหลอน

2) ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ต้องเผชิญกับบทบาทที่เปลี่ยนแปลงในสังคม บทบาทที่เปลี่ยนแปลงในสังคมของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย

- สภาพการณ์ในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป
- ลักษณะการประกอบอาชีพเปลี่ยนไป
- ต้องถูกออกจากงานและหางานใหม่เพื่อการมีรายได้
- ความสนใจเปลี่ยนแปลง

3) ผู้สูงอายุเป็นวัยต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ผู้สูงอายุเป็นวัยที่จะต้องปรับตัวเพื่อให้การดำรงชีวิตในแต่ละวันสามารถอยู่ได้อย่างมีความสุขและมีสุขลักษณะที่ดี ด้วยการเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องแบบแผน การกิน การนอน การออกกำลังกาย รู้วิธีการตรวจรักษาสุขภาพทางด้านร่างกาย รวมทั้งก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุต้องรู้จักวิธีการเตรียมตัวเพื่อเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพอีกด้วย

สำหรับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นผู้สูงอายุมี 4 ลักษณะคือ (สุรกุล เจนอบรม, 2534 อ้างถึงใน วิจารณ์ธรรม ชะอุ่ม, 2536)

1. พิจารณาจากอายุจริงที่ปรากฏ (Chronological aging) หมายถึง การสูงอายุที่เป็นไปตามอายุขัยของมนุษย์ ดูที่จำนวนปีหรืออายุที่ปรากฏจริง
2. พิจารณาจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย (Biological aging) ดูได้จากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่เกิดขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงจะเพิ่มมากขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี
3. พิจารณาจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ (Psycho-logical aging) นับรวมไปถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านสติปัญญาด้วย โดยมีการเปลี่ยนแปลงในหน้าที่ของการรับรู้ ระบบความจำ การเรียนรู้ ความคิด ตลอดจนบุคลิกภาพต่าง ๆ เป็นต้น
4. พิจารณาจากลักษณะบทบาททางสังคม (Social aging) จะมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่สถานภาพของบุคคลในระบบสังคม รวมไปถึงครอบครัว เพื่อนฝูง

ในส่วนของทฤษฎีการกิจตามพัฒนาการได้อธิบายพัฒนาการผู้สูงอายุว่า จำเป็นต้องมีการปรับตัวตามพัฒนาการในแต่ละช่วงวัย โดยฮาวิกเฮิร์สต์ (Havighurst, 1972 อ้างถึงใน สุภาพรณ โคตรจรัส, 2529, น.121-264 และเพ็ญพิไล ฤทธาคณานนท์, 2550, น.227, 253, 273) ได้อธิบายการกิจตามพัฒนาการในวัยผู้สูงอายุซึ่งคณะผู้วิจัยได้สรุปประเด็นสำคัญไว้ดังต่อไปนี้คือ

ภารกิจตามพัฒนาการในวัยสูงอายุ ผู้สูงอายุซึ่งตามทฤษฎีนี้คือผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ดังนั้นในระยะแรกบทบาททางสังคมยังคงเป็นเช่นเดียวกันกับวัยกลางคน ซึ่งได้แก่ การเป็นผู้นำ ผู้ให้ความช่วยเหลือ ผู้สร้างสรรค์ ผู้ทำงานที่ประสบความสำเร็จ ผู้เชี่ยวชาญ หรือความสามารถพิเศษ เป็นต้น ในระยะต่อ ๆ มา บทบาททางสังคมที่ต้องปรับตัวที่สำคัญ ได้แก่ การเกษียณอายุจากงาน การไม่ประกอบอาชีพ การเสื่อมถอยต่าง ๆ ของร่างกาย อารมณ์และจิตใจ สำหรับงานตามขั้นพัฒนาของวัยสูงอายุ ในทฤษฎีของฮาวิกเฮิร์สต์ ได้แก่

1) **ปรับตัวให้เข้ากับความเสื่อมถอยของกำลังกายและสุขภาพ** การยอมรับและประกอบกิจกรรมให้เหมาะสมกับสภาพทางร่างกาย ช่วยให้ผู้บุคคลใช้ชีวิตด้วยความพึงพอใจ

2) **ปรับตัวให้เข้ากับการเกษียณและการมีรายได้น้อยลง** สังคมให้ความสำคัญกับการประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงาน ทำให้บุคคลรู้สึกว่าชีวิตมีคุณค่า มีเกียรติและมีความหมาย ดังนั้นผู้สูงอายุที่จะพบความสุข ความพึงพอใจในชีวิต มักเป็นผู้ที่ใช้เวลาทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์และน่าสนใจ

3) **ปรับตัวให้เข้ากับการจากไปของคู่สมรส** การใช้ชีวิตร่วมกันกับคู่ชีวิตมาเป็นเวลานาน เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดถึงแก่กรรมย่อมทำให้รู้สึกอ้างว้าง โดดเดี่ยว แทบจะทนความสูญเสียเช่นนั้นไม่ได้ ทางออกของผู้สูงอายุแต่ละบุคคลแตกต่างกัน บางคนอยู่ในครอบครัวใหญ่มีบุตรหลานรอบข้าง ความผูกพันที่อบอุ่นทำให้ปรับตัวได้ง่ายขึ้น บางคนอาจจะย้ายไปอยู่กับบุตรหลานหรือญาติพี่น้อง บางคนอาจเริ่มต้นชีวิตคู่ใหม่ และบางคนอาจย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านพักคนชรา เป็นต้น ทางออกต่าง ๆ เหล่านี้ ต้องอาศัยการยอมรับและการปรับตัวเข้ากับสภาพการณ์ใหม่ด้วยกันทั้งสิ้น

4) **สร้างสัมพันธ์ภาพและมิตรภาพกับกลุ่มผู้สูงอายุที่รุ่นราวคราวเดียวกัน** การยอมรับการเป็นสมาชิกในอาวุโสของสังคม และเป็นสมาชิกที่มีงานสร้างสรรค์สังคมร่วมกัน มีกิจกรรมที่เป็นงานอดิเรกและกิจกรรมของชุมชนในกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน การหาเพื่อนใหม่ และติดต่อพบปะกับเพื่อนเก่า มีงานอดิเรกหรือการใช้เวลาว่างที่เป็นประโยชน์ มีคุณค่าทั้งต่อตัวเองและสังคม และเรียนรู้ทักษะที่จะคงไว้ซึ่งความสมดุลและความเปลี่ยนแปลงตามบริบทที่เปลี่ยนไปของสังคม

5) **การมีภาระหน้าที่ทางสังคมและการเป็นพลเมืองดี** ปัจจุบันผู้ที่มีอายุประมาณ 50 ปีขึ้นไป ทั้งในฐานะประชาชนและในตำแหน่งหน้าที่การงานที่รับผิดชอบ จะมีบทบาทสำคัญในการรับผิดชอบสิ่งต่าง ๆ ตามภารกิจ ดังนั้นการศึกษาหาความรู้ให้ทันเหตุการณ์อยู่เสมอจะช่วยให้บุคคลดำเนินภารกิจในช่วงวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6) **การสร้างสภาพความเป็นอยู่ใหม่ที่น่าพอใจ** จัดที่อยู่อาศัยให้สะดวกสบายที่สุด คำนึงถึงความสงบเงียบ ความเป็นส่วนตัว สามารถเดินทางไปไหนมาไหนได้สะดวก อยู่ไม่ไกลจากญาติพี่น้องและเพื่อน ไม่กว้างขวางจนเกินไป สามารถควบคุมดูแลรักษาตัวเอง

โดยสรุปแล้ว ภารกิจตามพัฒนาการตามทฤษฎีของฮาวิกเฮิร์สท์ ได้เน้นถึงงานตามขั้นพัฒนาการของแต่ละช่วงวัย เมื่อบุคคลบรรลุขั้นพัฒนาการในแต่ละวัย จะเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในการปรับตัว ทั้งนี้การพัฒนาดังกล่าวจะเป็นลำดับขั้นขึ้นไปตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ตอนปลายหรือผู้สูงอายุ

ปัญหาในวัยสูงอายุ ปัญหาที่พบในวัยสูงอายุที่สำคัญ คือ ปัญหาสุขภาพกายและสุขภาพจิต และปัญหาของสมาชิกในครอบครัวต่อผู้สูงอายุ

ปัญหาด้านสุขภาพกาย วัยสูงอายุเป็นวัยที่มีความเสื่อมถอยของร่างกายทุกระบบ ปัญหาสุขภาพจึงเป็นปัญหาสำคัญของบุคคลในวัยสูงอายุ มักเกิดการเจ็บป่วยได้ง่าย รุนแรงขึ้น มีภาวะแทรกซ้อนได้ง่าย และกระบวนการหายหรือการฟื้นคืนสภาพค่อนข้างช้า ปัญหาที่พบบ่อยได้แก่ (พรรณวดี พุฒวัฒน์, 2539)

- อาการทางสมองแบบเฉียบพลันอาจเกิดจากสาเหตุทางกาย เช่นภาวะกล้ามเนื้อหัวใจตายจากสาเหตุทางจิตใจ เช่น ความตื่นเต้น สับสน อาการทางสมองแบบเรื้อรัง คือหลอดเลือดแดงที่เลี้ยงสมองแข็งตัว

- โรคหัวใจและหลอดเลือด ที่พบบ่อยคือ โรคหลอดเลือดแดงอุดตัน (Atherosclerosis) โรคหลอดเลือดหัวใจ (Coronary heart disease) ความดันโลหิตสูง (Hypertention)

- ความผิดปกติของทางเดินอาหาร การรับรสรักลิ้นไม่ดี การย่อยและการดูดซึมอาหารมีประสิทธิภาพลดลง ทำให้เกิดอาการไม่สบาย เช่น แน่นอึดอัดท้อง ท้องผูก ท้องเดิน ภาวะอาหารผ้อผลในลำไส้ เป็นต้น

- โรคของกระดูกและข้อ ที่พบบ่อยคือ โรคข้อเสื่อม ข้ออักเสบรูมาตอยด์ เก๊าท์ ภาวะกระดูกพรุนเกิดปัญหากระดูกหักง่ายตามมา

- ระบบปัสสาวะและระบบสืบพันธุ์ การปัสสาวะไม่ออก กลั้นปัสสาวะไม่อยู่หรือปัสสาวะเล็ด

- ระบบต่อมไร้ท่อ มีการเปลี่ยนแปลงของการหลั่งของฮอร์โมน ฮอร์โมนบางชนิดมีการหลั่งลดน้อยลง ทำให้เกิดอาการต่าง ๆ เช่น อ่อนเพลีย เบื่ออาหาร ภาวะกระดูกผุ เป็นต้น

- ปัญหาเกี่ยวกับอวัยวะรับรู้ความรู้สึก ที่สำคัญคือ หู มีการได้ยินลดลง เกิดตาต้อกระจก (Cataract) ปัญหาสายตาวัว เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีปัญหาของระบบผิวหนัง ระบบหายใจ และอื่น ๆ ปัญหาสุขภาพและผลจากการรักษา เช่น จากยา การผ่าตัด เหล่านี้อาจเป็นสาเหตุของการเกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา

เช่น ปัญหาไม่สามารถประกอบกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง ต้องพึ่งพาบุตรหลานหรือญาติ กลายเป็นภาระของบุตรหลานในเรื่องการดำเนินชีวิตประจำวันและปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเรื่องค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล และอาจทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกสูญเสียความมีคุณค่าของตนเอง

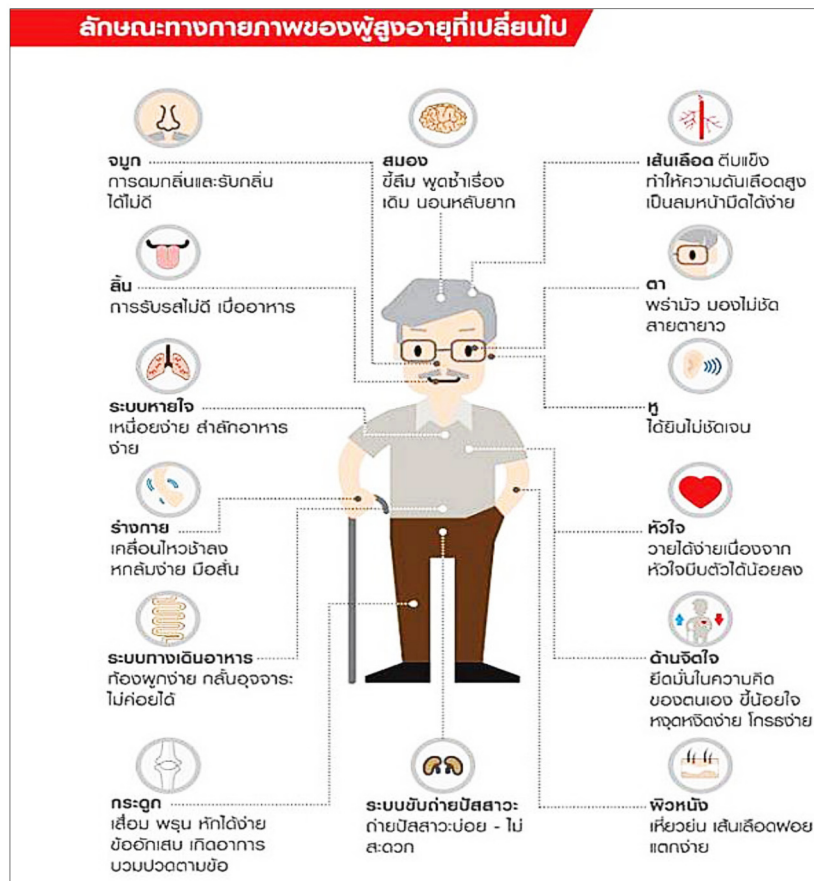
ปัญหาสุขภาพจิต จากปัญหาสุขภาพกาย ปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคม ปัญหาค่าใช้จ่าย ค่ารักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยผลจากการรักษา ความรู้สึกการเป็นภาระของบุตรหลาน และปัญหาการสูญเสียบุคคลใกล้ชิดอาจส่งผลให้ผู้สูงอายุไม่สามารถปรับตัวรับกับสถานการณ์ดังกล่าวได้ บางรายอาจมีอาการซึมเศร้า (depression) บางรายอาจมีความผิดปกติทางจิตเกิดขึ้นได้

ปัญหาสมาชิกในครอบครัวต่อผู้สูงอายุ ในปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปมากผู้สูงอายุในสังคมเมืองอาจถูกทอดทิ้งเนื่องจากบุตรหลานแยกครอบครัวออกไป ไม่มีเวลาให้การดูแลผู้สูงอายุ บางครอบครัวมองผู้สูงอายุเป็นภาระ แสดงพฤติกรรมไม่ยอมรับผู้สูงอายุ จะทำให้ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านจิตใจ ในครอบครัวที่มีการยอมรับและเคารพนับถือผู้สูงอายุจะทำให้ชีวิตของผู้สูงอายุมีความสุขในช่วงบั้นปลายของชีวิต ส่วนในสังคมชนบทหรือต่างจังหวัดผู้สูงอายุยังอยู่ร่วมกับครอบครัวและมีปัญหาด้านต่าง ๆ น้อยกว่าผู้สูงอายุในสังคมเมือง

อย่างไรก็ตามตัวผู้สูงอายุเองต้องมีความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และพยายามปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รวมไปถึงการเตรียมรับมือกับความตาย วัยสูงอายุเป็นวัยสุดท้ายของชีวิตซึ่งต้องพบกับความตายทุกคน ดังนั้นการได้เตรียมรับมือกับความตายจะทำให้บุคคลมีสติ มีจิตใจเข้มแข็ง พร้อมทั้งจะจากโลกนี้ไปอย่างสงบ และขณะที่มีชีวิตอยู่ก็ฝึกให้เป็นคนที่มีจิตใจเมตตา กรุณา มีอารมณ์เยือกเย็น และมีสติอยู่เสมอ

1.5 ผู้สูงอายุในสังคมไทยและผู้สูงอายุในต่างประเทศ

ลักษณะสำคัญของการเปลี่ยนแปลงที่พบทั้งผู้สูงอายุในสังคมไทยและผู้สูงอายุในต่างประเทศ ได้แก่ 1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย 2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ 3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม และ 4. การเปลี่ยนแปลงทางด้านสติปัญญา ซึ่งการที่ทุกคนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงตามวัยของผู้สูงอายุ นอกจากจะช่วยให้ปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสมแล้ว ยังส่งผลต่อการมีทัศนคติที่ดีและความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้สูงอายุอีกด้วย สามารถอธิบายเป็นภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 - 2 ลักษณะทางกายภาพของผู้สูงอายุที่เปลี่ยนแปลงไป
ที่มา : SCGExperience สืบค้นจาก <https://today.line.me/th/v2/article/>

ผู้สูงอายุอาจมีความต้องการที่แตกต่างออกไปจากความต้องการของผู้อื่นใน 4 ด้าน คือ ความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการทางด้านจิตใจ ความต้องการทางสังคมกับเศรษฐกิจ และความต้องการด้านสวัสดิการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2552)

1) ความต้องการทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ความต้องการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ มีผู้ช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิด มีที่อยู่อาศัยที่สะอาด อากาศดี สิ่งแวดล้อมดี มีอาหารการกินที่ถูกต้อง สุขลักษณะตามวัย มีผู้ดูแลช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดยามเมื่อเจ็บป่วยได้รับการตรวจสุขภาพและรักษาพยาบาลที่สะดวกรวดเร็วทันทั่วทั้งที่ ได้รับการบริการรักษาพยาบาลแบบให้เปล่าจากรัฐ ได้พักผ่อนนอนหลับอย่างเพียงพอ มีการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ และต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อป้องกันอุบัติเหตุ เป็นต้น

2) ความต้องการทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะปรับจิตใจอารมณ์ไปตามการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีการปรับปรุงและพัฒนาจิตใจของตนเองให้เป็นไปในทางที่ดีมากขึ้น สามารถควบคุมจิตใจได้ดีกว่าหนุ่มสาว ดังนั้น เมื่อคนเราอายุมากขึ้น ความสุขขุมเยือกเย็นจะมีมากขึ้นด้วย แต่การแสดงออกจะขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละบุคคล การศึกษา ประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมในชีวิตของคน ๆ นั้น

3) ความต้องการทางด้านสังคมและเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ อาทิเช่น ต้องการได้รับความสนใจจากผู้อื่น ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวสังคมและหมู่คณะ ต้องการช่วยเหลือสังคมและมีบทบาทในสังคม ตามความถนัด ต้องการสนับสนุนช่วยเหลือจากครอบครัวและสังคมทั้งทางความเป็นอยู่ ต้องการรายได้ และบริการจากรัฐ ต้องการมีชีวิตอย่างมีส่วนร่วมในชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและสังคม ต้องการลดการพึ่งพาคนอื่นให้น้อยลง ไม่ต้องการความเมตตาสงสาร และต้องการการประกันรายได้และ ประกันสุขภาพ เป็นต้น

4) ความต้องการด้านสวัสดิการ อาทิเช่น ความต้องการบ้านพักฉุกเฉิน ความต้องการกองทุน ส่งเสริมสวัสดิการผู้สูงอายุ ความต้องการด้านการลดค่ารักษาพยาบาล ความต้องการลดค่าโดยสารเดินทาง ความต้องการศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ ความต้องการการบริการเคลื่อนที่ และความต้องการรับ การรักษาจากสถานเอนามัยประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว ผู้สูงอายุมีความต้องการที่สอดคล้องกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองในการ ดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งจะแตกต่างกับบุคคลวัยอื่น และความต้องการต่าง ๆ ของผู้สูงอายุนั้นจะเป็น ความต้องการขั้นพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิตในช่วงบั้นปลายให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ อันได้แก่ ความต้องการด้านร่างกาย ความต้องการด้านครอบครัว ความต้องการด้านเศรษฐกิจ ความต้องการ ด้านสังคม ความต้องการด้านสภาพจิตใจ และความต้องการด้านสวัสดิการ

บทที่ 2

นโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ

การศึกษานโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ นโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายด้านผู้สูงอายุในปัจจุบัน และความเชื่อมโยงของนโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 นโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายด้านผู้สูงอายุในปัจจุบัน

2.1.1 ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580)

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้กำหนดให้รัฐจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเพื่อเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาลและใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายของการพัฒนายุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) เป็นยุทธศาสตร์ชาติฉบับแรกของประเทศไทยที่ทุกภาคส่วนใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนนโยบายและแผนงานเพื่อนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ที่ว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

ปัจจัยและแนวโน้มที่คาดว่าจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และเป็นส่วนสำคัญที่นำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ดังกล่าวนี้ ได้มีการกล่าวถึงการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรที่มีสัดส่วนของวัยแรงงานและวัยเด็กลดลงและการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุอย่างต่อเนื่อง ทำให้รัฐจำเป็นต้องให้ความสำคัญอย่างเร่งด่วนต่อการเตรียมความพร้อมของคนที่จะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอดในปี 2574 โดยมียุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ 2 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม มีรายละเอียดดังนี้

1) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีความมุ่งหวังให้ “คนไทยในอนาคตจะต้องมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่ครอบคลุมและมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษ

และภาษาที่ 3 และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สู่การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกรรม นักคิด ผู้ประกอบการ เกษตรกรยุคใหม่และอื่น ๆ โดยมีสัมมาชีพตามความถนัดของตนเอง” โดยมีเป้าหมายให้คนไทยเป็นคนดี คนเก่ง มีคุณภาพ พร้อมสำหรับวิถีชีวิตในศตวรรษที่ 21 และสังคมไทยมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อและสนับสนุนต่อการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต สำหรับประเด็นยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ได้แก่ **การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต** มุ่งเน้นการพัฒนาคนเชิงคุณภาพในทุกช่วงวัยตั้งแต่ช่วงการตั้งครรภ์ ปฐมวัย วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ วัยแรงงาน และวัยผู้สูงอายุ เพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพ มีทักษะความรู้ เป็นคนดี มีวินัย เรียนรู้ได้ด้วยตนเองในทุกช่วงวัยมีความรอบรู้ทางการเงิน มีความสามารถในการวางแผนชีวิตและการวางแผนทางการเงินที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัย และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า รวมถึงการพัฒนาและปรับทัศนคติให้คนทุกช่วงวัยที่เคยกระทำผิดได้กลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างสงบสุขและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ สำหรับช่วงผู้สูงวัย เน้นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นพลังในการขับเคลื่อนประเทศ ส่งเสริมให้มีการทำงานหลังเกษียณผ่านการเสริมทักษะการดำรงชีวิต ทักษะอาชีพในการหารายได้ มีงานทำที่เหมาะสมกับศักยภาพ มีการสร้างเสริมสุขภาพ ฟื้นฟูสุขภาพ การป้องกันโรคให้แก่ผู้สูงอายุ พร้อมกับจัดสภาพแวดล้อมให้เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และหลักประกันทางสังคมที่สอดคล้องกับความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในสังคม

ประเด็นยุทธศาสตร์การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ในด้านการพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเน้นการจัดระบบการศึกษาและระบบฝึกอบรมบนฐานสมรรถนะที่มีคุณภาพสูงและยืดหยุ่นผ่านการพัฒนากลไกต่าง ๆ การพัฒนาระบบการเรียนรู้ในชุมชนให้เข้าถึงความรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลา ปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และมีชีวิต รวมถึงการเรียนรู้และทบทวนทักษะพื้นฐาน ได้แก่ การอ่านออกเขียนได้คิดเลขเป็น โดยระดมทรัพยากรจากภาคเอกชนและภาคประชาสังคม การพัฒนาทัศนคติและแรงบันดาลใจที่อยากเรียนรู้ การสร้างนิสัยใฝ่เรียนรู้ และให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว รวมทั้งนำความรู้ไปพัฒนาต่อยอดหรือประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้

นอกจากนี้ยังมีประเด็นยุทธศาสตร์การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ในด้านการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีความเชื่อมโยงและบูรณาการข้อมูลด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ระหว่างกระทรวง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ได้แก่ การรวบรวมผู้สูงอายุที่มีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะ เพื่อถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะ ให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติ ในรูปแบบของธนาคารคลังสมอง

2) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม จากปัญหาความเหลื่อมล้ำซึ่งเป็นความท้าทายที่สำคัญในการพัฒนาและยกระดับประเทศให้สามารถเติบโตได้อย่างยั่งยืน ซึ่งมีความจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขในหลายมิติ เช่น การกระจุกตัวของทรัพยากร ความมั่งคั่ง โอกาสของการพัฒนา รวมถึงโอกาสการถือครองที่ดิน การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร องค์กรความรู้ แหล่งทุน บริการทางสังคม และกระบวนการยุติธรรมที่มีคุณภาพมีความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มประชากร โดยเฉพาะในภาคการเกษตรและชนบท ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ภาวะหนี้สิน การอพยพแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการกระจุกตัวในเมืองใหญ่ไม่ก่เมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากร และส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศในระยะยาว และอาจมีความรุนแรงมากขึ้นเมื่อเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ในอนาคต เป้าหมายของยุทธศาสตร์ด้าน

การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคมมุ่งหวังให้เกิดการสร้างความเป็นธรรม และลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ และการกระจายศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม เพิ่มโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามาเป็นกำลังของการพัฒนาประเทศในทุกระดับ และการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาการพึ่งตนเอง และการจัดการตนเองเพื่อสร้างสังคมคุณภาพ

สำหรับประเด็นยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ได้แก่ **การเสริมสร้างพลังทางสังคม** ในด้านการสร้างสังคมเข้มแข็งที่แบ่งปัน ไม่ทอดทิ้งกัน และมีคุณธรรม โดยสนับสนุนการรวมตัวและดึงพลังของภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะการเชื่อมพลังของคนสามวัย คือ คนรุ่นใหม่ คนวัยทำงาน และผู้สูงอายุ ให้มาเป็นกำลังของการพัฒนาเพื่อส่วนรวม การสร้างเวทีสาธารณะในระดับชุมชน ท้องถิ่น อำเภอจนถึงระดับจังหวัด การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการสร้างกลไกในการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ การสร้างเครือข่ายรวมถึงชุมชนเสมือนบนเครือข่ายสื่อ ให้เป็นเครือข่ายเรียนรู้ร่วมกันทางสังคมที่ร่วมทำสิ่งสร้างสรรค์ และการยกย่องให้คุณค่ากับการทำประโยชน์ร่วมกันเพื่อส่วนรวม นอกจากนี้ในด้านการรองรับสังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ เพื่อเตรียมความพร้อมในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะการออมและการลงทุนระยะยาวของคนตั้งแต่ก่อนเกษียณ พัฒนาระบบและกลไกเพื่อสนับสนุนการปรับตัวของประชากรให้สามารถปรับเปลี่ยนอาชีพให้เหมาะสมตามแต่ละช่วงอายุ เพื่อยืดช่วงเวลาและเพิ่มโอกาสในการทำงานในยามสูงอายุและสร้างหลักประกันทางรายได้ให้แก่ตนเองได้นานขึ้น สร้างแรงจูงใจให้ภาคเอกชนหรือสถานประกอบการในการเตรียมความพร้อมของแรงงานก่อนวัยเกษียณ การจ้างงานผู้สูงอายุให้เหมาะสมกับวัยวุฒิ ประสบการณ์และสมรรถนะ ตลอดจนส่งเสริมการสร้างสรรค์เทคโนโลยีและนวัตกรรมสำหรับส่งเสริมและฟื้นฟูศักยภาพผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมทำต่อเนื่องทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ รวมทั้งคงไว้ซึ่งบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม โดยส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจให้ทุกภาคส่วนมีการจ้างงานผู้สูงอายุให้เหมาะสมกับวัยวุฒิ ประสบการณ์ และสมรรถนะ ส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาและประสบการณ์ และร่วมสร้างสังคมที่ไม่ทอดทิ้งกัน เพื่อเพิ่มคุณค่าของผู้สูงอายุ

2.1.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

1) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 – 2564

การพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 เป็นการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติในระยะ 5 ปีแรก ไปสู่การปฏิบัติ โดยมีหลักการสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ 1) ยึด “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” 2) ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” 3) ยึด “วิสัยทัศน์ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี” 4) ยึด “เป้าหมายอนาคตประเทศไทยปี 2579” 5) ยึด “หลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม” และ 6) ยึด “หลักการนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจังใน 5 ปีที่ต่อยอดไปสู่ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นเป้าหมายระยะยาว” ซึ่งประเด็นของสถานการณ์และแนวโน้มของสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุที่นำไปสู่การกำหนดแผนมีรายละเอียดดังนี้

- การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฉบับที่ 12 โดยสัดส่วนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 19.8 ของจำนวนประชากรทั้งหมด และการลดลงของประชากรวัยแรงงานที่เริ่มลดจำนวนลงมาตั้งแต่ปี 2558 ส่งผลให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในอนาคต

- คุณภาพคนไทยทุกกลุ่มวัยยังมีปัญหา ซึ่งส่งผลกระทบต่อการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศในอนาคต ทั้งเรื่องพัฒนาการและสติปัญญาตั้งแต่วัยเด็ก การขาดทักษะความรู้ความสามารถที่ส่งผลต่อผลิตภาพแรงงานของประเทศ ปัญหาด้านสุขภาพในวัยสูงอายุที่ส่งผลกระทบต่อภาระค่าใช้จ่ายภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุมีแนวโน้มอยู่คนเดียวมากขึ้น สำหรับผู้สูงอายุวัยต้นอายุ 60 – 69 ปี ที่มีสถานะทางสุขภาพดีมีกว่าร้อยละ 59.9 ซึ่งเป็นวัยที่ยังสามารถทำงานได้ แต่สัดส่วนของการทำงานยังไม่สูงมากนัก ยิ่งส่งผลกระทบต่อรายได้และเงินออมเมื่อเข้าสู่ผู้สูงอายุวัยปลาย นอกจากนี้ระบบบริการสาธารณสุขยังไม่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ และสถานที่สาธารณะส่วนใหญ่ไม่มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ ทางลาด บันไดมีราวจับ และห้องสุขาที่ใช้งานได้

สำหรับยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุปรากฏอยู่ในยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนา ศักยภาพทุนมนุษย์ โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาที่ต้องการให้คนไทยส่วนใหญ่มีทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคมเพิ่มขึ้น คนไทยทุกช่วงวัยมีทักษะความรู้ และความสามารถเพิ่มขึ้น คนไทยได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพสูงตามมาตรฐานสากล และสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง คนไทยมีสุขภาพที่ดีขึ้น และสถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา ชุมชน สื่อมวลชน และภาคเอกชน ซึ่งมีแนวทางพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุดังนี้

1. พัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุวันต้นให้สามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานเพิ่มขึ้น โดยการจัดหลักสูตรพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับวัย สมรรถนะทางกาย ลักษณะงาน และส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกันระหว่างรุ่น การสนับสนุนมาตรการจูงใจทางการเงินและการคลังให้ผู้ประกอบการมีการจ้างงานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ และสนับสนุนช่องทางการตลาด แหล่งทุน และบริการข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสในการประกอบอาชีพสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน

2. ยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในการปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และมีชีวิต อาทิ พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ โรงเรียนผู้สูงอายุ รวมทั้งส่งเสริมให้มีระบบการจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. พัฒนาระบบการดูแลและสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับสังคมสูงวัย โดยการผลักดันให้มีกฎหมายการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุครอบคลุมการจัดบริการทั้งภาครัฐ เอกชน ภาคประชาสังคม และระบบการเงินการคลัง พัฒนาให้มีระบบการดูแลระยะกลางที่จะรองรับผู้ที่จำเป็นต้องพักพิงก่อนกลับบ้าน ให้เชื่อมโยงกับระบบการดูแลระยะยาว และส่งเสริมธุรกิจบริการดูแลระยะยาวที่ได้มาตรฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงในเขตเมือง รวมทั้งศึกษารูปแบบการคลังที่เป็นระบบประกันการดูแลระยะยาว วิจัยและพัฒนานวัตกรรมสิ่งอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวันที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และพัฒนาเทคโนโลยีทางการแพทย์ในการส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพในกลุ่มผู้สูงอายุ เทคโนโลยีเพื่อป้องกันการบาดเจ็บและติดตามการบำบัดรักษา และส่งเสริมการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุทั้งระบบขนส่งสาธารณะ อาคาร สถานที่ พื้นที่สาธารณะ และที่อยู่อาศัยให้เอื้อต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุและทุกกลุ่มในสังคม

2) กรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 – 2570

การกำหนดกรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2566 – 2570 ที่จะใช้เป็นทิศทางและประเด็นการพัฒนาที่ประเทศควรให้ความสำคัญและมุ่งดำเนินการในระยะ 5 ปีที่สองของแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยได้มีการทบทวนบริบทในการพัฒนาประเทศใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงระดับโลก (Megatrends) ที่สำคัญและคาดว่าจะมีผลต่อทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคต 2) ผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และ 3) สถานะของการพัฒนาประเทศด้านความมั่นคง ความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม การสร้างการเติบโตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุดังนี้

1. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงสู่ยุคดิจิทัลนำมาซึ่งความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีระหว่างผู้มีศักยภาพและผู้ขาดโอกาส (Digital Divide) ไม่ว่าจะเป็นด้านการเข้าถึงความรู้ แหล่งเงินทุน หรือสวัสดิการทางสังคม อันจะส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากร อีกทั้งความเสี่ยงจากภัยคุกคามทางไซเบอร์มีแนวโน้มแปรผันตามปริมาณการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลที่เพิ่มขึ้นของประชากร ซึ่งการสร้างความรู้ความเข้าใจด้านความปลอดภัยในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลแก่ประชาชนในวงกว้าง ตลอดจนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบุคลากรให้มีทักษะด้านความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์เพิ่มขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ต้องเร่งให้ความสำคัญ

2. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ประเทศไทยคาดว่าจะกลายเป็น 1 ใน 10 ประเทศที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นมากที่สุดในโลก โดยประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 17.2 ภายในปี 2593 ซึ่งประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี 2548 (มีประชากรผู้สูงอายุคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด) และกำลังจะเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Complete-aged Society) ภายในปี 2566 (มีประชากรผู้สูงอายุคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 20.1 ของประชากรทั้งหมด) และจะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (Super-aged Society) ภายในปี 2577 (มีประชากรผู้สูงอายุคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 28.1 ของประชากรทั้งหมด) จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้สัดส่วนของวัยแรงงานลดลง นำไปสู่อัตราส่วนพึ่งพิงของผู้สูงอายุต่อวัยแรงงานและภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของผู้สูงอายุเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้ภาครัฐจำเป็นต้องพิจารณาการพัฒนาคนทุกช่วงวัยให้เต็มตามศักยภาพ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังมีสุขภาพดี เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองและช่วยเหลือสังคมได้อย่างสมศักดิ์ศรี และสามารถปรับใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม

3. ความสามารถในการแข่งขันของสาขาการผลิตและการบริการเป้าหมาย ซึ่งประกอบด้วย 7 สาขา ได้แก่ การเกษตร การท่องเที่ยว อุตสาหกรรมชีวภาพ อุตสาหกรรมและบริการการแพทย์ครบวงจร อุตสาหกรรมและบริการดิจิทัล ข้อมูล และปัญญาประดิษฐ์ อุตสาหกรรมและบริการขนส่งและโลจิสติกส์ และอุตสาหกรรมความมั่นคงของประเทศ โดยการเข้าสู่สังคมสูงวัยส่งผลกระทบต่อความสามารถในการผลิตภายในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคการเกษตรซึ่งมีสัดส่วนการจ้างงานสูงถึงร้อยละ 30.2 ของการจ้างงานทั้งหมดของประเทศ และภาคการเกษตรยังมีการจ้างแรงงานผู้สูงอายุมากที่สุด ประกอบกับการลดลงของแรงงานเกษตรอายุน้อย รวมถึงการไม่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงหรือการนำความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ ทำให้ผลิตภาพในภาคการเกษตรลดลงไปด้วย

4. **โอกาสและความเสมอภาคทางสังคม** ในประเด็นของความยากจน ซึ่งจากการแพร่ระบาดของของโรคโควิด-19 ส่งผลให้ความยากจนเพิ่มสูงขึ้น รวมถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทำให้ภาคการเกษตรได้ผลผลิตลดลงและคนจนส่วนใหญ่เป็นแรงงานสูงอายุในภาคการเกษตรซึ่งรายได้ขึ้นอยู่กับราคาสินค้าเกษตรเป็นหลัก นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีแบบพลิกผันทำให้คนจนที่ไม่สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตหรือเทคโนโลยีที่จำเป็นและไม่มีทักษะความรู้ที่เพียงพอและเหมาะสมสำหรับการทำงานในรูปแบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป มีโอกาสน้อยลงในการขยับสถานะให้พ้นจากกับดักความยากจน จนกระทั่งเกิดการส่งต่อความยากจนไปสู่รุ่นลูกหลาน นอกจากนี้การเข้าสู่สังคมสูงวัยส่งผลถึงความเหลื่อมล้ำทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุมักจะมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภายในกลุ่มสูงกว่ากลุ่มผู้มีอายุน้อย ซึ่งเป็นผลมาจากรายได้ถูกกำหนดมาจากความแตกต่างด้านการศึกษา ประสบการณ์ และความมั่งคั่งที่สะสมมาในชีวิต

สำหรับกรอบทิศทางในการพัฒนาประเทศในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 มีจุดประสงค์เพื่อพลิกโฉมประเทศไทย หรือ เปลี่ยนแปลงประเทศขนานใหญ่ (Thailand's Transformation) โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อขับเคลื่อนประเทศสู่ “เศรษฐกิจสร้างคุณค่า สังคมเดินหน้าอย่างยั่งยืน” (Hi-Value and Sustainable Thailand) โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) เศรษฐกิจมูลค่าสูงที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (High Value-Added Economy) 2) สังคมแห่งโอกาสและความเสมอภาค (High Opportunity Society) 3) วิถีชีวิตที่ยั่งยืน (Eco-Friendly Living) และ 4) ปัจจัยสนับสนุนการพลิกโฉมประเทศไทย (Key Enablers for Thailand's Transformation) โดยภายใต้องค์ประกอบในแต่ละด้านได้กำหนด “หมุดหมาย” (Milestones) ซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงสิ่งที่ประเทศไทยปรารถนาจะ “เป็น” และมุ่งหวังจะ “มี” หรือต้องการ “ขจัด” ในช่วงระยะเวลา 5 ปีของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 โดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุจะปรากฏอยู่ในองค์ประกอบที่ 4 มีรายละเอียดดังนี้

ปัจจัยสนับสนุนการพลิกโฉมประเทศไทย (Key Enablers for Thailand's Transformation) เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเปลี่ยนผ่านประเทศไปสู่การเป็น Hi-Value and Sustainable Thailand โดยเฉพาะกลไกการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทั้งระบบการศึกษาการยกระดับและปรับทักษะแรงงานที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในโลกยุคใหม่ รวมทั้งส่งเสริมการเคลื่อนย้ายแรงงานไปสู่ภาคการผลิตและบริการที่มีผลิตภาพและมูลค่าสูง และกลไกในการบริหารจัดการภาครัฐ ทั้งระเบียบกฎหมาย โครงสร้างพื้นฐาน การให้บริการสาธารณะ ตลอดจนการติดตามประเมินผลที่ทันสมัยเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง ตอบสนองความต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ โดยหมุดหมายที่ต้องการบรรลุ ซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุอยู่ในหมุดหมายที่ 12 ที่ต้องการให้ประเทศไทยมีกำลังคนสมรรถนะสูง มุ่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และตอบโจทย์การพัฒนาแห่งอนาคต มีขอบเขตในการดำเนินการดังนี้

1. สถาบันอุดมศึกษาสามารถปรับบทบาทในการผลิต พัฒนากำลังคนให้มีปริมาณและคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและสนับสนุนการมุ่งสู่การเป็น Hi-Value and Sustainable Thailand รวมถึงมีบทบาทในการพัฒนาทุนมนุษย์ในทุกช่วงวัย (นอกเหนือจากวัยเรียน)

2. ระบบการฝึกอบรมเพื่อปรับและยกระดับทักษะฝีมือแรงงาน (Reskill / Upskill / New skill) ที่มีคุณภาพ ทันสมัย ได้มาตรฐาน ตอบโจทย์ความต้องการอย่างตรงจุด ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ โดยเฉพาะการฝึกอบรมเพื่อโยกย้ายแรงงานไปสู่ภาคการผลิตและบริการ เป้าหมายภายใต้การสร้างเศรษฐกิจ

มูลค่าสูงที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และสำหรับผู้มีความเสี่ยงจากการถูกทดแทนจากระบบอัตโนมัติ กลุ่มวัยแรงงานตอนปลาย และผู้สูงอายุ

3. นโยบายการบริหารจัดการกำลังคนภายในบริบทสังคมสูงวัยมีความชัดเจน และสามารถลดทอนความเสี่ยงในการขาดแคลนกำลังแรงงาน อาทิ การขยายอายุเกษียณ การยกระดับผลิตภาพแรงงานไทย และการดึงดูดแรงงานทักษะสูงจากต่างประเทศ

4. การบูรณาการระบบบริหารจัดการกำลังคนและฐานข้อมูลสารสนเทศด้านกำลังคนของประเทศ นำไปสู่การออกแบบนโยบายที่เฉพาะเจาะจงและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

5. สถาบันทางสังคมเอื้อต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตั้งแต่การส่งเสริมการเรียนรู้ การปฏิรูปสื่อและอุตสาหกรรมบันเทิง จนถึงมาตรการที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดี มีความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม และมีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมส่วนรวม

2.1.3 พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุที่มีประกาศใช้ในปัจจุบันมี 3 ฉบับ ด้วยกัน คือพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553 และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

กำหนดให้มีคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ ซึ่งประกอบด้วย นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และประธานสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเป็นรองประธาน โดยมี ปลัดกระทรวงการคลัง ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงแรงงาน ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดกระทรวงสาธารณสุข ปลัดกรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ประธานสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ และเลขาธิการสภาการศึกษา เป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง มีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้แทนองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องกับงานในด้าน การคุ้มครอง การส่งเสริมและการสนับสนุนสถานภาพ บทบาท และกิจกรรมของผู้สูงอายุจำนวนไม่เกิน 5 คน และคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งอีกไม่เกิน 5 คน โดยให้ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นกรรมการและเลขานุการ และผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และผู้อำนวยการสถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการฯ มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย แผนหลัก แนวปฏิบัติตามนโยบายและแผนหลัก รวมถึงการติดตามและประเมินผลตามนโยบายและแผนหลักเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนสถานภาพ บทบาท และกิจกรรมของผู้สูงอายุโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี โดยต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้สถาบันครอบครัวมีส่วนร่วมในการช่วยดูแลผู้สูงอายุ การให้ความสนับสนุนและช่วยเหลือกิจกรรมของหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนเกี่ยวกับการสงเคราะห์และการพัฒนาผู้สูงอายุ การกำหนด

ระเบียบเกี่ยวกับการบริหารกองทุนผู้สูงอายุ ระเบียบเกี่ยวกับการพิจารณาอนุมัติการจ่ายเงินเพื่อการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุน และการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการเงิน เสนอ ความเห็นและข้อสังเกตต่อคณะรัฐมนตรี และเสนอรายงานสถานการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุของประเทศต่อ คณะรัฐมนตรีอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

ให้สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็กเยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการต่าง ๆ เกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุและรับผิดชอบในงานธุรการและ งานวิชาการของคณะกรรมการ

สำหรับสิทธิของผู้สูงอายุตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุได้กำหนดไว้ดังนี้ ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขที่จัดไว้โดยให้ความสะดวกและรวดเร็วแก่ผู้สูงอายุ เป็นกรณีพิเศษ
2. การศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต
3. การประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสม
4. การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือ ชุมชน
5. การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุในอาคาร สถานที่ ยานพาหนะ หรือการบริการสาธารณะอื่น
6. การช่วยเหลือด้านค่าโดยสารยานพาหนะตามความเหมาะสม
7. การยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐ
8. การช่วยเหลือผู้สูงอายุซึ่งได้รับอันตรายจากการถูกรังแกหรือถูกแสวงหาประโยชน์โดย มิชอบด้วยกฎหมาย หรือถูกทอดทิ้ง
9. การให้คำแนะนำ ปรีกษา ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางคดีหรือในทางการแก้ไขปัญหาคกรอบครัว
10. การจัดที่พักอาศัย อาหารและเครื่องนุ่งห่มให้ตามความจำเป็นอย่างทั่วถึง
11. การจ่ายเบี้ยยังชีพเป็นรายเดือนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม
12. การสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณี
13. การอื่นตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

2.1.4 แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552

แผนผู้สูงอายุแห่งชาติเป็นแผนยุทธศาสตร์ในการดำเนินการด้านผู้สูงอายุของประเทศไทย โดยได้มีการกำหนดมาตรการ ดัชนีตัวชี้วัด เป้าหมาย และระยะเวลาในการดำเนินการ ซึ่งแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 นี้เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่มีลักษณะ “บูรณาการ” ไม่ได้เป็นแผนของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะต้องพิจารณาจัดทำแผนปฏิบัติการให้สอดคล้องกับแผนชาติฉบับนี้ โดยแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ได้เริ่มประกาศใช้ตั้งแต่ปี 2545 และในปี 2550 กระทรวงการพัฒนาสังคมและ

ความมั่นคงของมนุษย์ได้มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามแผนและมีข้อเสนอแนะให้มีการปรับปรุงแผนผู้สูงอายุแห่งชาติให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

สาระสำคัญของแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 มีดังนี้

ปรัชญาของแผน “ผู้สูงอายุไม่ใช่บุคคลด้อยโอกาสหรือเป็นภาระต่อสังคม แต่สามารถมีส่วนร่วมเป็นพลังพัฒนาสังคม จึงควรได้รับการส่งเสริมและเกื้อกูลจากครอบครัว ชุมชน และรัฐให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และคงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีให้นานที่สุด ขณะเดียวกันผู้สูงอายุที่ประสบความทุกข์ยาก ต้องได้รับการเกื้อกูลจากครอบครัว ชุมชน สังคม และรัฐอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม การสร้างหลักประกันในวัยสูงอายุเป็นกระบวนการสร้างความมั่นคงให้แก่สังคมโดยการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ได้แก่ ประชากรช่วยตนเอง ครอบครัวดูแล ชุมชนช่วยเกื้อกูล สังคม รัฐสนับสนุน โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ควรมีการบูรณาการให้เหมาะสมกับสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง” โดยได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “ผู้สูงอายุเป็นหลักชัยของสังคม” มุ่งหวังให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี คือ มีสุขภาพดีทั้งกายและจิต มีครอบครัวมีความสุข สังคมเอื้ออาทร อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมปลอดภัย มีหลักประกันที่มั่นคง ได้รับสวัสดิการและบริการที่เหมาะสม อยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชน และสังคม มีโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารอย่างต่อเนื่อง มีครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักที่มีความเข้มแข็ง สามารถให้การเกื้อหนุนแก่ผู้สูงอายุได้อย่างมีคุณภาพ มีระบบสวัสดิการและบริการที่สามารถรองรับผู้สูงอายุให้สามารถดำรงอยู่กับครอบครัวและชุมชนได้อย่างมีคุณภาพและมีมาตรฐาน ทุกภาคส่วนจะต้องมีส่วนร่วมในระบบสวัสดิการและบริการให้แก่ผู้สูงอายุ โดยมีการกำกับดูแลเพื่อการคุ้มครองผู้สูงอายุในฐานะผู้บริโภค และต้องมีการดำเนินการที่เหมาะสมเพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุที่ทุกข์ยากและต้องการการเกื้อกูลให้ดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างดีและต่อเนื่อง

ยุทธศาสตร์ของแผนผู้สูงอายุฯ ฉบับปรับปรุง ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ 5 ด้าน ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ ประกอบด้วย 3 มาตรการ คือ 1) มาตรการหลักประกันด้านรายได้เพื่อวัยสูงอายุ โดยการขยายหลักประกันสุขภาพ และการส่งเสริมและสร้างวินัยการออมทุกช่วงวัย 2) มาตรการการให้การศึกษและการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยส่งเสริมการเข้าถึง การพัฒนาการจัดการบริการการศึกษาและการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย เพื่อความเข้าใจชีวิตและพัฒนาการในแต่ละวัย และเพื่อเตรียมตัวเข้าสู่วัยสูงอายุที่เหมาะสม และการรณรงค์ให้สังคมตระหนักถึงความจำเป็นของการเตรียมการเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุ และ 3) มาตรการการปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ โดยการส่งเสริมให้ประชาชนทุกวัยเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการดูแลรับผิดชอบผู้สูงอายุในครอบครัวและชุมชน การส่งเสริมให้มีกิจกรรมสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับคนทุกวัย และรณรงค์ให้สังคมมีจิตสำนึกและตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 6 มาตรการ คือ 1) มาตรการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันการเจ็บป่วย และดูแลตนเองเบื้องต้น โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในรูปแบบที่หลากหลาย 2) มาตรการส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้สูงอายุ โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งและดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุและเครือข่าย 3) มาตรการส่งเสริมด้าน

การทำงานและการหารายได้ของผู้สูงอายุ โดยส่งเสริมการทำงานทั้งเต็มเวลาและไม่เต็มเวลา ทั้งในระบบและนอกระบบ การส่งเสริมการฝึกอาชีพและจัดหางานให้เหมาะสมกับวัยและความสามารถ และการส่งเสริมการรวมกลุ่มในชุมชนเพื่อจัดทำกิจกรรมเสริมรายได้โดยผู้สูงอายุมีส่วนร่วม 4) มาตรการสนับสนุนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ โดยการประกาศเกียรติคุณ การส่งเสริมคลังปัญญากลางของผู้สูงอายุ และการส่งเสริมและเปิดโอกาสให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุและให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ในสังคม 5) มาตรการส่งเสริมสนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการเพื่อผู้สูงอายุและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ และสามารถเข้าถึงข่าวสารและสื่อ โดยการส่งเสริมสนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ส่งเสริมการผลิต การเข้าถึงสื่อ และการเผยแพร่ข่าวสารสำหรับผู้สูงอายุ และดำเนินการให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง และ 6) มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม โดยการสนับสนุนส่งเสริมให้ความรู้แก่ครอบครัวและผู้สูงอายุในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยเพื่อรองรับความต้องการในวัยสูงอายุ กำหนดมาตรการแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ และออกกฎหมายให้สิทธิพิเศษแก่ภาคเอกชนในการจัดบริการด้านที่พักอาศัยที่ได้มาตรฐานสำหรับผู้สูงอายุ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 4 มาตรการ คือ 1) มาตรการคุ้มครองด้านรายได้ โดยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุทุกคนได้รับสวัสดิการด้านรายได้พื้นฐานที่รัฐจัดให้ และการส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนในชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ 2) มาตรการหลักประกันด้านสุขภาพ โดยการพัฒนาและส่งเสริมระบบประกันสุขภาพที่มีคุณภาพเพื่อผู้สูงอายุทุกคน การส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางสุขภาพและการตรวจสุขภาพประจำปีอย่างทั่วถึง การป้องกันและส่งเสริมสุขภาพ และรัฐต้องให้อุปกรณ์ช่วยในการดำรงชีวิตประจำวันตามที่จำเป็น 3) มาตรการด้านครอบครัว ผู้ดูแล และการคุ้มครอง โดยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้อยู่กับครอบครัวให้นานที่สุด โดยส่งเสริมค่านิยมในการอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ การส่งเสริมสมาชิกในครอบครัวและผู้ดูแลให้มีศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุ โดยการให้ความรู้และข้อมูลแก่สมาชิกในครอบครัว ผู้ดูแลเกี่ยวกับการบริการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ และ 4) มาตรการระบบบริการและเครือข่ายการเกื้อหนุน โดยการปรับปรุงบริการสาธารณะทุกระบบให้สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุในการดำรงชีวิตและติดต่อสัมพันธ์กับสังคม กลุ่ม และบุคคล การจัดตั้งและพัฒนาบริการทางสุขภาพและสังคม รวมทั้งระบบการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาวในชุมชนที่สามารถเข้าถึงผู้สูงอายุมากที่สุด โดยเน้นบริการถึงบ้านและมีการสอดประสานกันระหว่างบริการทางสุขภาพและทางสังคม การส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรศาสนา องค์กรเอกชน และองค์กรสาธารณประโยชน์มีส่วนร่วมในการดูแลจัดสวัสดิการเพื่อผู้สูงอายุ โดยกระบวนการประชาคม การเกื้อหนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดบริการด้านสุขภาพและสังคมให้แก่ผู้สูงอายุที่สามารถซื้อบริการได้ โดยมีการดูแลและกำกับมาตรฐานและค่าบริการที่เป็นธรรม รัฐมีระบบและแผนเพื่อการให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดภัยพิบัติ การส่งเสริมให้โรงพยาบาลมีบริการแพทย์ทางเลือก และการจัดตั้งคลินิกผู้สูงอายุในโรงพยาบาลของรัฐ

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุอย่างบูรณาการระดับชาติ และการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 2 มาตรการ คือ 1) มาตรการการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุอย่างบูรณาการระดับชาติ โดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ ให้สามารถผลักดันนโยบายและภารกิจที่สำคัญด้านผู้สูงอายุสู่การปฏิบัติ ให้คณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมด้านผู้สูงอายุจังหวัด ในคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมจังหวัด เป็นเครือข่ายการบริหารและพัฒนาผู้สูงอายุในระดับจังหวัดและท้องถิ่น พัฒนาศักยภาพของเครือข่ายระดับ

จังหวัดและท้องถิ่น และคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติวางแผนและดำเนินการให้มีการติดตามประเมินผลแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ปรับแผน และแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติที่ทันกำหนดเวลา และ 2) มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตหรือฝึกอบรมบุคลากรด้านผู้สูงอายุในระดับวิชาชีพอย่างเพียงพอและมีมาตรฐาน การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตหรือฝึกอบรมบุคลากรด้านผู้สูงอายุอย่างเพียงพอและมีมาตรฐาน และกำหนดแผนการผลิตบุคลากรด้านผู้สูงอายุให้เหมาะสมและเพียงพอต่อความต้องการของประเทศและดำเนินการติดตามอย่างต่อเนื่อง

ยุทธศาสตร์ที่ 5 ยุทธศาสตร์ด้านการประมวล พัฒนา และเผยแพร่องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ และการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ โดยมีมาตรการสนับสนุนและส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุสำหรับการกำหนดนโยบายและการพัฒนาการบริการหรือการดำเนินการที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ มีมาตรการดำเนินการให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติที่มีมาตรฐานอย่างต่อเนื่อง และมีมาตรการพัฒนาระบบข้อมูลทางด้านการผู้สูงอายุให้ถูกต้องและทันสมัย โดยมีระบบฐานข้อมูลที่สำคัญด้านผู้สูงอายุที่ง่ายต่อการเข้าถึงและสืบค้น

โดยแต่ละยุทธศาสตร์มีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในลักษณะของการบูรณาการร่วมกัน ได้แก่ กระทรวงการคลัง กระทรวงแรงงาน กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงคมนาคม กระทรวงกลาโหม สำนักงานรัฐมนตรี สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย และภาคีเครือข่ายภาครัฐและเอกชน

2.1.5 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 ซึ่งเป็นแผนระยะยาว 20 ปี เพื่อเป็นแผนแม่บทสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ในการพัฒนาการศึกษา ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ดังนี้ “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21” โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา 4 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ 2) เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นพลเมืองดี มีคุณลักษณะ ทักษะและสมรรถนะที่สอดคล้องกับบทบาทของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และยุทธศาสตร์ชาติ 3) เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม รู้รักสามัคคี และร่วมมือผนึกกำลังมุ่งสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 4) เพื่อนำประเทศก้าวข้ามกับดักประเทศรายได้ปานกลาง และความเหลื่อมล้ำภายในประเทศลดลง

แผนการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการศึกษาไว้ 6 ยุทธศาสตร์ โดยยุทธศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุปรากฏอยู่ในยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัย และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ มีรายละเอียดดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัย และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ มีเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะและคุณลักษณะพื้นฐานของพลเมืองไทย ทักษะและคุณลักษณะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 คนทุกช่วงวัยมีทักษะ ความรู้ความสามารถ และสมรรถนะตามมาตรฐานการศึกษาและมาตรฐานวิชาชีพ และพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตามศักยภาพ สถานศึกษาทุกระดับทุกประเภทการศึกษาสามารถจัดกิจกรรม/กระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรอย่างมีคุณภาพและมาตรฐาน มีแหล่งเรียนรู้ สื่อตำราเรียน นวัตกรรม และสื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและมาตรฐาน และประชาชนสามารถเข้าถึงได้โดยไม่จำกัดเวลา และสถานที่ มีระบบกลไกการวัด การติดตาม และการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ มีระบบการผลิตครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาได้มาตรฐานระดับสากล และครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนาสมรรถนะตามมาตรฐาน

สำหรับแนวทางในการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุดังนี้

1) **ด้านการส่งเสริม สนับสนุนให้คนทุกช่วงวัยมีทักษะ ความรู้ความสามารถ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างเหมาะสม** เติบโตตามศักยภาพในแต่ละช่วงวัย ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาและการอบรมแก่กลุ่มผู้สูงวัยในทุกระดับการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษานอกระบบ และตามอัธยาศัย ให้มีคุณภาพและมาตรฐาน เพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ

2) **ด้านการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ สื่อตำรา และสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้มีคุณภาพมาตรฐาน และประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่** ได้แก่ การส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษา และการให้ความรู้สำหรับผู้สูงวัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมทั้งการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพตามวัย และการส่งเสริมการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงวัย และการพัฒนาระบบสารสนเทศ/สื่อที่เหมาะสมที่เอื้อกับการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาสำหรับผู้สูงวัย

2.1.6 แผนปฏิบัติการแผนงานบูรณาการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2564

กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดทำแผนปฏิบัติการแผนงานบูรณาการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2564 ซึ่งเป็นแผนบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยของหน่วยงานใน 6 กระทรวง ดังนี้

1) สำนักงานรัฐมนตรี ได้แก่ กรมประชาสัมพันธ์

2) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้แก่ กรมกิจการผู้สูงอายุ

3) กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ได้แก่ สถาบันวิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัยมหิดล สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ และศูนย์ความเป็นเลิศด้านชีววิทยาศาสตร์

4) กระทรวงแรงงาน ได้แก่ กรมการจัดหางาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน และกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน

5) กระทรวงสาธารณสุข ได้แก่ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กรมการแพทย์ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ และกรมอนามัย

6) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล

รวมทั้งได้กำหนดให้มีหน่วยงานสนับสนุนเพื่อให้ภารกิจของแผนงานบูรณาการฯ สามารถขับเคลื่อนอย่างครอบคลุมและครบทุกมิติ ได้แก่ กองทุนการออมแห่งชาติ และกองทุนผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์ของแผนเพื่อเตรียมความพร้อมประชากรก่อนวัยสูงอายุเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมส่งผลให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น กลุ่มเป้าหมายแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ประชากรก่อนวัยสูงอายุ 25-59 ปี และผู้สูงอายุ 60 ปี ขึ้นไป โดยแผนงานบูรณาการได้กำหนดเป้าหมายของแผนไว้ดังนี้

เป้าหมายที่ 1 ประชากรก่อนวัยสูงอายุ (อายุ 25-59 ปี) มีความพร้อมก่อนเข้าสู่สังคมสูงวัย มีวัตถุประสงค์เพื่อเตรียมความพร้อมประชากรก่อนวัยสูงอายุเข้าสู่สังคมสูงวัย มีแนวทางในการดำเนินงาน โดยการสร้างความตระหนักรู้ในการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่สังคมสูงวัย และการส่งเสริมและพัฒนาระบบการออมและการจัดการการเงินเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตยามสูงวัย ซึ่งมุ่งหวังผลให้ประชากรก่อนวัยสูงอายุมีการเตรียมความพร้อมในทุกมิติ และผู้สูงอายุมีหลักประกันรายได้เมื่อยามสูงวัย

เป้าหมายที่ 2 ผู้สูงอายุมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สุขภาพ สังคม และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สูงอายุมีงานทำและมีรายได้เพิ่มขึ้น เพื่อให้ผู้สูงอายุอยู่ในสังคมที่ดีและได้รับการคุ้มครองทางสังคมและมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และเพื่อให้ผู้สูงอายุเข้าถึงระบบการดูแลสุขภาพ มีแนวทางในการดำเนินงานโดยการเสริมสร้างทักษะด้านอาชีพในการดำรงชีวิตอย่างมั่นคง พัฒนาเครือข่ายการคุ้มครองทางสังคมและปรับปรุงสภาพแวดล้อมสิ่งอำนวยความสะดวก และพัฒนาระบบการดูแลสุขภาพและนวัตกรรม โดยมุ่งหวังผลให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพสามารถประกอบอาชีพและได้รับการจ้างงานที่เหมาะสม อยู่ในสังคมที่ดี มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และสามารถช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวันพื้นฐานได้

2.1.7 มาตรการขับเคลื่อนสังคมสูงวัยคนไทยอายุยืน 4 มิติ (เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพ และสังคม)

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ ได้จัดทำมาตรการขับเคลื่อนสังคมสูงวัยคนไทยอายุยืน 4 มิติ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการเพื่อรองรับสังคมสูงวัยในทุกมิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพ และสังคม โดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสนับสนุนการขับเคลื่อนงานในทุกมิติ เริ่มตั้งแต่การเตรียมความพร้อมให้ประชากรไทยมีความพร้อมก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างมีคุณภาพ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุคงความเป็นพลพลั้ง (Active Ageing) ยาวนานที่สุด สามารถใช้ชีวิตยามสูงวัยอย่างมีคุณภาพในทุกมิติ ร่วมเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น โดยมาตรการดังกล่าวมีรายละเอียดและหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินการดังนี้

1. มิติเศรษฐกิจ

มาตรการขับเคลื่อนสังคมสูงวัยคนไทยอายุยืน มิติเศรษฐกิจ ประกอบด้วย 4 ประเด็นเร่งด่วน ดังนี้

1.1 การบูรณาการระบบบำนาญและระบบการออมเพื่อยามสูงวัยและการปฏิรูประบบการเงินการคลังที่เหมาะสมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย

1.2 การส่งเสริมและสนับสนุนประชากรวัยทำงานกลุ่มที่ไม่ใช่ลูกจ้างในการเตรียมความพร้อมเพื่อการเข้าสู่การใช้ชีวิตยามสูงวัย

1.3 การส่งเสริมและสนับสนุนประชากรวัยทำงานกลุ่มลูกจ้างในการเตรียมความพร้อมเพื่อการเข้าสู่การใช้ชีวิตยามสูงวัย

1.4 การกำหนดให้มีมาตรการบังคับการออม โดยสะสมจากการใช้จ่ายของบุคคลเก็บรวมไปกับภาษีมูลค่าเพิ่ม แต่กั้นเงินส่วนนี้เพื่อเป็นการออมของแต่ละบุคคล และจะทยอยคืนให้เจ้าของเงินพร้อมดอกผลและเงินสมทบของรัฐ เป็นเงินบำนาญรายเดือนเมื่อเป็นผู้สูงอายุ

โดยมีวิธีการดำเนินการในการเสนอและปรับปรุงพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องโดยกระทรวงการคลัง เช่น ร่างพระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายบำนาญแห่งชาติ พระราชบัญญัติกองทุนการออมแห่งชาติ พ.ศ. 2554 ร่างพระราชบัญญัติกองทุนบำนาญแห่งชาติ จัดตั้งกองทุนสำรองเลี้ยงชีพภาคบังคับในรูปแบบของกองทุนบำนาญแห่งชาติ และการกำหนดมาตรการบังคับการออมโดยการสะสมจากการใช้จ่ายของบุคคลโดยเก็บรวมกับภาษีมูลค่าเพิ่ม เป็นต้น

2. มิติสภาพแวดล้อม การปรับปรุงกฎหมายให้มีผลใช้บังคับให้สอดคล้อง ครอบคลุม และมีประสิทธิภาพมากขึ้น จำนวน 3 ฉบับ ดังนี้

2.1 กฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา พ.ศ. 2548

2.2 กฎกระทรวงกำหนดลักษณะหรือการจัดให้มีอุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก หรือบริการในอาคาร สถานที่ หรือบริการสาธารณะอื่น ๆ เพื่อให้คนพิการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ พ.ศ. 2555

2.3 กฎกระทรวง กำหนดลักษณะ หรือการจัดให้มีอุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก หรือบริการในอาคาร สถานที่ ยานพาหนะ และบริการขนส่ง เพื่อให้คนพิการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ พ.ศ. 2556

3. มิติสุขภาพ

3.1 การขยายกองทุนระบบการดูแลระยะยาวให้ครอบคลุมความจำเป็นพื้นฐานทุกด้านสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง

3.2 การกระจายอำนาจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการบูรณาการและขับเคลื่อนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในทุกมิติ

3.3 บูรณาการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตระดับตำบล เพื่อทำหน้าที่เป็นหน่วยปฏิบัติการ (Operation Unit) ในการบูรณาการกิจกรรมและทรัพยากร

3.4 การยกระดับผู้ดูแลมืออาชีพ Formal (Paid) Care Giver ให้เป็นวิชาชีพ

3.5 การจัดให้มีศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพ ทุกอำเภอควบคู่กับบริการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ผู้ป่วยระยะกลาง (Intermediate Care) โดยส่งเสริมให้โรงพยาบาลชุมชน (ประจำอำเภอ) มีศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพทุกอำเภอ ควบคู่กับบริการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ ผู้ป่วยระยะกลาง (Intermediate Care) โดยเริ่มปีละอย่างน้อย ร้อยละ 10 และครบทุกอำเภอ ภายใน 5 ปี (พ.ศ. 2567)

4. มิติสังคม

4.1 เพิ่มบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาระบบรองรับสังคมสูงวัยคนไทยอายุยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของแต่ละท้องถิ่น

4.2 การสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ “บวรรร” (บ้าน วัด วิสาหกิจเพื่อสังคม โรงเรียน โรงพยาบาล) ในการรองรับสังคมสูงวัยในชุมชน

สำหรับบทบาทของเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่จะช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในทุกมิติดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ: การจัดทำบัญชีนวัตกรรมอุปกรณ์ช่วยเหลือในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ (Assisted Devices)

2. ด้านสภาพแวดล้อม: การออกระเบียบให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินการกิจด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

3. ด้านสุขภาพ: การส่งเสริมให้มีระบบเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ช่วยดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ

4. ด้านสังคม: การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้เพิ่มพูนทักษะการทำงานและทักษะชีวิต

2.2

ความเชื่อมโยงของนโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ

จากการศึกษา นโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ สามารถสรุปแนวทางการดำเนินงานได้ดังนี้

นโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมาย	ประเด็นการพัฒนา	ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม
<p>ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580)</p>	<p>ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์</p> <p>1) การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต ให้มีทักษะ ความรู้ การวางแผนชีวิต การวางแผนการเงิน การเป็นพลเมือง การขับเคลื่อนประเทศ การทำงานหลังเกษียณ การส่งเสริมทักษะการดำรงชีวิต อาชีพ สุขภาพ การจัดสภาพแวดล้อม หลักประกันทางสังคม และการมีส่วนร่วมในสังคม</p> <p>2) การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 การพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต</p> <p>3) การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ร่วมศักยภาพผู้สูงอายุในรูปแบบธนาคารคลังสมอง</p>	<p>ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม</p> <p>1) การเสริมสร้างพลังทางสังคม เป็นสังคมที่แข็งแรง ไม่ทอดทิ้งกัน มีการรวมพลังของภาคส่วนต่าง ๆ การเชื่อมโยงของคนสามวัย คือ คนรุ่นใหม่ คนวัยทำงาน และผู้สูงอายุ การเตรียมการรองรับสังคมผู้สูงอายุ การออม การลงทุนระยะยาวตั้งแต่ก่อนเกษียณ การเพิ่มโอกาสในการทำงานหลังเกษียณ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อเพิ่มคุณค่าของผู้สูงอายุ</p>
<p>แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 - 2564</p>	<p>ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพมนุษย์</p> <p>1) พัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นให้เข้าสู่ตลาดแรงงาน</p> <p>2) ยกกระดับการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ ฝึกอบรมการจัดการความรู้ พัฒนาระบบการดูแล และสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ</p>	<p>ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างโอกาสและพัฒนาคุณภาพมนุษย์</p> <p>1) พัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นให้เข้าสู่ตลาดแรงงาน</p> <p>2) ยกกระดับการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ ฝึกอบรมการจัดการความรู้ พัฒนาระบบการดูแล และสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ</p>
<p>กรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 - 2570</p>	<p>องค์ประกอบด้านปัจจัยสนับสนุนการพลิกโฉมประเทศ</p> <p>1) สถาบันอุดมศึกษาปรับบทบาทในการผลิตและพัฒนากำลังคนทุกช่วงวัย</p> <p>2) ระบบการฝึกอบรมและยกระดับฝีมือแรงงาน การโยกย้ายแรงงาน และผู้มีความเสี่ยงจากการทดแทนด้วยระบบอัตโนมัติ</p> <p>3) การบริหารกำลังคนภายในบริษัทสังคมสูงวัย การขยายอายุเกษียณ</p>	<p>ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างโอกาสและพัฒนาคุณภาพมนุษย์</p> <p>1) พัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นให้เข้าสู่ตลาดแรงงาน</p> <p>2) ยกกระดับการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ ฝึกอบรมการจัดการความรู้ พัฒนาระบบการดูแล และสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ</p>

นโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมาย		ประเด็นการพัฒนา					
พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ	<p>สิทธิของผู้สูงอายุ</p> <p>การบริหารจัดการการแพทย์และการสาธารณสุข การศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสม การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยในอาคาร สถานที่ ยานพาหนะ หรือการบริหารการสาธารณสุขอื่น การช่วยเหลือด้านค่าใช้จ่ายยานพาหนะ การยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐ การช่วยเหลือผู้สูงอายุซึ่งได้รับอันตรายจากการถูกรังแกหรือถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือถูกทอดทิ้ง การให้คำแนะนำ ปรึกษา ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางคดีหรือในทางการแก้ไขปัญหาคอขวด การจัดที่พักอาศัย อาหารและเครื่องนุ่งห่ม การจ่ายเบี้ยยังชีพเป็นรายเดือน การสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณี</p>	ยุทธศาสตร์ที่ 1	ยุทธศาสตร์ที่ 2	ยุทธศาสตร์ที่ 3	ยุทธศาสตร์ที่ 4	ยุทธศาสตร์ที่ 5	
แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564)	<p>การเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) หลักประกันรายได้ 2) การให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต 3) พลุกพล่านในคนในสังคมให้ตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ 	<p>การส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) การส่งเสริมสุขภาพ 2) การสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้สูงอายุ 3) ส่งเสริมการทำงานและการหารายได้ 4) สนับสนุนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ 5) ส่งเสริมปัญญา 6) ส่งเสริมการมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม 	<p>ระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) คุ้มครองด้านรายได้ 2) คุ้มครองด้านสุขภาพ 3) การอยู่กับครอบครัวและมีผู้ดูแลคุ้มครอง 4) ระบบบริการและเครือข่ายเอกชน 	<p>การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาผู้สูงอายุ</p> <p>อย่างบูรณาการระดับชาติและการพัฒนาบุคลากรผู้สูงอายุ</p>	<p>การประมวล พัฒนา และเผยแพร่องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ และการติดตามผลการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ</p>		
ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552							

ประเด็นการพัฒนา									
นโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมาย									
แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579	ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาคนทุกช่วงวัย และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ 1) การส่งเสริมให้คนทุกช่วงวัยมีทักษะ ความรู้ความสามารถ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างเหมาะสมตามศักยภาพ 2) การส่งเสริมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ สื่อตำรา และสื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและประชาชนสามารถเข้าถึงได้ไม่จำกัดเวลาและสถานที่								
แผนปฏิบัติการแผนงานบูรณาการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564	เป้าหมายที่ 1 ประชากรก่อนวัยสูงอายุ (อายุ 25-59 ปี) มีความพร้อมก่อนเข้าสู่สังคมสูงวัย 1) สร้างความตระหนักรู้ในการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่สังคมสูงวัย 2) ส่งเสริมและพัฒนาระบบการออมและการจัดการการเงิน เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตรายมสูงวัย								
มาตรการขับเคลื่อนสังคมสูงวัย คนไทยอายุยืน 4 มิติ	<table border="1"> <thead> <tr> <th>มิติเศรษฐกิจ</th> <th>มิติสภาพแวดล้อม</th> <th>มิติสุขภาพ</th> <th>มิติสังคม</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1) ระบบบำนาญและการออมเพื่อวัยสูงวัย 2) การเตรียมความพร้อมเข้าสู่ชีวิตรายมสูงวัย</td> <td>ออกกฎระเบียบและคุณลักษณะอาคาร สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการสาธารณะที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ</td> <td>1) กองทุนระบบการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง 2) การกระจายจ่ายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการขับเคลื่อนงานคุณภาพชีวิต การจัดกิจกรรม และสนับสนุนทรัพยากร 3) การยกระดับผู้ดูแลมืออาชีพ 4) การจัดให้มีศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพทุกอำเภอ ส่งเสริมโรงพยาบาลชุมชน</td> <td>1) เพิ่มบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) สร้างการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด วิทยาลัยเพื่อสังคม โรงเรียน และโรงพยาบาล</td> </tr> </tbody> </table>	มิติเศรษฐกิจ	มิติสภาพแวดล้อม	มิติสุขภาพ	มิติสังคม	1) ระบบบำนาญและการออมเพื่อวัยสูงวัย 2) การเตรียมความพร้อมเข้าสู่ชีวิตรายมสูงวัย	ออกกฎระเบียบและคุณลักษณะอาคาร สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการสาธารณะที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ	1) กองทุนระบบการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง 2) การกระจายจ่ายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการขับเคลื่อนงานคุณภาพชีวิต การจัดกิจกรรม และสนับสนุนทรัพยากร 3) การยกระดับผู้ดูแลมืออาชีพ 4) การจัดให้มีศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพทุกอำเภอ ส่งเสริมโรงพยาบาลชุมชน	1) เพิ่มบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) สร้างการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด วิทยาลัยเพื่อสังคม โรงเรียน และโรงพยาบาล
มิติเศรษฐกิจ	มิติสภาพแวดล้อม	มิติสุขภาพ	มิติสังคม						
1) ระบบบำนาญและการออมเพื่อวัยสูงวัย 2) การเตรียมความพร้อมเข้าสู่ชีวิตรายมสูงวัย	ออกกฎระเบียบและคุณลักษณะอาคาร สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการสาธารณะที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ	1) กองทุนระบบการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง 2) การกระจายจ่ายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการขับเคลื่อนงานคุณภาพชีวิต การจัดกิจกรรม และสนับสนุนทรัพยากร 3) การยกระดับผู้ดูแลมืออาชีพ 4) การจัดให้มีศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพทุกอำเภอ ส่งเสริมโรงพยาบาลชุมชน	1) เพิ่มบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) สร้างการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด วิทยาลัยเพื่อสังคม โรงเรียน และโรงพยาบาล						

บทที่ 3

สถานการณ์ผู้สูงอายุและแนวโน้มผลกระทบต่อประเทศ

การศึกษาสถานการณ์ผู้สูงอายุและแนวโน้มผลกระทบต่อประเทศ แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทย และการวิเคราะห์แนวโน้มผลกระทบของการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุที่ส่งผลกระทบต่อประเทศ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทย

การศึกษาสถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทยในรายงานฉบับนี้ได้นำข้อมูลจากการสำรวจสถิติผู้สูงอายุจาก 3 แหล่ง ได้แก่ 1) ข้อมูลจากรายงานการสำรวจสถิติจำนวนผู้สูงอายุของประเทศไทย 77 จังหวัด โดยกรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ใช้ข้อมูลย้อนหลัง 5 ปี ตั้งแต่ปี 2559 – 2563 2) ข้อมูลจากรายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ใช้ข้อมูลจากการสำรวจ 4 ครั้งล่าสุด ได้แก่ การสำรวจในปี 2550 ปี 2554 ปี 2557 และปี 2560 และ 3) ข้อมูลจากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย ใช้ข้อมูลจากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2563 เพื่อให้เห็นภาพรวมของสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุในประเทศไทยจึงจำแนกข้อมูลออกเป็น 4 มิติ ได้แก่ มิติด้านประชากร มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสุขภาพ และมิติด้านสังคม โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 มิติด้านประชากร

จำนวนผู้สูงอายุ จากรายงานการสำรวจสถิติจำนวนผู้สูงอายุของประเทศไทย 77 จังหวัดโดยกรมกิจการผู้สูงอายุ (2559, 2560, 2561, 2562, 2563) พบว่า ประชากรไทยตั้งแต่ปี 2559 - 2562 มีจำนวนเพิ่มขึ้นมาโดยลำดับ (ตารางที่ 3-1) โดยในปี 2559 มีประชากร 65.9 ล้านคน ปี 2560 มีประชากร 66.1 ล้านคน ปี 2561 มีประชากร 66.4 ล้านคน และ ปี 2562 มีประชากร 66.5 ล้านคน แต่ในปี 2563 ประชากรกลับลดลงเหลือ 66.1 ล้านคน ซึ่งในจำนวนประชากรในแต่ละปีมีสัดส่วนของเพศหญิงมากกว่าเพศชาย เมื่อพิจารณาจำนวนผู้สูงอายุ พบว่า มีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2559 มีผู้สูงอายุ 9.9 ล้านคน และในปี 2563 มีผู้สูงอายุ 11.6 ล้านคน ซึ่งมีอัตราการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมาโดยลำดับ โดยสัดส่วนร้อยละของผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งประเทศมีอัตราการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง คือ ร้อยละ 15.07 ในปี 2559 ร้อยละ 15.45 ในปี 2560 ร้อยละ 16.06 ในปี 2561 ร้อยละ 16.73 ในปี 2562 และร้อยละ 17.57 ในปี 2563 ซึ่งภายในระยะเวลา 5 ปี สัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 2.5

ตารางที่ 3 - 1 จำนวนผู้สูงอายุต่อจำนวนประชากรทั้งหมดจำแนกตามรายปี ตั้งแต่ปี 2559 - 2563

สถิติ \ ปี	2559	2560	2561	2562	2563
ประชากรทั้งหมด	65,931,550	66,188,503	66,413,979	66,558,935	66,186,727
- เพศชาย	32,357,808	32,464,906	32,556,271	32,605,100	32,375,532
- เพศหญิง	33,573,742	33,723,597	33,857,708	33,953,835	33,811,195
ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป	9,934,309	10,225,322	10,666,803	11,136,059	11,627,130
- เพศชาย	4,479,138	4,524,021	4,715,598	4,920,297	5,130,363
- เพศหญิง	5,455,171	5,701,301	5,951,205	6,215,762	6,496,767
ร้อยละของผู้สูงอายุต่อจำนวนประชากรทั้งหมด	15.07	15.45	16.06	16.73	17.57

จากข้อมูลรายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2550, 2554, 2557, 2560) ซึ่งดำเนินการสำรวจทุก 3 ปี พบว่า สัดส่วนของผู้สูงอายุในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการสำรวจในปี 2550 - 2560 (ตารางที่ 3 - 2) สัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 10.7 เป็น 16.7 โดยมีสัดส่วนเพศหญิงมากกว่าเพศชาย และจำนวนผู้สูงอายุจำแนกตามกลุ่มช่วงวัยผู้สูงอายุวัยต้น 60-69 ปี มีจำนวนมากที่สุด ซึ่งมากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมด และเมื่อพิจารณาการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุวัยปลายจะเห็นว่ามีส่วนเพิ่มขึ้นตามลำดับ ทำให้คาดประมาณได้ว่าในอนาคตประชากรไทยจะมีอายุยืนยาวขึ้น

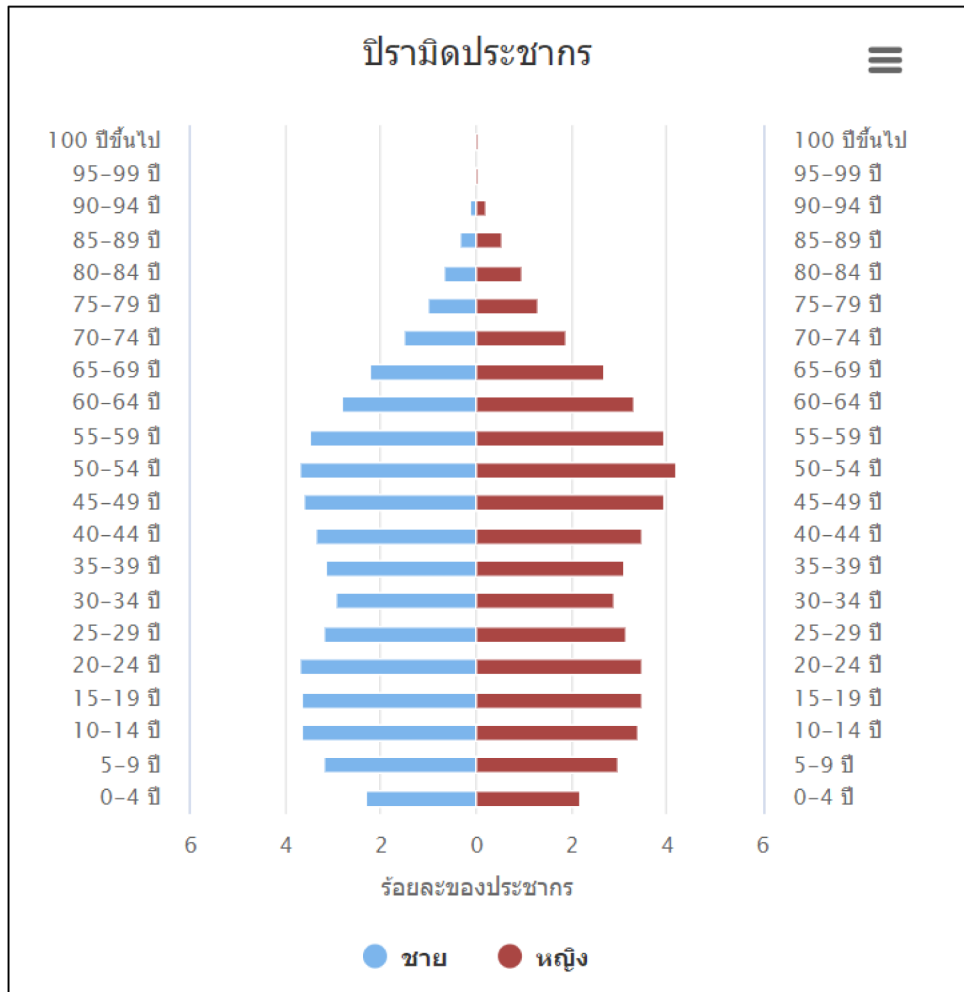
ตารางที่ 3 - 2 สัดส่วนผู้สูงอายุต่อจำนวนประชากรจำแนกตามเพศและกลุ่มช่วงวัยผู้สูงอายุ

ปี	สัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากร (ร้อยละ)	เพศ (ร้อยละ)		กลุ่มช่วงวัยผู้สูงอายุ (ร้อยละ)		
		ชาย	หญิง	วัยต้น	วัยกลาง	วัยปลาย
2550	10.7	49.1	50.9	58.8	31.7	9.5
2554	12.2	44.1	55.9	57.8	32.0	10.2
2557	14.9	45.1	54.9	56.5	29.9	13.6
2560	16.7	44.9	55.1	57.4	29.0	13.6

นอกจากนี้ข้อมูลจากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (2564) ได้รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2562 และ 2563 พบว่า การเพิ่มของประชากร ในระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา ประชากรไทยเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่ช้ามาก โดยเพิ่มขึ้นไม่ถึงร้อยละ 0.5 ต่อปี ประเทศไทยมีประชากรครบจำนวน 60 ล้านคนตั้งแต่ปี 2539 จนถึงปัจจุบันประชากรไทยยังคงมีจำนวนอยู่ที่หลัก 60 ล้านคน และมีแนวโน้มที่จะลดลงในอนาคต โดยในปี 2563 ประเทศไทยมีประชากรรวมทั้งสิ้น 66.5 ล้านคน เป็นชาย 32.1 ล้านคน และหญิง 34.4 ล้านคน ซึ่งจากการประกาศจำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักรตามหลักการทะเบียนราษฎรของสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564: ออนไลน์) ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2563 ประเทศไทยมีประชากรทั้งประเทศ 66,186,727 คน เป็นเพศชาย 32,375,532 คน และเป็นเพศหญิง 33,811,195 คน และเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากร 5 ปี ย้อนหลัง พบว่า ในปี 2563 จำนวนประชากรเริ่มลดลง โดยในปี 2559 มีประชากรทั้งสิ้น 65,931,550 คน ปี 2560 มีประชากรทั้งสิ้น 66,188,503 คน ปี 2561 มีประชากรทั้งสิ้น 66,413,979 คน ปี 2562 มีประชากรทั้งสิ้น 66,558,935 คน และปี 2563 มีประชากรทั้งสิ้น 66,186,727 คน

นอกจากนี้ ประเทศไทยยังเผชิญปัญหาอัตราการเกิดลดลงและมีอัตราการตายเพิ่มขึ้น โดยในปี 2562 มีจำนวนเด็กเกิดที่จดทะเบียน 618,193 คน และมีคนตายที่จดทะเบียน 506,211 คน ซึ่งมีคนเกิดมากกว่า คนตายประมาณ 1 แสนคน หรือเท่ากับร้อยละ 0.2 ของประชากรทั้งหมด และจากรายงานจำนวนประชากรจากการทะเบียน จำแนกตามกลุ่มอายุ รายจังหวัด และภาค พ.ศ. 2554-2563 ในปี 2563 มีเด็กเกิดที่จดทะเบียน 587,368 คน และมีคนตายที่จดทะเบียน 501,438 คน มีคนเกิดมากกว่าคนตายเพียง 8 หมื่นคน

โครงสร้างอายุและเพศ จากการเปลี่ยนแปลงของประชากรของประเทศไทยที่อัตราการเกิดเริ่มลดลง ตั้งแต่ปี 2510 ทำให้สัดส่วนประชากรวัยเยาว์ลดลง ประกอบกับการที่คนไทยมีอายุยืนยาวขึ้นทำให้ประชากรสูงอายุเพิ่มสูงขึ้น ในปี 2562 เป็นปีแรกในประวัติศาสตร์ที่ประเทศไทยมีจำนวนผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) มากกว่าเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) และผู้หญิงมีอายุยืนกว่าผู้ชายทำให้ในสังคมสูงอายุของประเทศไทยมีผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย สำหรับในปี 2563 มีจำนวนผู้สูงอายุ 11,627,130 คน มีเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี 10,721,801 คน ซึ่งจำนวนผู้สูงอายุมากกว่าเด็ก 905,329 คน จากภาพที่ 3-1 แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างอายุและเพศของประชากรไทยในปี 2563

ภาพที่ 3 - 1 ปิรามิดประชากร ปี 2563 (กรมนามัย, 2564)

จากรายงานการคาดประมาณประชากรของประชากรไทย พ.ศ. 2553-2583 (ฉบับปรับปรุง) ประเทศไทยจะเป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ ในปี 2565 โดยจะมีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปสูงถึงร้อยละ 20 และจะเข้าสู่สังคมสูงอายุระดับสุดยอด ในปี 2576 โดยมีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปสูงถึงร้อยละ 28

1) การกระจายตัวของผู้สูงอายุเชิงพื้นที่ จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2550, 2554, 2557, 2560) ประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทยส่วนใหญ่มากกว่าครึ่งหนึ่งอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล โดยจากการสำรวจในปี 2560 ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในภาคกลางและกรุงเทพฯ คิดเป็นร้อยละ 35.4 รองลงมาเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 31.6 ภาคเหนือ ร้อยละ 21.2 และภาคใต้ ร้อยละ 11.8

ตารางที่ 3 - 3 การกระจายตัวของผู้สูงอายุเชิงพื้นที่จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัยและภาค

ปี	เขตที่อยู่อาศัย		ภาค				
	ในเขตเทศบาล	นอกเขตเทศบาล	กรุงเทพ	กลาง	เหนือ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	ใต้
2550	28.0	71.4	9.2	23.6	20.9	33.6	12.7
2554	33.5	66.5	9.9	23.2	20.3	34.1	12.6
2557	40.9	59.1	9.4	25.6	21.1	31.9	12.0
2560	41.2	58.8	9.6	25.8	21.2	31.6	11.8

จังหวัดที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากที่สุด จังหวัดที่มีผู้สูงอายุมากที่สุดจากการสำรวจสถิติ 5 ปี ย้อนหลัง (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563) คือ กรุงเทพมหานคร รองลงมาคือ นครราชสีมา เชียงใหม่ ขอนแก่น อุบลราชธานี และนครศรีธรรมราช ตามลำดับ โดยในปี 2563 จังหวัดที่มีผู้สูงอายุมากที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ กรุงเทพมหานครมีจำนวนผู้สูงอายุ 1,108,219 คน คิดเป็นร้อยละ 19.83 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัด รองลงมาคือ นครราชสีมา มีจำนวนผู้สูงอายุ 473,457 คน คิดเป็นร้อยละ 17.98 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัด และเชียงใหม่มีจำนวนผู้สูงอายุ 349,755 คน คิดเป็นร้อยละ 19.60 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัด รายละเอียดตารางที่ 3-4

จังหวัดที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรมากที่สุด จากการศึกษาจำนวนสัดส่วนของผู้สูงอายุต่อจำนวนประชากรทั้งจังหวัด (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563) พบว่า ในช่วงปี 2559 – 2563 จังหวัดที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรภายในจังหวัดมากที่สุด 5 อันดับ ได้แก่ สิงห์บุรี ลำปาง ชัยนาท ลำพูน สมุทรสงคราม แพร่ ซึ่งมีอันดับสลับกันไปในแต่ละปี โดยในปี 2563 พบว่า จังหวัดที่มีสัดส่วนของผู้สูงอายุต่อจำนวนประชากรทั้งจังหวัดมากที่สุด คือ ลำปาง โดยมีจำนวนผู้สูงอายุ 177,846 คน คิดเป็นร้อยละ 24.40 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัด รองลงมาคือ สิงห์บุรีมีจำนวนผู้สูงอายุ 49,910 คน คิดเป็นร้อยละ 24.24 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัด และลำพูนมีจำนวนผู้สูงอายุ 96,783 คน คิดเป็นร้อยละ 24.07 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัด รายละเอียดตารางที่ 3-5

ตารางที่ 3 - 4 จังหวัดที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากที่สุดในประเทศ 5 อันดับแรก จำแนกตามรายปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 - 2563

ปี	อันดับที่ 1			อันดับที่ 2			อันดับที่ 3			อันดับที่ 4			อันดับที่ 5		
	จังหวัด	จำนวน (คน)	ร้อยละ ต่อจำนวนประชากร	จังหวัด	จำนวน (คน)	ร้อยละ ต่อจำนวนประชากร	จังหวัด	จำนวน (คน)	ร้อยละ ต่อจำนวนประชากร	จังหวัด	จำนวน (คน)	ร้อยละ ต่อจำนวนประชากร	จังหวัด	จำนวน (คน)	ร้อยละ ต่อจำนวนประชากร
2559	กรุงเทพฯ	936,865	16.47	นครราชสีมา	400,496	15.22	เชียงใหม่	284,497	16.39	ขอนแก่น	276,209	15.32	นครศรีธรรมราช	240,522	15.47
2560	กรุงเทพฯ	978,455	17.22	นครราชสีมา	417,303	15.81	เชียงใหม่	300,490	17.10	ขอนแก่น	287,373	15.91	อุบลราชธานี	254,377	13.61
2561	กรุงเทพฯ	1,020,917	17.98	นครราชสีมา	435,347	16.45	เชียงใหม่	316,847	17.96	ขอนแก่น	299,639	16.59	อุบลราชธานี	264,957	14.13
2562	กรุงเทพฯ	1,063,871	18.78	นครราชสีมา	453,388	17.12	เชียงใหม่	333,692	18.75	ขอนแก่น	312,933	17.36	อุบลราชธานี	276,628	14.73
2563	กรุงเทพฯ	1,108,219	19.83	นครราชสีมา	473,457	17.98	เชียงใหม่	349,755	19.60	ขอนแก่น	325,927	18.16	อุบลราชธานี	289,058	15.48

ตารางที่ 3 - 5 จังหวัดที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรมากที่สุด 5 อันดับแรก จำแนกตามรายปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 - 2563

ปี	อันดับที่ 1			อันดับที่ 2			อันดับที่ 3			อันดับที่ 4			อันดับที่ 5		
	จังหวัด	จำนวน (คน)	ร้อยละ ต่อจำนวนประชากร	จังหวัด	จำนวน (คน)	ร้อยละ ต่อจำนวนประชากร	จังหวัด	จำนวน (คน)	ร้อยละ ต่อจำนวนประชากร	จังหวัด	จำนวน (คน)	ร้อยละ ต่อจำนวนประชากร	จังหวัด	จำนวน (คน)	ร้อยละ ต่อจำนวนประชากร
2559	สิงห์บุรี	43,712	20.76	ชัยนาท	66,096	20.00	ลำปาง	148,481	19.83	ลำพูน	80,468	19.82	แพร่	89,102	19.81
2560	สิงห์บุรี	45,156	21.49	ลำพูน	84,588	20.84	ลำปาง	155,241	20.79	แพร่	93,016	20.78	ชัยนาท	68,227	20.69
2561	สิงห์บุรี	46,600	22.26	ลำปาง	162,894	21.93	ลำพูน	88,721	21.85	แพร่	97,033	21.80	สมุทรสงคราม	41,651	21.49
2562	สิงห์บุรี	48,135	23.09	ลำปาง	170,029	23.03	ลำพูน	92,945	22.95	แพร่	100,880	22.84	สมุทรสงคราม	43,019	22.25
2563	ลำปาง	177,846	24.40	สิงห์บุรี	49,910	24.24	ลำพูน	96,783	24.07	แพร่	104,935	23.99	ชัยนาท	74,880	23.22

3) ดัชนีการสูงอายุ อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ และอัตราส่วนเกือหนุน

ดัชนีการสูงอายุ หมายถึง อัตราส่วนของจำนวนประชากรสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ต่อประชากรวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) 100 คน โดยดัชนีการสูงอายุของประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 47.7 ในปี 2550 เป็นร้อยละ 97.0 ในปี 2560 แสดงให้เห็นว่า ในปี 2560 ประชากรผู้สูงอายุมีสัดส่วนเกือบจะเท่ากับประชากรวัยเด็ก

อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ หมายถึง อัตราส่วนของจำนวนประชากรสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ต่อประชากรวัยทำงาน (อายุ 15-59 ปี) 100 คน โดยอัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 16.0 ในปี 2550 เป็นร้อยละ 25.3 ในปี 2560 แสดงให้เห็นว่า ประชากรวัยทำงาน 100 คนจะต้องรับภาระเลี้ยงดูผู้สูงอายุประมาณ 25 คน

อัตราส่วนเกือหนุน หมายถึง อัตราส่วนของจำนวนประชากรวัยทำงาน (อายุ 15-59 ปี) เทียบกับจำนวนประชากรสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ซึ่งแสดงถึงศักยภาพของการเกือหนุนที่จำนวนคนในวัยทำงานสามารถดูแลเกือหนุนผู้สูงอายุ 1 คน จากตารางที่ 3-6 จะเห็นว่า อัตราส่วนเกือหนุนลดลงมาโดยลำดับจาก 6.3 ในปี 2550 เป็น 3.9 ในปี 2560 หมายถึง คนในวัยทำงานประมาณ 4 คน ต้องรับภาระเลี้ยงดูผู้สูงอายุ 1 คน

ตารางที่ 3 - 6 ดัชนีผู้สูงอายุ อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ และอัตราส่วนเกือหนุน

ปี	ดัชนีการสูงอายุ	อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ	อัตราส่วนเกือหนุน
2550	47.7	16.0	6.3
2554	60.8	18.1	5.5
2557	82.6	22.3	4.5
2560	97.0	25.3	3.9

4) ลักษณะการอยู่อาศัยและสถานภาพการสมรส จากตารางที่ 3-7 ลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะอยู่คนเดียวเพิ่มมากขึ้น โดยในปี 2550 มีผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวร้อยละ 7.7 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 10.8 ในปี 2560 นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มเป็นโสดเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน โดยในปี 2560 มีจำนวนผู้สูงอายุที่เป็นโสดร้อยละ 4.7 เพิ่มขึ้นจากปี 2550 ถึงร้อยละ 2

ตารางที่ 3 - 7 ลักษณะการอยู่อาศัยและสถานภาพการสมรสของผู้สูงอายุ

ปี	ลักษณะการอยู่อาศัย		สถานภาพการสมรส			
	อยู่คนเดียว	อยู่หลายคน	โสด	สมรสและอยู่ด้วยกัน	สมรสแต่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน	หม้าย / หย่า / แยกกันอยู่
2550	7.7	92.3	2.7	60.1	2.4	34.8
2554	8.6	91.4	3.9	60.0	4.7	31.4
2557	8.7	91.3	3.9	61.0	2.5	32.6
2560	10.8	89.2	4.7	60.0	2.9	32.4

5) การรู้หนังสือและระดับการศึกษา ผู้สูงอายุที่อ่านออกเขียนได้มีสัดส่วนเพิ่มขึ้น จากร้อยละ 76.1 ในปี 2550 เป็นร้อยละ 83.7 โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาระดับต่ำกว่าประถมศึกษา (ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาปีที่ 6 หรือประถมศึกษาปีที่ 7) มีมากถึงร้อยละ 68.7 ในปี 2560 และผู้สูงอายุที่ไม่ได้เรียนมีถึงร้อยละ 9.8 ซึ่งมากกว่าผู้ที่ได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษาที่มีเพียงร้อยละ 7.5 แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาไม่สูงมาก

ตารางที่ 3 - 8 การรู้หนังสือและระดับการศึกษาของผู้สูงอายุ

ปี	การอ่านออกเขียนได้	ระดับการศึกษา						
		ไม่ได้เรียนหนังสือ	ต่ำกว่าประถมศึกษา	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษาตอนต้น	มัธยมศึกษาตอนปลาย	อนุปริญญา	ปริญญาตรีและสูงกว่า
2550	76.1	16.4	-	68.9	2.6	3.1	0.8	2.8
2554	82.2	11.8	4.7	72.5	3.0	2.8	1.0	4.0
2557	84.5	10.9	56.1	19.6	3.7	3.4	1.2	5.0
2560	83.7	9.8	68.7	7.5	3.3	4.0	1.3	5.3

3.1.2 มิติด้านเศรษฐกิจ

1) ภาวะการทำงานและสถานภาพการทำงาน ในปี 2560 มีผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานร้อยละ 35.1 โดยส่วนใหญ่ประกอบธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง ร้อยละ 63.1 รองลงมา ช่วยธุรกิจครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ร้อยละ 18.7 และเป็นลูกจ้าง เช่น ลูกจ้างของรัฐ ลูกจ้างของรัฐวิสาหกิจ และลูกจ้างเอกชน ร้อยละ 14.4 (ตารางที่ 3-9) โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ต้องการทำงานมีถึงร้อยละ 70.7 สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการทำงาน ร้อยละ 29.3 ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุวัยต้น ร้อยละ 41.6 (ตารางที่ 3-10)

ตารางที่ 3 - 9 ภาวะการทำงานและสถานภาพการทำงานของผู้สูงอายุ

ปี	ผู้สูงอายุที่ยังทำงาน	สถานภาพการทำงาน				
		ประกอบธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง	ช่วยธุรกิจครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง	ลูกจ้าง	นายจ้าง	การรวมกลุ่ม
2550	35.7	63.2	17.2	15.1	4.3	0.2
2554	38.3	59.8	22.3	13.7	3.9	0.3
2557	38.4	61.4	20.8	13.7	4.0	0.1
2560	35.1	63.1	18.7	14.4	3.6	0.2

ตารางที่ 3 - 10 ความต้องการทำงานของผู้สูงอายุ

ปี	ความต้องการทำงาน		ความต้องการทำงานตามกลุ่มช่วงวัยสูงอายุ		
	ต้องการ	ไม่ต้องการ	วัยต้น	วัยกลาง	วัยปลาย
2550	37.6	62.4	50.0	23.1	8.9
2554	18.5	81.5	51.6	8.9	2.6
2557	20.0	80.0	27.9	12.4	3.8
2560	29.3	70.7	41.6	16.7	4.9

2) แหล่งรายได้และการออม การสำรวจจากผู้สูงอายุที่มีรายได้ ในปี 2560 (ตารางที่ 3-11) ส่วนใหญ่มีแหล่งรายได้หลักจากบุตร ร้อยละ 34.7 รองลงมา มีรายได้จากการทำงาน ร้อยละ 31.0 และจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ร้อยละ 20.0 และจากการสอบถามความพอเพียงของรายได้ ผู้สูงอายุเกินกว่าร้อยละ 50 มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ ซึ่งมีบางส่วนมีรายได้ไม่พอเพียงในบางครั้ง และมีรายได้ไม่พอเพียง สำหรับการออม ซึ่งหมายถึงการออมในรูปของเงินสด การสะสมทรัพย์สินที่มีมูลค่า และการออมเงินในการประกันชีวิต (ตารางที่ 3-12) พบว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีการออม โดยในปี 2560 มีถึงร้อยละ 74.6

ตารางที่ 3 - 11 แหล่งรายได้ของผู้สูงอายุ

ปี	แหล่งรายได้						
	บุตร	ทำงาน	คู่สมรส	บำเหน็จ บำนาญ	เงินออม ทรัพย์สิน	เบี้ยยังชีพ ผู้สูงอายุ	อื่น ๆ
2550	52.3	28.9	6.1	4.4	2.9	2.8	2.8
2554	40.1	35.1	3.1	6.0	2.6	11.4	1.7
2557	36.7	33.9	4.3	4.9	3.9	14.8	1.5
2560	34.7	31.0	4.6	5.9	2.3	20.0	1.5

ตารางที่ 3 - 12 ความเพียงพอของรายได้และการออมของผู้สูงอายุ

ปี	ความเพียงพอของรายได้				การออม
	เกินพอ	เพียงพอ	เพียงพอ เป็นบางครั้ง	ไม่เพียงพอ	
2550	1.6	56.5	20.7	21.2	68.7
2554	3.7	57.8	22.8	15.7	35.8
2557	1.9	62.0	21.3	14.8	76.1
2560	5.8	50.3	25.4	18.5	74.6

3.1.3 มิติด้านสุขภาพ

1) สุขภาพกาย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประเมินตนเองว่ามีสุขภาพอยู่ในระดับปานกลางถึงดี แต่เมื่อสอบถามถึงพฤติกรรมการดูแลสุขภาพพบว่ามีจำนวนผู้สูงอายุที่ออกกำลังกายลดลง โดยในปี 2550 มีผู้สูงอายุที่ออกกำลังกายร้อยละ 41.2 และลดลงเป็นร้อยละ 26.5 ในปี 2560 ส่วนการดูแลสุขภาพโดยการกินผักและผลไม้เป็นประจำและการดื่มน้ำสะอาดวันละ 8 แก้ว พบว่ามีผู้สูงอายุมากกว่าครึ่งหนึ่งที่กินผักและผลไม้เป็นประจำ และดื่มน้ำสะอาดวันละ 8 แก้ว สำหรับการตรวจสุขภาพประจำปี พบว่า ในปี 2560 มีผู้สูงอายุเพียงร้อยละ 33.2 ที่ได้รับการตรวจสุขภาพประจำปี

ตารางที่ 3 - 13 การประเมินสุขภาพและพฤติกรรมการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ

ปี	การประเมินสุขภาพของตนเอง					พฤติกรรมการดูแลสุขภาพ			การตรวจสุขภาพในรอบปี
	ดีมาก	ดี	ปานกลาง	ไม่ดี	ไม่ดีมาก ๆ	การออกกำลังกายเป็นประจำ	การกินผัก ผลไม้เป็นประจำ	การดื่มน้ำสะอาดวันละ 8 แก้ว	
2550	3.8	43.4	28.9	21.5	2.8	41.2	63.1	57.0	48.3
2554	4.3	38.4	41.4	14.4	1.5	37.8	58.7	52.1	56.7
2557	3.3	42.4	38.3	13.9	2.1	32.4	64.9	58.5	52.2
2560	2.4	39.3	43.2	13.5	1.6	26.5	67.7	59.8	33.2

2) สุขภาพจิต ในปี 2557 และปี 2560 มีการสอบถามโดยให้ผู้สูงอายุประเมินตนเอง โดยการให้คะแนนระดับความสุขตั้งแต่ 0-10 พบว่า ผู้สูงอายุมากกว่าครึ่งหนึ่งประเมินว่าตนเองมีความสุขในระดับมาก โดยให้ระดับคะแนนความสุขอยู่ที่ 7-8 รองลงมามีความสุขอยู่ในระดับปานกลาง ให้คะแนนความสุขอยู่ที่ระดับ 5-6 และมีความสุขในระดับมากที่สุด ให้คะแนนระดับความสุขอยู่ที่ 9-10 สำหรับในปี 2550 ไม่มีการประเมินระดับความสุข และในปี 2554 มีการประเมินโดยใช้เกณฑ์คะแนนสุขภาพจิต ซึ่งเทียบกับค่ามาตรฐานของคนทั่วไป (ค่ามาตรฐานอยู่ที่ 27.01-34) โดยผู้สูงอายุร้อยละ 52.5 มีคะแนนสุขภาพจิตเท่ากับคนทั่วไป รองลงมา ร้อยละ 29.4 มีคะแนนสุขภาพจิตสูงกว่าคนทั่วไป และร้อยละ 18.2 มีคะแนนสุขภาพจิตต่ำกว่าคนทั่วไป

ตารางที่ 3 - 14 การประเมินระดับความสุขของผู้สูงอายุ

ปี	ระดับความสุข				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
2550	-				
2554	ร้อยละ 29.4 สูงกว่าคนทั่วไป ร้อยละ 52.5 เท่ากับคนทั่วไป ร้อยละ 18.2 ต่ำกว่าคนทั่วไป				
2557	16.8	60.9	20.3	1.7	0.3
2560	11.0	53.7	32.1	2.8	0.4

3.1.4 มิติด้านสังคม

1) **การมีส่วนร่วมในสังคม** การมีส่วนร่วมในสังคม หมายถึง การเป็นสมาชิกและการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มและชมรมต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่ม/ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสหกรณ์/ออมทรัพย์ กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน และการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ร้องเพลง เล่นกีฬา เดินรำ พบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม/ชมรมและเข้าร่วมกิจกรรม มีจำนวนเพิ่มขึ้น โดยในปี 2550 มีร้อยละ 21.1 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 33.7 ในปี 2560 โดยส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของกลุ่มฌาปนกิจ รองลงมาเป็นชมรมผู้สูงอายุ และกลุ่มสหกรณ์/ออมทรัพย์ ตามลำดับ สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนและหมู่บ้าน มีผู้สูงอายุมากกว่าครึ่งหนึ่งที่เข้าร่วมกิจกรรม แต่มีสัดส่วนลดลงตามลำดับ จากร้อยละ 71.8 ในปี 2550 เป็นร้อยละ 64.3 ในปี 2560

ตารางที่ 3 - 15 การเป็นสมาชิกและการร่วมกิจกรรม/ชมรมผู้สูงอายุ

ปี	การเป็นสมาชิกและการร่วมกิจกรรม/ชมรมผู้สูงอายุ							การร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน
	การเป็นสมาชิกและร่วมกิจกรรม	กลุ่มที่เข้าร่วม						
		ฌาปนกิจ	สหกรณ์ ออมทรัพย์	ชมรม ผู้สูงอายุ	แม่บ้าน	ลูกเสือ ชาวบ้าน	อาชีพ	
2550	21.1	55.5	26.1	25.6	4.2	3.1	2.0	71.8
2554	26.1	32.4	11.2	26.1	4.9	3.1	3.5	68.9
2557	33.6	41.2	18.1	25.6	4.7	1.2	3.8	67.9
2560	33.7	43.6	16.7	23.6	5.3	1.0	3.8	64.3

2) **การรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์** การรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ หมายถึง การที่ผู้สูงอายุได้รับความรู้ในเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันของตนเอง ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การดูแลสุขภาพร่างกาย การเสริมสร้างกำลังใจ สิทธิประโยชน์ด้านต่าง ๆ รวมถึงการปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นในครัวเรือนและนอกครัวเรือนได้ โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่รับข้อมูลข่าวสารจากบุคคลต่าง ๆ (เช่น ผู้นำชุมชน อสม. ญาติ หรือเพื่อน) มากที่สุด รองลงมาได้จากโทรทัศน์ หอกระจายข่าว วิทยุ หนังสือพิมพ์หรือนิตยสารแผ่นพับใบปลิว ป้ายประกาศโปสเตอร์ และอินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์ ตามลำดับ

ตารางที่ 3 - 16 แหล่งข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุ

ปี	แหล่งข้อมูลข่าวสาร							
	หอกระจายข่าว	วิทยุ	โทรทัศน์	หนังสือพิมพ์/นิตยสาร	แผ่นพับ/ใบปลิว	ป้ายประกาศ/โปสเตอร์	อินเทอร์เน็ต/คอมพิวเตอร์	บุคคลต่างๆ
2550	35.6	32.8	57.4	14.4	4.6	5.1	0.9	59.6
2554	-	-	-	-	-	-	-	-
2557	45.0	28.1	57.6	12.2	5.0	5.7	1.9	71.8
2560	41.3	27.5	62.3	10.7	7.7	5.1	4.2	69.8

กล่าวโดยสรุป สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทยในภาพรวมพบว่า มิติด้านประชากรจำนวนผู้สูงอายุมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งประเทศมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผนวกกับอัตราการเกิดลดลงทำให้ในปัจจุบันมีจำนวนผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) มากกว่าเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) และประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอดในปี 2576 โดยลักษณะของประชากรของผู้สูงอายุในประเทศไทยจะเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุวัยต้น (60 - 69 ปี) และอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลมากกว่าในเขตเทศบาล อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด โดยจังหวัดที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากที่สุดคือ กรุงเทพมหานคร ส่วนจังหวัดที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อจำนวนประชากรทั้งจังหวัดมากที่สุดคือ จังหวัดลำปาง ผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะเป็นโสดและอยู่คนเดียวเพิ่มขึ้น โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่อ่านออกเขียนได้และมีการศึกษาอยู่ในระดับการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา

มิติด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุเกือบ 1 ใน 3 ยังคงทำงานอยู่ โดยในจำนวนผู้สูงอายุที่ทำงานส่วนใหญ่ประกอบธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง ซึ่งจากผลการสำรวจผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ต้องการทำงาน สำหรับในกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการทำงานส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุวัยต้น สำหรับรายได้ของผู้สูงอายุมีสัดส่วนของรายได้มาจากบุตรและการทำงานพอ ๆ กัน รองลงมามีรายได้จากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุครึ่งหนึ่งมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ รองลงมารายได้เพียงพอในบางครั้ง

มิติด้านสุขภาพ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประเมินว่าตนเองมีสุขภาพกายอยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาประเมินว่ามีสุขภาพกายอยู่ในระดับดี โดยส่วนใหญ่มีพฤติกรรมดูแลสุขภาพ เช่น การกินผักผลไม้เป็นประจำ และการดื่มน้ำสะอาดวันละ 8 แก้ว ส่วนพฤติกรรมการออกกำลังกาย และการเข้ารับการรักษาสุขภาพประจำปีมีเพียง 1 ใน 3 สำหรับด้านสุขภาพจิต ผู้สูงอายุครึ่งหนึ่งประเมินตนเองว่ามีความสุขอยู่ในระดับมาก รองลงมาประเมินว่ามีความสุขอยู่ในระดับปานกลาง

มิติด้านสังคม มีผู้สูงอายุเพียง 1 ใน 3 ที่เป็นสมาชิกและเข้าร่วมกิจกรรม แต่ส่วนใหญ่จะเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน โดยกิจกรรมชมรมที่มีผู้สูงอายุเข้าร่วมเป็นสมาชิกมากที่สุดคือกลุ่มฅาปนกิจ รองลงมาเป็นชมรมผู้สูงอายุ สำหรับการรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ส่วนใหญ่จะรับข้อมูลจากตัวบุคคลและสื่อโทรทัศน์

3.2 วิเคราะห์แนวโน้มผลกระทบของการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุที่ส่งผลต่อประเทศ

การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างรวดเร็วของประเทศไทยในขณะที่ประเทศยังไม่สามารถเข้าสู่ประเทศที่มีรายได้สูงได้นั้น ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในหลายด้านดังนี้

3.2.1 การขาดแคลนแรงงานในทุกภาคส่วน เนื่องจากประเทศไทยยังขาดการเตรียมความพร้อมในการรองรับสังคมสูงวัยซึ่งจะทำให้แรงงานจำนวนหนึ่งขาดหายไปจากตลาดแรงงาน ประกอบกับคุณภาพของแรงงานไม่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน รวมถึงการพัฒนาหรือนำเทคโนโลยีมาใช้ทดแทนแรงงานที่เกษียณอายุงานยังมีไม่มากพอ ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนแรงงานทุกภาคส่วนทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะในภาคการเกษตรที่มีการจ้างงานสูงที่สุดในประเทศและส่วนใหญ่แรงงานที่อยู่ในภาคการเกษตรเป็นผู้สูงอายุ ที่ยังขาดความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีในการผลิต การแปรรูป และการจัดจำหน่าย (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564) ซึ่งจากข้อมูลสถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทยที่ได้นำเสนอข้างต้น พบว่า ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) ยังมีความต้องการทำงานอยู่ ในส่วนนี้จึงมีความจำเป็นที่รัฐต้องพัฒนากลุ่มผู้สูงอายุที่มีความต้องการทำงานให้มีศักยภาพเพียงพอที่จะเป็นแรงงานในภาคการผลิตและบริการต่อไปได้ รวมถึงการพัฒนาผู้ที่กำลังเข้าสู่วัยสูงอายุให้มีความรู้และทักษะที่เพียงพอที่จะสามารถประกอบอาชีพภายหลังจากเกษียณอายุงานเพื่อให้สามารถหารายได้ให้เพียงพอต่อการดำรงชีพ รวมถึงการสร้างโอกาสให้ผู้สูงวัยได้ทำงานในองค์กรต่าง ๆ ที่มีตำแหน่งงานที่เหมาะสมได้ตามศักยภาพให้ยาวนานขึ้นเพื่อช่วยชะลอการขาดแคลนแรงงานในอนาคตอันใกล้

3.2.2 การขาดองค์ความรู้ในตัวบุคคลเนื่องจากเกษียณอายุ กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์ในองค์กร เมื่อต้องเกษียณอายุงานในขณะที่ยังมีศักยภาพในการนำความรู้ความสามารถที่มีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรได้นั้นสร้างผลกระทบต่อองค์กรเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในกรณีที่การพัฒนาศักยภาพของคนขึ้นมาทดแทนไม่ทันกับอัตราการเกษียณอายุ ประกอบกับสถานการณ์ที่วัยแรงงานมีจำนวนลดลงเป็นลำดับ จึงจำเป็นต้องมีการสร้างระบบและกลไกในการนำผู้สูงอายุที่ยังมีศักยภาพเหล่านั้น หรือองค์ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลของผู้สูงวัยมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งให้การพัฒนาองค์กรรวมไปถึงการพัฒนาประเทศไม่หยุดชะงักจากภาวะดังกล่าว

3.2.3 จัดเก็บภาษีได้น้อยลง ผลกระทบจากปัญหาแรงงานที่ลดลงรวมถึงมาตรการการงดเว้นภาษีแก่ผู้ที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป ทำให้รัฐจัดเก็บภาษีได้น้อยลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศในทุกด้าน รวมถึงภาษีที่จะนำมาใช้ในการดูแลผู้สูงวัยเองที่มีความจำเป็นจะต้องใช้งบประมาณจำนวนมากตามสัดส่วนของผู้สูงวัยที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ การบริการด้านสุขภาพ และการบริการสาธารณะต่าง ๆ เป็นต้น

3.2.4 ภาระในการดูแลกลุ่มผู้สูงวัย จากการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนผู้สูงอายุต่อวัยแรงงานที่มีอัตราการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้วัยแรงงานต้องมีภาระเลี้ยงดูผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ประกอบกับผู้สูงอายุมีภาวะถดถอยทางด้านร่างกายและการมีโรคประจำตัวซึ่งจำเป็นต้องมีผู้ดูแลอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้จากการสำรวจลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุในช่วงระหว่างปี 2550 - 2560 กลับพบว่า ผู้สูงอายุมีแนวโน้มอาศัยอยู่คนเดียวและเป็นสัดส่วนมากขึ้น และจากการสำรวจพฤติกรรมการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ พบว่า ส่วนใหญ่ขาดการออกกำลังกาย ซึ่งจะเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Non-Communicable Diseases: NCDs) ซึ่งทำให้รัฐต้องใช้งบประมาณและบุคลากรทางการแพทย์จำนวนมากในการดูแลสุขภาพของผู้สูงวัย

ทั้งที่เป็นสิ่งที่สามารถป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้รัฐจึงควรเตรียมความพร้อมของผู้ที่จะเข้าสู่วัยสูงอายุ และผู้สูงอายุให้สามารถดูแลรักษาสุขภาพกายและสุขภาพจิตของตนเองได้อย่างเหมาะสม เพื่อลดภาระการพึ่งพิง ลูกหลานและภาระการดูแลจากรัฐได้ในเบื้องต้น และการเตรียมระบบรองรับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุให้ได้อย่างเท่าเทียมและทั่วถึง

3.2.5 ระบบบริการสาธารณสุขไม่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ ด้วยภาวะของร่างกายที่เสื่อมถอย ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถใช้ชีวิตได้ปกติเหมือนวัยหนุ่มสาว รัฐจำเป็นต้องมีการออกแบบและจัดสภาพแวดล้อมและระบบการให้บริการสาธารณสุขต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงและใช้บริการได้โดยสะดวก โดยการปรับปรุงอาคารสถานที่ การเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในที่สาธารณะ และระบบบริการขนส่งสาธารณะที่เอื้อต่อสภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงวัยทั้งในเขตชุมชนเมืองและนอกเขตเมือง

3.2.6 ขาดการเตรียมตัวเข้าสู่วัยสูงอายุ เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่เข้าสู่วัยสูงอายุโดยขาดความพร้อมในด้านต่าง ๆ เช่น การมีเงินในการดำรงชีพอย่างเพียงพอ การมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี การมีที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมและถูกสุขลักษณะ เป็นต้น ซึ่งภาวะความไม่พร้อมดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุต้องพึ่งพิงครอบครัวรวมถึงรัฐในการสนับสนุนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้ ทั้งนี้ปัญหาดังกล่าวเนื่องจากการขาดความตระหนักและการเตรียมตัวเตรียมความพร้อมตั้งแต่อยู่ในวัยแรงงาน อาจด้วยขาดความรู้ความเข้าใจที่เพียงพอหรือด้วยภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือนที่ทำให้ไม่สามารถเตรียมการได้ ซึ่งหากมีการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุจะช่วยให้รัฐไม่ต้องรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุมากเกินไปและสามารถนำงบประมาณที่ต้องรับภาระดังกล่าวไปพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและสวัสดิการในด้านอื่น ๆ สำหรับผู้สูงอายุให้ดียิ่งขึ้นได้

บทที่ 4

หน่วยงานที่จัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย

การศึกษาหน่วยงานที่จัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ได้ศึกษาภารกิจของหน่วยงานและแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุของแต่ละหน่วยงาน รวมถึงการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงและความสอดคล้องในการดำเนินงานของแต่ละหน่วยงาน โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ หน่วยงานที่จัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ และความเชื่อมโยงและความสอดคล้องในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ มีรายละเอียดดังนี้

4.1 หน่วยงานที่จัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

การจัดการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุมีหน่วยงานที่ดำเนินการค่อนข้างหลากหลาย โดยมีรายละเอียดภารกิจของหน่วยงานและการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุของแต่ละหน่วยงานดังนี้

4.1.1 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) กระทรวงศึกษาธิการ (2564: ออนไลน์) มีภารกิจในการ 1) จัดและส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อยกระดับการศึกษา พัฒนาทักษะการเรียนรู้ของประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมายให้เหมาะสมทุกช่วงวัย พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคม และก้าวสู่การเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน 2) ส่งเสริม สนับสนุน แสวงหา และประสานความร่วมมือเชิงรุกกับภาคีเครือข่าย ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนและจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และการเรียนรู้ตลอดชีวิตรูปแบบต่าง ๆ ให้กับประชาชน 3) ส่งเสริมและพัฒนาเทคโนโลยีทางการศึกษา และนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้พัฒนาประสิทธิภาพในการจัดและให้บริการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง 4) พัฒนาหลักสูตร รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อและนวัตกรรม การวัดและประเมินผลในทุกรูปแบบให้มีคุณภาพและมาตรฐาน สอดคล้องกับบริบทในปัจจุบัน และ 5) พัฒนาบุคลากรและระบบบริหารจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพ เพื่อมุ่งจัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ โดยยึดหลักธรรมาภิบาล

ในปีงบประมาณ 2563 มีการจัดโครงการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตามแผนงานยุทธศาสตร์พัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต ดังนี้ **โครงการการจัดและส่งเสริมการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อคนพิการทางกาย จิต และสมองของผู้สูงอายุ** โดยการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตให้กับผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคม ให้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งจัดในท้องสมุดประชาชน บ้านหนังสือชุมชน โรงเรียนผู้สูงอายุ และศูนย์การเรียนรู้ประจำตำบล มีเป้าหมายในการจัดให้กับผู้สูงอายุ 800,000 คน มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุมีทักษะการดำรงชีวิตตลอดจนสามารถประกอบอาชีพพึ่งพาตนเองได้ มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการชีวิตของตนเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข สามารถเผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของข่าวสารข้อมูลและเทคโนโลยีสมัยใหม่ในอนาคต โดยจัดกิจกรรมที่มีเนื้อหาสำคัญต่าง ๆ เช่น สุขภาพกายและจิต การป้องกันภัยยาเสพติด เพศศึกษา คุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ผ่านการศึกษารูปแบบต่าง ๆ อาทิ ค่ายพัฒนาทักษะชีวิต การตั้งชมรม/ชุมนุม การส่งเสริมความสามารถพิเศษต่าง ๆ

4.1.2 กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

กรมกิจการผู้สูงอายุ (2563: ออนไลน์) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพ การจัดสวัสดิการ และการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ การเสนอนโยบาย การพัฒนางานวิชาการด้านมาตรการ กลไก องค์ความรู้ และนวัตกรรมในการปฏิบัติงาน การส่งเสริมและสนับสนุนในเชิงวิชาการ และการปฏิบัติงานในพื้นที่เป้าหมายภายใต้การบูรณาการความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยมีกลไกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนหลักในการดำเนินงานในรูปแบบ “หุ้นส่วนในงานพัฒนาด้านผู้สูงอายุ” ตลอดจนการติดตามประเมินผลการดำเนินงานโดยมีศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ และศูนย์การเรียนรู้และฝึกอบรมด้านผู้สูงอายุ เป็นศูนย์ต้นแบบเพื่อควมมีคุณภาพชีวิตที่ดีและเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ภายใต้วิสัยทัศน์ “ผู้สูงอายุ มีคุณภาพชีวิตดี มีหลักประกัน เป็นพลังขับเคลื่อนของสังคม”

การดำเนินการที่ผ่านมาในฐานะเป็นหน่วยงานหลักที่ขับเคลื่อน “มาตรการขับเคลื่อนสังคมสูงวัย คนไทยอายุยืน 4 มิติ (เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพ และสังคม)” เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องวางมาตรการเพื่อรองรับสังคมสูงวัยคนไทยอายุยืนทั้งระบบในทุกมิติ และในปี 2563 กรมกิจการผู้สูงอายุได้มีการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุดังนี้

การจัดกิจกรรมในการเตรียมความพร้อมของคนก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ โดยการ**จัดโครงการสร้างความตระหนักและเตรียมความพร้อมรองรับสังคมสูงวัย** เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนเห็นความสำคัญในการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุและสนับสนุนให้เกิดความรู้ในการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ สภาพแวดล้อม เทคโนโลยีและนวัตกรรม ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเครือข่าย จำนวน 575 เครือข่าย โดยเน้นองค์กรภาคธุรกิจเอกชน บุคลากรภาครัฐที่ใกล้ชิดเกษียณ และเครือข่ายที่ดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในชุมชน **โครงการพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมการเรียนรู้ผู้สูงอายุในชุมชน (โรงเรียนผู้สูงอายุ)** จัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาตนเองและการเรียนรู้ตลอดชีวิตบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่นด้วยการเสริมสร้างความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็นและมีความสำคัญต่อ

การดำเนินชีวิตครอบคลุมทั้ง 4 มิติ (สุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม) เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยจัดกิจกรรมให้กับโรงเรียนผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) โรงเรียนผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร และโรงเรียนผู้สูงอายุเพื่อผู้ที่ต้องราชทัณฑ์ในเรือนจำจำนวน 5 แห่ง ได้แก่ เรือนจำกลางคลองเปรม เรือนจำกลางจังหวัดลำปาง เรือนจำกลางจังหวัดอุบลราชธานี เรือนจำจังหวัดยโสธร และเรือนจำจังหวัดพะเยา มีผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 10,190 คน และจัดโครงการโรงเรียนผู้สูงอายุทางอากาศ “ด้านการส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูลการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ” ร่วมกับสถานีวิทยุมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยออกอากาศทางสถานีวิทยุ มก. ขอนแก่น

นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพในการใช้ความรู้ความสามารถในการพัฒนาสังคม เช่น โครงการสถานพลังผู้สูงอายุเพื่อคนทุกวัย โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพในการนำความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้จากภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัย และคนทุกวัยเห็นถึงคุณค่าผู้สูงอายุ ได้เรียนรู้และร่วมสืบสานคุณค่าที่ดั่งงามของสังคม โดยในปี 2563 มีผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม 3,680 คน เด็ก เยาวชน และประชาชน เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 4,622 คน และโครงการเสริมพลังคลังปัญญาผู้สูงอายุ โดยการส่งเสริมชมรมคลังปัญญาผู้สูงอายุในแต่ละจังหวัดให้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาของชมรมนำความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ มาทำประโยชน์ให้แก่สังคม และให้มีการขึ้นทะเบียนคลังปัญญาผู้สูงอายุรายใหม่ โดยมีผู้สูงอายุที่ขึ้นทะเบียนคลังปัญญาผู้สูงอายุในระบบฐานข้อมูลคลังปัญญาทั่วประเทศ จำนวน 32,956 คน

สำหรับในปีงบประมาณ 2564 กรมกิจการผู้สูงอายุ (2564: ออนไลน์) ได้มีแผนในการจัดโครงการตามแผนปฏิบัติการ แผนงานบูรณาการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ประจำปี 2564 ได้แก่ โครงการสร้างความตระหนักและเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย โดยจัดทำคู่มือหลักสูตรการเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุ และจัดอบรมให้กับเครือข่าย ได้แก่ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สภาเด็กและเยาวชน และเครือข่ายด้านผู้สูงอายุ จำนวน 4 ภาค ๆ ละ 10 จังหวัดนำร่อง รวม 40 จังหวัด โครงการเสริมสร้างกลไกการพัฒนาผู้สูงอายุในชุมชน โดยการจัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) ในจังหวัด และติดตามการดำเนินกิจกรรมของศพอส. ในพื้นที่ จำนวน 1,589 แห่ง ในการจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุและคนทุกวัยในทุกมิติ ได้แก่ ด้านสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ และสภาพแวดล้อม

4.1.3 กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (2564: ออนไลน์) มีภารกิจในการส่งเสริมสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความเข้าใจในการจัดบริการสาธารณะตามมาตรฐานการดำเนินงาน พัฒนาปรับปรุงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความสามารถในการจัดบริการสาธารณะได้อย่างทั่วถึง ส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นไปตามมาตรฐานบริการสาธารณะ ส่งเสริมการติดตามประเมินผลการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นไปตามมาตรฐานบริการสาธารณะ และบริหารและพัฒนากรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ กฎหมาย และ

นโยบายที่กำหนด ซึ่งตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 16(10) “กำหนดให้เทศบาล เมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเองในการสังคมสงเคราะห์และพัฒนาคุณภาพชีวิต สตรี คนชรา และผู้ด้อยโอกาส”

ด้วยบทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดบริการและการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับผู้สูงอายุได้มีแนวทางในการดำเนินการด้านผู้สูงอายุ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยผู้สูงอายุ ในการส่งเสริมการเข้าถึงและพัฒนาระบบบริการการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตเพื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ จัดกิจกรรมรณรงค์ให้สังคมตระหนักถึงการเตรียมการเป็นผู้สูงอายุ และตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ การดูแลรับผิตชอบผู้สูงอายุในครอบครัวและชุมชน จัดกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนระหว่างวัย และการส่งเสริมการออม 2) ด้านส่งเสริมการพัฒนาผู้สูงอายุ โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในรูปแบบที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้สูงอายุ การออกกำลังกาย กิจกรรมนันทนาการ การฝึกอาชีพและจัดหางานที่เหมาะสมกับวัย การยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สูงอายุ รวมถึงการดูแลและให้บริการในด้านที่พักอาศัยและบริการผู้ดูแลผู้สูงอายุ 3) ด้านการคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ โดยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุรับสวัสดิการด้านรายได้พื้นฐาน การตรวจสุขภาพประจำปี การให้ข้อมูลข่าวสารด้านสิทธิและสวัสดิการที่หน่วยงานต่าง ๆ ให้บริการ รวมถึงการบริการเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุตามที่อยู่อาศัย 4) ด้านการบริหารจัดการเพื่อพัฒนางานด้านผู้สูงอายุและการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ โดยการจัดทำและพัฒนาระบบข้อมูลผู้สูงอายุ การจัดการฝึกอบรมบุคลากรด้านผู้สูงอายุ และการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายผู้สูงอายุ และ 5) ด้านการพัฒนาและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ โดยการจัดทำและพัฒนาระบบฐานข้อมูลผู้สูงอายุ และการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ

4.1.4 สถาบันวิทยาลัยชุมชน กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

สถาบันวิทยาลัยชุมชน (2564: ออนไลน์) เป็นสถาบันการศึกษาที่จัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การศึกษา วิจัย ให้บริการทางวิชาการ ทะนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรม และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสร้างความเข้มแข็งของท้องถิ่นและชุมชน การพัฒนาที่ยั่งยืน เสริมสร้างศักยภาพบุคคล ตอบสนองต่อความต้องการและการประกอบอาชีพของท้องถิ่นและชุมชนซึ่งนำไปสู่การพัฒนาประเทศ สถาบันวิทยาลัยชุมชนมีวิทยาลัยชุมชนในสังกัดตั้งกระจายอยู่ในจังหวัดเล็กตามชายขอบทั่วประเทศรวม 20 จังหวัด และมีหน่วยบริการที่เข้าถึงผู้เรียนในอำเภอต่าง ๆ ของแต่ละจังหวัดที่เอื้อให้ผู้เรียนเข้าถึงได้ง่าย

สถาบันวิทยาลัยชุมชนได้กำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาผู้สูงอายุไว้ในแผนยุทธศาสตร์สถาบันวิทยาลัยชุมชน ระยะ 5 ปี (พ.ศ.2561-2565) ซึ่งปรากฏอยู่ในแผนยุทธศาสตร์ที่ 2 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพชุมชน กลยุทธ์ที่ 2.5 ส่งเสริมโอกาสทางการศึกษา พัฒนาคุณภาพชีวิต และการมีงานทำให้กับผู้สูงอายุและผู้พิการ มีแนวทางในการพัฒนาโดยการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพบุคคลในการเข้าสู่อาชีพ และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ ในปีงบประมาณ 2564 มีแผนการจัดโครงการจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ซึ่งถูกบรรจุอยู่ในแผนปฏิบัติการ แผนงานบูรณาการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ประจำปี 2564 โดยการส่งเสริม

การมีงานทำและมีรายได้ของผู้สูงอายุในพื้นที่ที่วิทยาลัยชุมชนตั้งอยู่ทั้ง 20 จังหวัด โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ในลักษณะ Area-based หรือ Project-based ตามความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุในแต่ละชุมชน การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในการดูแลตนเองที่เหมาะสม มีทักษะความรู้และความสามารถเพิ่มเติม มีความมั่นคงในชีวิต ตลอดจนการเข้าถึงสิทธิการบริการทางสังคมของผู้สูงอายุทั้งด้านสุขภาพ สังคม และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และสร้างเครือข่ายการทำงานด้านผู้สูงอายุโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายของโครงการเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชนที่วิทยาลัยชุมชนตั้งอยู่ จำนวน 1,000 คน

4.1.5 กระทรวงแรงงาน

กระทรวงแรงงาน เป็นหน่วยงานหนึ่งที่ขับเคลื่อนการพัฒนาศักยภาพแรงงานผู้สูงอายุ โดยในแผนปฏิบัติการ แผนงานบูรณาการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ประจำปี 2564 มีการดำเนินงานโครงการภายใต้หน่วยงานในสังกัดของกระทรวงดังนี้

กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน (2564: ออนไลน์) มีภารกิจในการยกระดับคุณภาพชีวิตและความปลอดภัยในการทำงาน สร้างเสริมภาคีเครือข่ายจากทุกภาคส่วนในการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการทำงานที่มีคุณค่า พัฒนาการบริหารจัดการด้านคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการแรงงาน พัฒนาการและบุคลากรให้มีสมรรถนะสูงและมีธรรมาภิบาล ในปี 2564 กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานมีแผนในการจัด**โครงการส่งเสริมสวัสดิการแรงงานสูงอายุเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่สังคมสูงวัย** โดยมุ่งเน้นที่การพัฒนาแรงงานที่มีอายุ 25-59 ปี กลุ่มนายจ้าง และเจ้าของสถานประกอบการ จำนวน 7,000 คน ในสถานประกอบการ ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับวินัยทางการเงินและการออม การใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและการดูแลสุขภาพลดความเสี่ยงต่อการเกิดโรคไม่ติดต่อ (เบาหวาน ความดัน หัวใจ) การรับประทานอาหารลดหวาน มัน เค็ม ความรู้เรื่องเพศศึกษา และการป้องกันโรคเนื่องจากการทำงาน และส่งเสริมให้แรงงานกลุ่มเป้าหมายมีการเตรียมความพร้อมก่อนถึงวัยเกษียณอายุ

กรมการจัดหางาน (2564: ออนไลน์) มีภารกิจในการส่งเสริมการมีงานทำ โดยให้บริการจัดหางาน แนะนำอาชีพคุ้มครองคนหางาน เพื่อให้ประชาชนมีอาชีพ มีรายได้ พัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและข้อมูลข่าวสารตลาดแรงงานให้ทันสมัย เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามภารกิจของกรมการจัดหางาน พัฒนาระบบบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาล ส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนในการบริหารตลาดแรงงานสู่ความสมดุล และบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว โดยในปี 2564 ได้กำหนดแผนงานในการจัด**โครงการขยายโอกาสการมีงานทำให้ผู้สูงอายุ** เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการส่งเสริมการประกอบอาชีพที่ตรงตามความต้องการ มีส่วนร่วมในกิจกรรมและเข้าร่วมทางสังคม รวมทั้งได้รับการเสริมสร้างภาวะทางร่างกาย จิตใจ ตระหนักถึงคุณค่าและศักยภาพของตนเองนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้สูงอายุ จำนวน 1,720 คน ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพและทดลองปฏิบัติพร้อมกับให้คำแนะนำ ให้ความรู้ด้านการประกอบการ ได้แก่ การบริหารจัดการ การบัญชี การตลาด การคิดต้นทุน กำไร และแหล่งเงินทุน รวมทั้งจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และ/หรือศึกษาดูงานเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีแนวคิดในการพัฒนาต่อยอดความรู้เพื่อเพิ่มพูนมูลค่าสินค้าและบริการของตนเอง และกิจกรรมพัฒนาศักยภาพด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาเพื่อเป็น

วิทยาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และสนับสนุนการสร้างคลังปัญญาในท้องถิ่นเพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ และเป็นภูมิปัญญาที่คงไว้คู่ชุมชน และเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ประกอบอาชีพ มีงานทำ มีรายได้ โดยการจัดฝึกอบรมวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับผู้สูงอายุ เน้นการทดลองปฏิบัติจริงภายใต้คำแนะนำของวิทยากร กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้สูงอายุ จำนวน 860 คน

กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน (2564: ออนไลน์) มีภารกิจในการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานฝีมือแรงงาน ให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล พัฒนาระบบการพัฒนาฝีมือแรงงานรองรับนวัตกรรมและเทคโนโลยีส่งเสริมการมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนาฝีมือแรงงาน และพัฒนาระบบการบริหารจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งกรมพัฒนาฝีมือแรงงานได้มีการดำเนินการในการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพแรงงานผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี 2560 จนถึงปัจจุบัน พบผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาศักยภาพไปแล้วกว่า 35,000 คน และเข้ารับการพัฒนาได้มีงานทำกว่า 18,000 คน การจัดฝึกอบรมเป็นไปตามหลักสูตรกลางของกรมพัฒนาฝีมือแรงงานหรือหลักสูตรที่หน่วยงานกำหนดสอดคล้องตามความต้องการของตลาดแรงงานในแต่ละพื้นที่ โดยเน้นความต้องการของผู้ประกอบกิจการเป็นสำคัญ และพิจารณาจากความเหมาะสมสอดคล้องกับสมรรถภาพของแต่ละบุคคลรวมทั้งหลักสูตรที่ให้ผู้สูงอายุมีโอกาสในการเข้าถึงเทคโนโลยีและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เช่น การใช้ Social Network การใช้ Apps for works การใช้ภาษาอังกฤษเบื้องต้น ภาษาอังกฤษสำหรับการใช้งานคอมพิวเตอร์ และในปี 2564 มีแผนในการจัดโครงการฝึกอบรมแรงงานผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ ให้กับผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป จำนวน 8,200 คน ทั่วประเทศ ระยะเวลาการฝึกอบรม 18-30 ชั่วโมง เน้นการพัฒนาทักษะเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) การใช้งานแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น YouTube Facebook Line Lazada และ Shopee ผู้สูงอายุที่ผ่านการอบรมจะมีการจัดทำบัญชีรายชื่อและจัดส่งให้สำนักงานจัดหางานในเขตพื้นที่เพื่อสนับสนุนการมีงานทำต่อไป

4.1.6 กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

กรมอนามัย (2563: ออนไลน์) มีภารกิจกำหนดนโยบายและออกแบบระบบส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม โดยการประสานงาน สร้างความร่วมมือและกำกับดูแลเพื่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อการดำเนินงาน โดยในแผนปฏิบัติการ แผนงานบูรณาการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ประจำปี 2564 กรมอนามัยมีการจัดโครงการพัฒนาระบบการดูแลส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนแบบบูรณาการ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพและความรอบรู้ด้านสุขภาพ (Health Literacy) ในชมรมผู้สูงอายุ คุณภาพ โรงเรียนผู้สูงอายุ และชุมชน รวม 13 แห่ง โดยจัดทำชุดความรู้ ประกอบด้วย clip VDO Infographic ความรู้การขับเคลื่อนนโยบายผู้สูงอายุมีความรอบรู้ด้านสุขภาพ “Health literacy in Thai elderly 2020” และชุดความรู้การส่งเสริมสุขภาพดี ชะลอชรา ชีวียืนยาว และใช้กระบวนการการบูรณาการความร่วมมือเพื่อส่งเสริมสุขภาพกับภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุ

4.1.7 สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล (2564: ออนไลน์) มีภารกิจหนึ่งในการส่งเสริม สนับสนุน และดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรด้านอุตสาหกรรมและนวัตกรรมดิจิทัลได้จัดโครงการภายใต้แผนปฏิบัติราชการ แผนงานบูรณาการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ประจำปี 2564 (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564) ได้แก่ โครงการ Coding เพื่อผู้สูงอายุ เพื่อยกระดับการส่งเสริมทักษะด้านดิจิทัลให้ผู้สูงอายุในกลุ่มอาชีพเพื่อให้กลับเข้าสู่ตลาดแรงงานของประเทศ เพื่อบรรเทาผลกระทบจากการขาดแคลนแรงงานทักษะด้านดิจิทัลในภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศ และส่งเสริมให้เกิดการจ้างงานในกลุ่มผู้สูงอายุในกลุ่มทักษะแรงงานดิจิทัลที่มีความต้องการและขาดแคลน อาทิเช่น Programming, Data Analytic, Data Science, Digital Marketing, Artificial Intelligence, Robotics เป็นต้น เพื่อสร้างโอกาสและสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้สูงอายุในเขตเมืองใหญ่ ได้แก่ กรุงเทพฯ ภูเก็ต ขอนแก่น เชียงใหม่ และพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) จำนวน 2,500 คน โดยใช้รูปแบบและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การพัฒนาทักษะด้วยตนเองผ่านระบบ online และผ่านการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ ได้แก่ การจัด Bootcamp การฝึกงาน (on-the-job-training) เป็นต้น และโครงการสร้างผู้สูงวัยและผู้ด้อยโอกาสเป็นกำลังคนดิจิทัลสู่ภัยไซเบอร์ เพื่อสร้างความตระหนักรู้ในการใช้ไซเบอร์ปลอดภัยแก่ผู้สูงวัย และเพื่อให้เกิดวิทยากรที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้ไซเบอร์ปลอดภัย (วิทยากรตัวคุณ) โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นเครือข่ายวิสาหกิจเพื่อชุมชน มูลนิธิ หรือสถาบันการศึกษาที่มีการพัฒนาทักษะดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ และแต่ละเครือข่ายส่งผลถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้สูงอายุไม่น้อยกว่า 1,000 คน พื้นที่ดำเนินการในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พิษณุโลก สงขลา ขอนแก่น อุบลราชธานี เชียงใหม่ และพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) หรือพื้นที่อื่นที่มีประชากรผู้สูงอายุหนาแน่น โดยตั้งเป้าหมายในการสร้างผู้นำกำลังคนสูงวัยสู่ภัยไซเบอร์จำนวน 2,000 คน

4.1.8 วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล (2564: ออนไลน์) เป็นวิทยาลัยดนตรีที่ใหญ่และสมบูรณ์แบบที่สุดแห่งแรกในประเทศไทย เปิดสอนเกี่ยวกับวิชาดนตรีโดยเฉพาะ ตั้งแต่ระดับเตรียมอุดมศึกษาจนถึงปริญญาเอก โดยในแผนปฏิบัติการ แผนงานบูรณาการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ประจำปี 2564 วิทยาลัยดุริยางคศิลป์จัดโครงการส่งเสริมพื้นที่ชุมชนสร้างสรรค์ด้วยพลังดนตรีสร้างเสริมกิจกรรมและประสบการณ์ดนตรีที่หลากหลายเพื่อการขับเคลื่อนสังคมให้เข้มแข็งและสร้างสุขภาวะที่ดี เน้นการจัดกิจกรรมดนตรี ดนตรีบำบัดให้เป็นต้นแบบองค์ความรู้ในการใช้ดนตรีเสริมสร้างสุขภาวะที่ดี ใช้ดนตรีอย่างปลอดภัยและมีประโยชน์สำหรับผู้สูงวัย เพื่อส่งเสริมให้มีพื้นที่ชุมชนสร้างสรรค์ด้วยพลังดนตรีสร้างเสริมกิจกรรมและประสบการณ์ดนตรีที่หลากหลาย โดยใช้ดนตรีในการพัฒนาสุขภาวะทางจิตใจ ให้มีความสุข รื่นเริง คล่องแคล่ว ไม่มีความเครียด มีสติสัมปชัญญะและความคิดอ่านตามควรแก่อายุ จัดให้กับกลุ่มผู้สูงวัยที่ช่วยเหลือตัวเองได้ ผู้ดูแลผู้สูงอายุ และครอบครัว ดำเนินการในพื้นที่จังหวัดนครปฐม ชลบุรี ปทุมธานี และอยุธยา

4.1.9 ชมรมผู้สูงอายุ

ชมรมผู้สูงอายุ (สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์, 2564: ออนไลน์) เป็นองค์กรภาคประชาชนที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาระบบงานผู้สูงอายุ โดยการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับชุมชนและเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการปัญหาในสังคมผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุถือเป็นองค์กรชุมชนที่บริหารจัดการโดยผู้สูงอายุ เพื่อผู้สูงอายุ วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่มเป็นชมรมเพื่อให้สมาชิกมาพบปะสังสรรค์และดำเนินกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เพื่อให้เกิดความคุ้นเคย รักใคร่ มีความสามัคคี ความเบิกบาน หายเหงาและเกิดความสุข โดยกิจกรรมที่จัดโดยชมรม ได้แก่ กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมการสร้างเสริมสุขภาพ กิจกรรมเสริมรายได้ กิจกรรมประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญา กิจกรรมท่องเที่ยว กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมการกุศล และกิจกรรมเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน เป็นต้น

ปัจจุบันมีชมรมผู้สูงอายุที่อยู่ภายใต้สังกัดสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชมรราชชนนี จำนวน 28,245 ชมรมทั่วประเทศ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562: ออนไลน์) การก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุผู้สนใจสามารถขอจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุในชุมชนได้ โดยสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้จากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด หรือ สาขาสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ฯ ประจำจังหวัด ที่ชุมชนตั้งอยู่

การดำเนินการของชมรมผู้สูงอายุมีการประสานความร่วมมือและการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในชุมชนทั้งภาครัฐ (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) โรงพยาบาลชุมชน (รพ.ช.) ภาคประชาสังคม (โรงเรียน วัด และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)) และภาคธุรกิจ (มูลนิธิ สมาคม บริษัท ห้างร้าน) ที่อยู่ในชุมชนที่ชมรมผู้สูงอายุตั้งอยู่ ในการขอสนับสนุนงบประมาณ อุปกรณ์หรือการสนับสนุนด้านองค์ความรู้และบริการต่าง ๆ โดยการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในแนวราบและช่วยสนับสนุนให้การทำงานของชมรมมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4.1.10 โรงเรียนผู้สูงอายุ

โรงเรียนผู้สูงอายุ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2561: ออนไลน์) เป็นกิจกรรมรูปแบบหนึ่งที่สถาบัน องค์กรหน่วยงาน และชมรมผู้สูงอายุ ดำเนินการบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ท้องถิ่น และภาคีเครือข่าย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยอยู่บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่า “ผู้สูงอายุมีคุณค่าและมีศักยภาพ ควรได้รับการส่งเสริม สนับสนุนให้มีส่วนร่วมทำประโยชน์ให้สังคม และส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุโดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้สูงอายุ สารการเรียนรู้ จะต้องทำให้ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตปัจจุบัน เพิ่มโอกาสในการรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน” กิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดยวิทยากรจิตอาสาหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดงศักยภาพ โดยการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา และประสบการณ์ที่สั่งสมมาแก่ผู้อื่น เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาให้คุณค่ากับชุมชน

ปัจจุบันมีโรงเรียนผู้สูงอายุทั่วประเทศจำนวน 2,049 แห่ง (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564) มีผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม 125,741 คน สถานที่ตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งใช้อาคารเรียนเก่าของโรงเรียนที่เลิกกิจการหรือตั้งอยู่ในชมรมผู้สูงอายุ ภายในวัด หรือบริเวณบ้านของผู้ริเริ่มก่อตั้ง รูปแบบและกิจกรรมที่จัดขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ ความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งจะมีการกำหนดตารางกิจกรรมในแต่ละสัปดาห์ไว้อย่างชัดเจน ระยะเวลาเปิดเรียนอาจเป็นตลอดปี หรือเปิดเป็นช่วงเวลาตามหลักสูตรที่จัดอบรม สำหรับผู้ที่สนใจจะจัดโรงเรียนผู้สูงอายุสามารถขอขบประมาณสนับสนุนได้จากแหล่งทุนต่าง ๆ ได้แก่ กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) กองทุนผู้สูงอายุ กองทุนสุขภาพตำบล และสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2559)

วัตถุประสงค์ของโรงเรียนผู้สูงอายุ 1) เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ 2) ส่งเสริมการพัฒนาดตนเอง การดูแล ค้ำครอง และพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ 3) เสริมสร้างสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายและจิตใจ 4) ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม 5) เสริมสร้างศักยภาพ คุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุให้เป็นที่ประจักษ์และยอมรับ และ 6) ส่งเสริมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงสืบทอดต่อไป โดยโรงเรียนผู้สูงอายุมุ่งเน้นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสุขภาพร่างกาย ทำให้มีสุขภาพแข็งแรง กระฉับกระเฉง ลดความเสี่ยงจากการเจ็บป่วยลดระยะเวลาการพึ่งพิงผู้อื่นและมีอายุยืน 2) ด้านจิตใจ ช่วยให้คลายเหงา จิตใจกระชุ่มกระชวย สดชื่น รู้สึกภาคภูมิใจและตระหนักในคุณค่า ความสามารถของตนเอง มีมุมมองเชิงบวกต่อตนเอง 3) ด้านสังคม มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนวัยเดียวกันและคนต่างวัย ได้รับการยอมรับในฐานะสมาชิกของกลุ่ม 4) ด้านจิตปัญญา รู้เท่าทันและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามวัย และ 5) ด้านเศรษฐกิจเรียนรู้ทักษะทางด้านอาชีพ สามารถนำไปประกอบอาชีพสร้างงานสร้างรายได้ช่วยเหลือตนเองต่อไป นอกจากนี้ยังส่งผลต่อชุมชนและสังคมในการเป็นพื้นที่เรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงสืบทอดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม รวมทั้งเป็นแรงผลักดันให้ผู้สูงอายุเป็นอาสาสมัครในชุมชน

กรอบเนื้อหาในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ (ศศิปพัฒน์และคณะ. 2560: ออนไลน์) ที่ผู้จัดโรงเรียนผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ในการจัดหลักสูตรสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย เนื้อหา 3 ส่วน ได้แก่

“**ความรู้ที่ผู้สูงอายุต้องรู้**” มีเนื้อหาครอบคลุมความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุ การป้องกันและการรักษาสุขภาพ การดำรงชีวิตแบบสูงวัยที่มีคุณภาพ การออกกำลังกายในวัยสูงอายุ อาหารที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ การใช้ยาและสมุนไพรอย่างถูกวิธี การพัฒนาจิตสำหรับผู้สูงอายุ ความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย กฎหมายในชีวิตประจำวันและสิทธิผู้สูงอายุ และการพัฒนาดตนเอง

“**ความรู้ที่ผู้สูงอายุควรรู้**” มีเนื้อหาครอบคลุมศาสนาในชีวิตประจำวัน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การอนุรักษ์ สืบสาน พื้นฟู และถ่ายทอด อาสาสมัครกับการมีส่วนร่วมในสังคม อาเซียนน่ารู้ การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติในโลก ภัยพิบัติทางธรรมชาติและเตรียมรับมือเมื่อเกิดสถานการณ์ภัยพิบัติ การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการสืบค้นข้อมูล การใช้สมาร์ทโฟน ไรศติดตามตามฤดูกาลและไรศติดต่ออัปเดตใหม่ การปฐมพยาบาลข้อพิจารณาในการใช้ผลิตภัณฑ์สุขภาพ และการเสริมสร้างทักษะทางสังคมที่เหมาะสม

“ความรู้ที่ผู้สูงอายุอยากรู้” เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นการศึกษาตามความสมัครใจของผู้เรียน มีหลากหลายรูปแบบ เป็นได้ทั้งการเรียนรู้เพื่อความรู้ นันทนาการ และการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทำให้ผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า ลดภาวะซึมเศร้า และมีความสุข เช่น การเกษตร ดนตรี ศิลปะประดิษฐ์ คหกรรม การทำผลิตภัณฑ์จากวัสดุพื้นบ้าน ทักษะวิชาการ การจัดการด้านการเงิน การดูแลระยะยาวและระยะสุดท้าย ศาสนพิธีและธรรมเนียมปฏิบัติ กิจกรรมสานสัมพันธ์ระหว่างวัย ทัศนศึกษา และวิชาอื่น ๆ

ซึ่งความรู้ทั้ง 3 ส่วนนี้ทำให้ผู้สูงอายุสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และสามารถนำไปถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัวและชุมชน ทำให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยคุณลักษณะของการเป็นผู้มีศักยภาพ อีกทั้งยังช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทำให้เกิดการผ่อนคลาย เกิดความสุขทางใจ สามารถร่วมกิจกรรมกลุ่ม และเข้าสังคมได้อย่างมีความสุข

4.1.11 มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (2564: ออนไลน์) ก่อตั้งขึ้นตามมติของคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นหน่วยงานเพื่อการศึกษาวิจัยและรวบรวมความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ รวมถึงการส่งเสริมการพัฒนา รูปแบบการดำเนินการด้านผู้สูงอายุ สำหรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไทย ตลอดจนเผยแพร่ความรู้และวิทยาการเกี่ยวกับผู้สูงอายุให้แก่สังคมโดยรวม โดยมูลนิธิได้จัดทำรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยทุกปีเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติเพื่อเสนอคณะรัฐมนตรีต่อไป รวมถึงการจัดทำรายงานทางวิชาการและการวิจัยทางด้านผู้สูงอายุ และสาระความรู้ที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุที่จัดทำในรูปแบบของวารสาร หนังสือ มัลติมีเดีย Factsheet ข่าวและบทความ เป็นต้น

4.2 ความเชื่อมโยงและความสอดคล้องในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

จากการศึกษาการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงและความสอดคล้องในประเด็นต่อไปนี้

4.2.1 รูปแบบและวิธีการจัดการเรียนรู้ หน่วยงานที่มีการพัฒนาผู้สูงอายุมีการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบและวิธีการค่อนข้างหลากหลาย อาทิ การฝึกอบรมและฝึกปฏิบัติให้กับกลุ่มผู้สูงอายุโดยตรง การฝึกอบรมให้กับกลุ่มที่จะไปขยายผลต่อ ได้แก่ เครือข่ายผู้สูงอายุ วิทยากรในหน่วยงาน/สถานประกอบการ/องค์กรผู้ดูแลผู้สูงอายุ รวมไปถึงครอบครัว ซึ่งสามารถดำเนินการได้ในขอบเขตที่กว้างขวางและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ครอบคลุมตั้งแต่กลุ่มที่เตรียมตัวเข้าสู่วัยสูงอายุในวัย 25-59 ปี ไปจนถึงกลุ่มผู้สูงอายุ ตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป

4.2.2 เนื้อหาในการจัดการเรียนรู้ เนื้อหาสาระที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้มีความหลากหลายและครอบคลุมประเด็นที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ โดยส่วนใหญ่หน่วยงานจะจัดการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระที่หน่วยงานมีความเชี่ยวชาญ เช่น หน่วยงานในกระทรวงแรงงานเน้นการฝึกอบรม การพัฒนาศักยภาพแรงงานผู้สูงอายุ และส่งเสริมการมีงานทำ หน่วยงานในกระทรวงสาธารณสุขเน้นด้านการดูแล รักษา

และฟื้นฟู สุขภาพกายและสุขภาพจิต เป็นต้น ในส่วนของหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษา เช่น สำนักงาน กศน. สถาบันวิทยาลัยชุมชน และโรงเรียนผู้สูงอายุ จะจัดเนื้อหาครอบคลุมทุกประเด็นตามความต้องการและความจำเป็นของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่

4.2.3 การเข้าถึงกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ หน่วยงานที่จัดการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุสามารถจัดการเรียนรู้ที่เข้าถึงกลุ่มผู้สูงอายุได้ทั่วประเทศ โดยใช้การดำเนินการผ่านสำนักงานที่มีอยู่ประจำจังหวัด อำเภอ ตำบล และชุมชน เช่น สำนักงาน กศน. มีศูนย์ กศน. ทั่วประเทศ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ รวมถึงโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสในการเข้ารับการพัฒนาได้อย่างทั่วถึง

4.2.4 การให้การสนับสนุนหลังจากการจัดกิจกรรม นอกจากการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุแล้ว การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้นำสิ่งที่ได้เรียนหรือได้รับการพัฒนาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง โดยมีหน่วยงานสนับสนุน ส่งเสริม และให้โอกาสในการใช้ความรู้ที่ช่วยทำให้การเรียนรู้มีความหมายต่อผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น เช่น กรมการพัฒนาฝีมือแรงงานดำเนินการให้ผู้สูงอายุที่ผ่านการฝึกอบรมได้มีงานทำตามความเหมาะสมและศักยภาพ เป็นต้น

4.2.5 การวิจัยและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ มีหน่วยงานที่มีบทบาทในการทำการวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุ รวมถึงการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เช่น มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนให้การดำเนินการด้านผู้สูงอายุในประเทศไทยสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง รวมถึงการใช้องค์ความรู้ดังกล่าวในการกำหนดนโยบายในการบริหารทุกระดับที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุได้อย่างสอดคล้องและไปในทิศทางที่เหมาะสม

บทที่ 5

หน่วยงานที่มีการดำเนินงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุในต่างประเทศ

การดำเนินงานของต่างประเทศ

การแบ่งกลุ่มประเทศเพื่อนำเสนอลักษณะการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุในต่างประเทศ ผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์ในการจำแนกกลุ่มประเทศจากดัชนีการพัฒนามนุษย์ (HDI, Human Development Index) ซึ่งพัฒนาขึ้นโดย ดร.อมาตยา เซน (Amartya Sen) นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล ชาวอินเดียที่ได้คิดค้นขึ้นในปี ค.ศ.1990 ต่อมาได้ถูกนำมาใช้โดยองค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) เพื่อทำการวัดระดับการพัฒนามนุษย์ของประเทศต่าง ๆ ในทุกภูมิภาคของโลก ซึ่งดำเนินการภายใต้โครงการ United Nations Development Programme หรือ UNDP โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเกณฑ์ที่ใช้ประเมินการพัฒนาของประเทศซึ่งไม่ใช่เพียงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงประการเดียว แต่เป็นดัชนีที่ชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนามนุษย์โดยพิจารณาจากมิติที่สำคัญในการพัฒนามนุษย์ประกอบด้วยเกณฑ์ที่ถูกนำมาพิจารณา 3 ประเด็น ได้แก่ 1) สุขภาพอนามัยของประชากรโดยพิจารณาจากอายุขัย 2) ความรู้ของประชากรในประเทศ พิจารณาจากปีการศึกษาเฉลี่ยซึ่งเป็นการผสมระหว่างอัตราการรู้หนังสือของผู้ใหญ่ และอัตราการลงทะเบียนในระบบการศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงอุดมศึกษา และ 3) รายได้ หรือมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชากรในประเทศ พิจารณาจากผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ หรือ GNP (Gross Domestic Product) และเทียบเคียงกับความเสมอภาคของอำนาจการซื้อ (The United Nations Development Programme, 2020: 1)

สำหรับบริบทในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วถือว่า การศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาให้บุคคลมีความรู้ ทักษะ และสมรรถนะที่จำเป็นอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตท่ามกลางเงื่อนไขทางสังคม และเศรษฐกิจที่มีความเปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุที่การศึกษาสามารถตอบสนองความสนใจและมีผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีในด้านต่าง ๆ ของแต่ละบุคคล อาทิ ด้านสาธารณสุขที่ทำให้การมีอายุที่ยืนยาวมากขึ้น การมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองทำให้เกิดความสนใจต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตจากบริบทที่ใกล้ตัวของบุคคล นอกจากนี้การดำเนินชีวิตด้วยแนวคิดการสร้างความสุขในการอยู่ร่วมกัน

สำหรับการนำเสนอถึงลักษณะการดำเนินงานด้านส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุในต่างประเทศ นำเสนอเป็น 4 กลุ่มประเทศ และแต่ละกลุ่มประเทศนำเสนอรายละเอียดกลุ่มประเทศละ 2 ประเทศ กล่าวคือ 1. ทวีปยุโรป ประกอบด้วย ประเทศนอร์เวย์ และประเทศไอร์แลนด์ 2. ทวีปอเมริกา ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศแคนาดา 3. ทวีปเอเชีย ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น และประเทศสิงคโปร์ และ 4. ทวีปออสเตรเลีย ได้แก่ ประเทศออสเตรเลีย และประเทศนิวซีแลนด์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1 ทวีปยุโรป

การดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศนอร์เวย์ และประเทศไอร์แลนด์ ซึ่งเป็นประเทศสมาชิกในสหภาพยุโรปได้ให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ครอบคลุมตั้งแต่ก่อนวัยเรียนไปจนถึงวัยหลังเกษียณอายุ และครอบคลุมถึงการเรียนรู้ในระบบ นอกระบบ และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย โดยมีความมุ่งหวังเพื่อปรับปรุงความรู้ ทักษะ และการดำเนินชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกัน (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2015)

5.1.1 ประเทศนอร์เวย์ การส่งเสริมการเรียนรู้และการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีวัตถุประสงค์พื้นฐานสำคัญ 2 ประการคือ 1. เพื่อเป็นการเติมเต็มช่องว่างที่ขาดหายไปจากการศึกษาในระดับพื้นฐาน ซึ่งมีผลอย่างยิ่งต่อการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของกลุ่มประชากรวัยผู้ใหญ่เป็นต้นไป และ 2. เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ต่อเนื่องเพื่อตอบสนองความต้องการในการพัฒนาระดับบุคคล และการพัฒนาทางวิชาชีพให้เป็นไปตามความต้องการของตลาดแรงงานในด้านทักษะและสมรรถนะทางการทำงาน อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถึงหลักการสำหรับการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต พบว่า ด้วยการใช้ประเทศที่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทุกช่วงวัย โดยมีหลักการที่สำคัญโดยสรุปมี 3 ประการคือ (Unesco International Bureau of Education, 2007 : Online, The Royal Norwegian Ministry of Education and Research, 2008 : Online , The European Commission, 2011 : Online, Ministry of Education and Research Department for Policy Analysis, Lifelong Learning and International Affairs Eurydice Unit, 2010 : Online , Unesco International Bureau of Education, 2012 : Online)

1) การส่งเสริมโอกาสทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้โอกาสแก่กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ แต่ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมการเรียนรู้ต่อเนื่องซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต ในลักษณะเป็นรัฐสวัสดิการที่ผู้เรียนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายทางการศึกษา

2) การส่งเสริมความสามารถและศักยภาพของประชากร โดยส่งเสริมความรู้ ความสามารถ ให้แก่พลเมืองทุกคน และทุกช่วงวัยให้เหมาะสมกับสถานะแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงทางสังคมผ่านกิจกรรมหรือโครงการที่ตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายมาส่งเสริมการเรียนรู้ผสมผสานลักษณะการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น

3) การส่งเสริมความเท่าเทียมทางสังคมเป็นหลักการที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดนโยบายการศึกษาของประเทศ พลเมืองทุกคนในประเทศมีสิทธิทางการศึกษาเท่าเทียมกันไม่ว่าจะอาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งใดในประเทศ และไม่มีข้อจำกัดจากความแตกต่างทางด้านอายุ ด้านสังคม วัฒนธรรม ภูมิหลัง และความต้องการพิเศษของพลเมืองที่อยู่ในวิสัยที่รัฐสามารถจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการได้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ครอบคลุมตั้งแต่หน่วยงานระดับต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน หรือหน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาเอกชน โดยมุ่งเน้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเพื่อให้ดำเนินการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับประชาชนในแต่ละท้องถิ่นได้อย่างตอบสนองต่อความต้องการ หรือความสนใจที่หลากหลาย (Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2005: Online, The Royal Norwegian Ministry of Education and Research, 2008 : Online, Ministry of

Education and Research Department for Policy Analysis, Lifelong Learning and International Affairs Eurydice Unit. 2010 : Online, Unesco Institute for Lifelong Learning. 2012 : Online)

1) กระทรวงศึกษาธิการและการวิจัย ซึ่งมีส่วนงานที่เป็นการวิเคราะห์นโยบายและแผนทางด้านกิจการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2) The Norwegian Institute for Adult Learning หรือ VOX ซึ่งเป็นสถาบันการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่แห่งประเทศนอร์เวย์

3) สมาคมการศึกษาผู้ใหญ่แห่งประเทศนอร์เวย์ ซึ่งมีมากกว่า 20 แห่งทั่วประเทศ

4) สมาคมส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่แห่งประเทศนอร์เวย์ หรือ The Norwegian Association for Adult Learning (NAAL) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน

5) โรงเรียนมัธยมสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ในแต่ละท้องถิ่น

สำหรับลักษณะกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุจะครอบคลุมกิจกรรมในทุกมิติของการดำเนินชีวิต เช่น

1) **กิจกรรมการรู้หนังสือ** ซึ่งครอบคลุมทั้งการอ่าน การเขียน การคำนวณกลุ่มเป้าหมายได้แก่ผู้อพยพย้ายถิ่นที่มีบางกลุ่มเป็นผู้สูงอายุ

2) **กิจกรรมด้านอาชีพ** แม้ว่าโดยส่วนใหญ่กิจกรรมประเภทนี้จะมุ่งเน้นโดยมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาใช้ องค์กรพัฒนาเอกชนหรือภาคประชาสังคมเน้นกลุ่มคนวัยทำงานและการฝึกอบรมด้านการเงิน นอกจากนี้กิจกรรมดังกล่าว ได้ขยายครอบคลุมถึงกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการพัฒนาตนเองเพื่อการมีอาชีพอีกด้วย

3) **กิจกรรมทักษะชีวิต และประเด็นด้านสุขภาพ** เปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วม เช่น หน่วยงานเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนหรือภาคประชาสังคม

4) **การศึกษาทางด้านศิลปศาสตร์** เช่น ด้านวัฒนธรรม ด้านจิตรศิลป์ กลุ่มเป้าหมายได้แก่กลุ่มผู้ใหญ่ในประเทศที่ได้รับการช่วยเหลือให้ได้รับการศึกษานอกระบบ กิจกรรมนี้จัดโดยหน่วยงานเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนหรือภาคประชาสังคม

5) **กิจกรรมการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาชุมชน หรือโรงเรียนมัธยมศึกษาแบบชาวบ้าน** ที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุ โดยหน่วยงานท้องถิ่น

6) **กิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นโดยสมาคมทางการศึกษาผู้ใหญ่** ซึ่งจะประกอบด้วยองค์กรอาสาสมัครตั้งแต่สององค์กรขึ้นไปเป็นผู้จัดรายวิชาต่าง ๆ ตั้งแต่ที่เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานไปจนถึงการฝึกอบรมเพื่อการทำงาน

5.1.2 ประเทศไอร์แลนด์ มีหน่วยงานที่น่าสนใจในการดำเนินเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของประชากรในประเทศ โดยขอยกตัวอย่างหน่วยงานที่น่าสนใจ 3 ประเภท (National Adult Learning Organisation. 2019 : Online, National Adult Literacy Agency, 2020, Online, Dublin City University, 2021, Online)

1) National Adult Learning Organisation ด้วยโครงสร้างของหน่วยงานที่จัดเป็นองค์กรอาสาสมัครที่ก่อตั้งในรูปแบบสมาคม เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 1969 โดยมีโครงสร้างของหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการพัฒนาการเรียนรู้สำหรับกลุ่มประชากรวัยผู้ใหญ่เป็นต้นไปผ่านการดำเนินกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น

การส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับชุมชน การดำเนินกิจกรรม AONTAS Adult Learners' Festival ที่จัดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ

2) National Adult Literacy Agency หรือ NALA ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมการรู้หนังสือสำหรับผู้ใหญ่ในประเทศไอร์แลนด์ โดยความเชื่อขององค์กรคือ การรู้หนังสือคือ สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน โดยกล่าวกันว่า 1 ใน 6 ของผู้ใหญ่ในประเทศไอร์แลนด์จะประสบปัญหาด้านการอ่านและการเข้าใจในข้อมูลต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่องค์กรจะมีโปรแกรมเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ในรูปแบบ Family Literacy

3) Dublin City University การส่งเสริมการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษา ภายใต้แนวคิด Age-Friendly University ทั้งนี้ในประเทศไอร์แลนด์มีการนำแนวคิด Age-Friendly University มาใช้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยทาง Dublin City University ได้ให้รายละเอียดถึงหลักการ 10 ข้อที่ช่วยส่งเสริมการดำเนินงานด้านการพัฒนาความรู้ให้แก่ผู้สูงอายุ ดังนี้

1. การส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในทุก ๆ กิจกรรมหลักของมหาวิทยาลัย รวมถึงกิจกรรมทางการศึกษาและการวิจัย

2. การส่งเสริมการพัฒนาตนเองในช่วงที่สองของชีวิต และการพัฒนาด้านอาชีพ สำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการมีอาชีพที่สอง

3. การให้ความสำคัญต่อความต้องการการศึกษาที่หลากหลายของกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งอาจครอบคลุมตั้งแต่กลุ่มที่ต้องออกจากการศึกษากลางคันไปจนถึงกลุ่มที่ต้องการได้รับวุฒิการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น

4. การสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างช่วงวัยซึ่งเป็นการสนับสนุนให้คนในช่วงวัยต่าง ๆ ได้มีโอกาสเรียนรู้และร่วมกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของแต่ละช่วงวัยของตน

5. การขยายความสามารถในการเข้าถึงการศึกษารูปแบบออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุเพื่อความหลากหลายทางการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้

6. การให้หลักประกันสำหรับกำหนดวาระการวิจัยของมหาวิทยาลัยเพื่อการชี้นำสังคมได้ตรงตามความต้องการของสังคมผู้สูงอายุและส่งเสริมสร้างวาทกรรมสาธารณะสำหรับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ตอบสนองต่อความสนใจ และความต้องการที่หลากหลายของกลุ่มผู้สูงอายุ

7. การเพิ่มความเข้าใจต่อผู้เรียนถึงการสร้างประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตที่ยืนยาว เพื่อการเพิ่มโอกาสในการให้ผลตอบแทนแก่สังคม (Longevity Dividend)

8. การเสริมสร้างการเข้าถึงมหาวิทยาลัยให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุตามความหลากหลายของหลักสูตร โปรแกรมต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุมีความสนใจ ตั้งแต่ประเด็นทางด้านสุขภาพและความสมบูรณ์ทางกายและจิตใจ ตลอดจนกิจกรรมด้านศิลปะและวัฒนธรรม

9. การสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของประชาคมผู้ที่เกษียณอายุของมหาวิทยาลัย

10. การให้หลักประกันทั่วไปในการเจรจากับตัวแทนขององค์กรที่มีความสนใจต่อกลุ่มประชากรอยู่สูงอายุ

5.2 ทวีปอเมริกา

การดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในทวีปอเมริกา ทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศแคนาดา พบว่า โดยภาพรวมวัตถุประสงค์สำคัญค่อนข้างกว้างตั้งแต่ในระดับการดำเนินงานเพื่อเพิ่มจำนวนผู้รู้หนังสือ และการส่งเสริมความเท่าเทียมในโอกาสเพื่อการพัฒนาตนเอง การพัฒนาความรู้ ทักษะ เพื่อความพร้อมต่อการทำงาน โดยมีหลักการสำคัญเพื่อส่งเสริมความสามารถและศักยภาพของประชาชน ส่งเสริมโอกาสและสิทธิทางการศึกษา ส่งเสริมการกระจายอำนาจ และการมีส่วนร่วม ตลอดจนมุ่งส่งเสริมอัตลักษณ์ความเป็นชาติ

5.2.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นประเทศที่มีความก้าวหน้าในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เหมาะสมสอดคล้องตามบริบทและความต้องการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของแต่ละสังคม ซึ่งพิจารณาได้จากวัตถุประสงค์ดังนี้

1) การเพิ่มจำนวนผู้รู้หนังสือ แม้ว่าประเทศสหรัฐอเมริกาจะเป็นกลุ่มประเทศที่มีดัชนีการพัฒนาระบบทรัพยากรมนุษย์อยู่ในระดับสูง แต่ด้วยความเป็นดินแดนแห่งโอกาสจึงทำให้มีกลุ่มผู้อพยพย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่มาก ดังนั้นแม้ว่าพลเมืองส่วนใหญ่เป็นผู้รู้หนังสือแล้ว แต่ความพยายามในการเพิ่มอัตราจำนวนผู้รู้หนังสือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้อพยพซึ่งมีผลโดยตรงต่อการเพิ่มโอกาสในการทำงานเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2) การส่งเสริมสิทธิความเท่าเทียมในโอกาสเพื่อการพัฒนาตนเอง ซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่า วัตถุประสงค์สำคัญของการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเป็นการสนับสนุนทั้งส่วนของความเท่าเทียมทางโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาและให้ความสำคัญต่อคุณภาพในการจัดการศึกษา (Organisation for Economic Co-Operation and Development. 2005: Online)

3) การพัฒนาความรู้ ทักษะเพื่อความพร้อมต่อการทำงาน กล่าวคือ วัตถุประสงค์สำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการมีงานทำ ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้กำหนดขึ้นเพื่อพัฒนากลุ่มผู้ที่มีความรู้ และทักษะในการทำงานต่ำได้มีส่วนร่วมพัฒนาการทำงานสู่การทำงานได้ตามความต้องการของตลาดแรงงาน

อย่างไรก็ตามสิ่งที่แต่ละประเทศได้ให้สาระรายละเอียดเพิ่มเติมมีความแตกต่างกันออกไปตามความสอดคล้องต่อบริบทและลักษณะเฉพาะของสังคมแต่ละแห่ง เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาได้เพิ่มเติมในส่วนของการส่งเสริมอุดมการณ์ทางประชาธิปไตย และการให้ความเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล หรือในกรณีของประเทศสหรัฐอเมริกาได้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและสนับสนุนโอกาสให้แก่ประชาชนชาวอเมริกันทุกคนให้สำเร็จการศึกษาในระดับอุดมศึกษา หรือผ่านการฝึกอบรมความก้าวหน้าในตลอดช่วงอายุ (Unesco Institute for Lifelong Learning. 2012 : Online)

ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะในลักษณะของการส่งเสริมความรู้และทักษะให้แก่กลุ่มผู้เรียนวัยผู้ใหญ่จนถึงผู้สูงอายุ จำแนกได้ ดังนี้ (Organisation for Economic Co-Operation and Development. 2005: Online, Office of Vocational and Adult Education. 2011 : Online, Unesco International Bureau of Education. 2007 :Online, Unesco

International Bureau of Education. 2007 : Online, United States Department of Education. 2008 : Online, Unesco Institute for Lifelong Learning. 2012 : Online)

1) กิจกรรมการรู้หนังสือ (การอ่าน การเขียน การคำนวณ) จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมและช่วยเหลือให้กลุ่มผู้เรียนได้รับทักษะพื้นฐานที่สำคัญเพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน และเพื่อการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคุณภาพประชากรผู้สูงอายุที่กิจกรรมต่าง ๆ ถูกออกแบบขึ้นมาเพื่อให้ประชากรทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงได้อย่างทั่วถึงก็ตาม เช่น Adult Education and Family Literacy สำหรับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้เรียนที่มีรายได้ต่ำ, บุคคลที่ไร้ความสามารถ, พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว และ บุคคลที่มีอุปสรรคในทางการศึกษา ซึ่งมาจากข้อจำกัดทางด้านสมรรถนะทางด้านภาษาอังกฤษ สำหรับตัวอย่างของโครงการกิจกรรมการรู้หนังสือ เช่น กิจกรรมด้านภาษาอังกฤษในฐานะภาษาที่สองสำหรับกลุ่มผู้อพยพย้ายถิ่น ซึ่งในบางกรณีจะเป็นการผนวกการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองเข้าไว้ด้วยกันกิจกรรมในหลักสูตรการรู้หนังสือสำหรับครอบครัวกิจกรรมในหลักสูตรการรู้หนังสือในสถานประกอบการ และกิจกรรมส่งเสริมการรู้หนังสือและการคำนวณซึ่งเป็นการรวมความรู้ทางด้านโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อจัดสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรมที่ครอบคลุมเกี่ยวกับการสร้างความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง การเรียนรู้เกี่ยวกับโรคติดต่อทางเพศ และความรุนแรงภายในครอบครัว

2) กิจกรรมด้านอาชีพ เป็นกิจกรรมที่ถูกออกแบบขึ้นมาเพื่อให้ประชากรทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงได้อย่างทั่วถึง แต่อย่างไรก็ตามพบว่า โปรแกรมที่จัดโดยรัฐและระดับท้องถิ่นลำดับความสำคัญเป็นพิเศษให้แก่กลุ่มที่มีความต้องการพิเศษ และตามความต้องการของท้องถิ่น ดังนั้นลักษณะกิจกรรมจึงพัฒนาแรงงานให้สอดคล้องต่อความต้องการของตลาดแรงงาน สำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้สูงอายุ หน่วยงานที่ดูแลกิจกรรม เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน หรือภาคประชาชนสังคมกิจกรรมต่าง ๆ

3) กิจกรรมทักษะชีวิต และประเด็นด้านสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุ เช่น โปรแกรมการพัฒนาสุขภาวะในผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหญิงสูงวัย “Befriending” มีแนวทางสำคัญในการเผยแพร่เพื่อเพิ่มการสนับสนุนทางสังคมและลดความโดดเดี่ยว ตลอดจนภาวะซึมเศร้า ในกลุ่มผู้สูงอายุ โปรแกรมดังกล่าวใช้ทฤษฎีการสนับสนุนทางสังคม มิตรภาพ และการพึ่งพาตัวเอง ผลการดำเนินพบว่า มีส่วนช่วยลดความโดดเดี่ยวให้แก่ผู้สูงอายุ นอกจากนี้มีโครงการที่ช่วยอำนวยความสะดวกทางการเรียนรู้ผ่านการจัดหาเครื่องช่วยฟัง (Providing hearing aids) เพื่อลดสถานะการเป็นซึมเศร้า ผลการดำเนินงานพบว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับการช่วยเหลือเครื่องช่วยฟัง มีความสามารถด้านอารมณ์และสังคม การสื่อสารความคิด และภาวะซึมเศร้าดีขึ้นเมื่อเทียบกับผู้ที่ไม่มีเครื่องช่วยฟัง

4) กิจกรรมที่ใช้ข้อมูลสารสนเทศและเทคโนโลยีเพื่อการติดต่อสื่อสาร กลุ่มเป้าหมายได้แก่กลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการพัฒนาทักษะการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ

5) การศึกษาทางด้านศิลปศาสตร์ เช่น ด้านวัฒนธรรม ด้านวิจิตรศิลป์ กลุ่มเป้าหมายเช่นกลุ่มผู้เรียนวัยทำงาน หรือบุคคลที่เกษียณอายุ อย่างไรก็ตามกลุ่มเป้าหมายจะขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละท้องถิ่น จัดโดยองค์กรพัฒนาเอกชนหรือภาคประชาสังคม

6) วิทยาลัยชุมชน จัดขึ้นเพื่อขยายโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาระดับหลังมัธยมศึกษาให้แก่ผู้ที่สนใจในช่วงวัยต่าง ๆ ตั้งแต่เยาวชนไปจนถึงกลุ่มประชากรวัยผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ

นอกจากนี้พบว่า กรณีตัวอย่างที่น่าสนใจในการดำเนินการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ ของท้องถิ่นในประเทศสหรัฐอเมริกา พบการดำเนินงานที่น่าสนใจของแผนกการอุดมศึกษาของมลรัฐโอไฮโอ ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ดำเนินการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ โดยให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตในการสร้างคุณลักษณะการเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่องเพื่อสร้างทักษะ และค้นพบแนวคิดใหม่ที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและเติมเต็มต่อชีวิต การเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษาทั้งรูปแบบวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยได้นำเสนอทางเลือกและดึงดูดความสนใจของผู้เรียนที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่สนใจศึกษาในระดับอุดมศึกษา โดยไม่มีค่าใช้จ่ายซึ่งเป็นการส่งเสริมการศึกษาต่อเนื่องเพื่อประสบการณ์ของผู้สูงอายุ (The Ohio Department of Higher Education, 2020,Online)

1. การดำเนินงานของสถาบันการเรียนรู้ตลอดชีวิต Lifelong Learning Institute: LLI หรือรู้จักกันในนาม Institute for Learning in Retirement: ILR ซึ่งเป็นองค์กรที่ดำเนินงานโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้ที่อยู่ในวัยเกษียณอายุจากการทำงานและมีความสนใจพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องภายหลังเกษียณอายุ ทั้งนี้สถาบันการอุดมศึกษาทั้งในระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยเป็นผู้ดำเนินการสนับสนุนและออกแบบหลักสูตรในระบบไม่นับหน่วยกิต แต่มีโครงสร้างเฉกเช่นสถาบันอุดมศึกษาศึกษาทั้งในด้านการแบ่งภาคการศึกษาและการศึกษาที่ต้องเรียนรายวิชา หรืออาจมีการเข้าชั้นเรียนเพื่อฟังการบรรยาย สำหรับชื่อเรียนก็จะแตกต่างกันออกไป แต่อย่างไรก็ตามมีวัตถุประสงค์เดียวกันในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุแบบที่ชุมชนมีส่วนร่วม เช่น Institute for Learning in Retirement, Elder College, Lifelong Learning Institute และ College for Lifelong Learning

2. หลักสูตรเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งจัดขึ้นโดยมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยเทคนิคซึ่งอนุญาตให้ผู้สูงอายุที่พำนักในท้องถิ่นที่สถาบันอุดมศึกษาตั้งอยู่สามารถเข้าศึกษาได้ตามความสนใจ โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย แต่การเข้าร่วมจะมีข้อจำกัดบางประการ เช่น ขนาดของชั้นเรียน และการได้รับอนุมัติจากผู้สอนให้สามารถเข้าศึกษาร่วมกับผู้เรียนทั่วไปได้ แต่การศึกษาจะไม่ได้รับวุฒิทางการศึกษาใด และอาจมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอุปกรณ์ประกอบการเรียนบางประการ เช่น หนังสือ เครื่องมือต่าง ๆ หรืออาจมีค่าธรรมเนียมการใช้ห้องปฏิบัติการ สำหรับโครงการที่ดำเนินการในรูปแบบนี้ เช่น 60 Plus (60+) Program, Senior Adult Grants for Educations (SAGE) Program, Senior Citizen Enrollment, Senior Audit Program, Senior Guest Program, Senior Citizen Audit, Senior Citizen Registration, College for the Over Sixty, Fee Waiver for Senior Citizens เป็นต้น

สำหรับเนื้อหาหรือรายวิชาที่จัดให้ผู้เรียนที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่สนใจเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษา มีลักษณะดังนี้

1. คณิตศาสตร์พื้นฐาน ทักษะการอ่าน และทักษะการเขียน
2. การศึกษาผู้ใหญ่ระดับมัธยมศึกษา หรือการเตรียมตัวสู่หลักสูตรการศึกษาเทียบเท่าระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
3. ภาษาอังกฤษสำหรับชาวต่างชาติ
4. การบริการสำหรับผู้เปลี่ยนผ่านซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้มีทักษะที่สำคัญสำหรับประกอบอาชีพและศึกษาระดับอุดมศึกษา
5. ทักษะชีวิต ทักษะเพื่อการทำงาน และความรอบรู้ทางคอมพิวเตอร์

6. การศึกษาในสถานที่ทำงาน เป็นบริการการศึกษาที่มุ่งพัฒนาความสามารถในการทำงานร่วมกันกับผู้จ้างงานเพื่อเพิ่มผลิตภาพของแรงงาน

7. การศึกษาทางไกล มุ่งเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม

5.2.2 ประเทศแคนาดา จากการสำรวจขององค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ หรือ Organisation for Economic Co-operation and Development: OECD (2020: Online) ระบุว่าประเทศแคนาดาเป็นประเทศที่มีกลุ่มประชากรที่มีอายุระหว่าง 25-64 ปี ร้อยละ 91 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมปลาย และประสบความสำเร็จอย่างสูงด้านความเท่าเทียมทางเพศ ดังจะเห็นได้จากอัตราการสำเร็จการศึกษาของเพศหญิงมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเป็นประเทศที่มีคุณภาพของระบบการศึกษาอยู่ในแถวหน้าของโลก

สำหรับในส่วนที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุพบว่า ประเทศแคนาดามีการกำหนดนโยบายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีงานทำ กล่าวคือ โครงการ The Targeted Initiative for Older Workers หรือ TIOW ก่อตั้งขึ้นในราวปี 2007 ด้วยมีเป้าหมายหลักในการช่วยกลุ่มคนงานสูงอายุได้มีงานทำ โดยกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้เป็นประชาชนที่มีอายุ 55-64 ปี ซึ่งอาศัยอยู่เขตชุมชนขนาดเล็กและเป็นพื้นที่ของกลุ่มเปราะบาง สำหรับผลการดำเนินงานพบว่า เดือนมีนาคม 2005 โครงการดังกล่าวได้ให้ความช่วยเหลือประชาชนในการได้ตำแหน่งงานแล้วราว 35,000 คน จากโครงการกว่า 800 โครงการ สำหรับวิธีการฝึกอบรมดำเนินการเพื่อพัฒนาทักษะการทำงานแบบเป็นกลุ่ม นอกจากนี้ในระหว่างการฝึกอบรมผู้ที่เข้าร่วมโครงการจะมีรายได้จากค่าเบี้ยเลี้ยงสำหรับรายละเอียดในการฝึกอบรมจะครอบคลุมการฝึกทักษะการทำงาน การให้คำปรึกษา เทคนิคการสัมภาษณ์ และการเขียน Curriculum Vitae หรือ CV ความสำเร็จได้ขยายขอบเขตกว้างขึ้น โดยในปี 2014-2017 สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายของโครงการได้มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการประเมินผลความสำเร็จของโครงการ พบว่า ภายหลังจากเข้าร่วมโครงการ ร้อยละ 75 ของผู้เข้าร่วม สามารถได้งานที่มีรายได้

นอกจากนี้ประเทศแคนาดาได้มีการขยายแนวคิดในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบของการส่งเสริมการเรียนรู้โดยสถาบันอุดมศึกษา ทั้งในระดับวิทยาลัย และมหาวิทยาลัย โดยพบว่าการกำหนดกรอบการทำงานของมหาวิทยาลัยที่นำแนวคิด Age-Friendly University (AFU) เช่น มหาวิทยาลัยแมนิโทบา หรือ วิทยาลัย Niagara College ที่เป็นวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศแคนาดาที่นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งแนวคิดดังกล่าวจะส่งผลต่อการดำเนินงานด้านการศึกษา โดยมีแนวคิดสำคัญดังนี้

1) การส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในทุก ๆ กิจกรรมหลักของมหาวิทยาลัย รวมถึงกิจกรรมทางด้านการศึกษาและการวิจัย

2) การส่งเสริมการพัฒนาตนเองในช่วงที่สองของชีวิต และการพัฒนาด้านอาชีพ สำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการมีอาชีพที่สอง

3) การให้ความสำคัญต่อความต้องการการศึกษาที่หลากหลายของกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งอาจครอบคลุมตั้งแต่กลุ่มที่ต้องออกจากการศึกษากลางคันไปจนถึงกลุ่มที่ต้องการได้รับวุฒิมหาวิทยาลัยในระดับที่สูงขึ้น

4) การสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างช่วงวัยซึ่งเป็นการสนับสนุนให้คนในช่วงวัยต่าง ๆ ได้มีโอกาสเรียนรู้และร่วมกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของแต่ละช่วงวัยของตน

5) การขยายความสามารถในการเข้าถึงการศึกษารูปแบบออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุเพื่อความสะดวกหลายทางการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้

6) การให้หลักประกันสำหรับกำหนดวาระการวิจัยของมหาวิทยาลัยเพื่อการขึ้นาสังคมได้ตรงตามความต้องการของสังคมผู้สูงอายุและส่งเสริมการสร้างวาทกรรมสาธารณะสำหรับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่จะตอบสนองต่อความสนใจ และความต้องการที่หลากหลายของกลุ่มผู้สูงอายุ

7) การเพิ่มความเข้าใจต่อผู้เรียนถึงการสร้างประโยชน์ต่อการมีช่วงชีวิตที่ยืนยาว เพื่อการเพิ่มโอกาสในการให้ผลตอบแทนแก่สังคม (Longevity Dividend)

8) การเสริมสร้างการเข้าถึงมหาวิทยาลัยให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุตามความหลากหลายของหลักสูตร โปรแกรมต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุมีความสนใจ ตั้งแต่ประเด็นทางด้านสุขภาพและความสมบูรณ์ทางกายและจิตใจ ตลอดจนกิจกรรมด้านศิลปะและวัฒนธรรม

9) การสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของประชาคมผู้ที่เกี่ยวข้องอายุของมหาวิทยาลัย

10) การให้หลักประกันทั่วไปในการเจรจาเกี่ยวกับตัวแทนขององค์กรที่มีความสนใจต่อกลุ่มประชากรผู้สูงอายุ

5.3 ทวีปเอเชีย

การดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ทั้งในประเทศญี่ปุ่น และประเทศสิงคโปร์ พบว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต การสร้างความก้าวหน้าทางองค์ความรู้เพื่อนำมาใช้เพิ่มความสามารถทางการแข่งขันในระดับโลก การสนับสนุนทางการเรียนรู้ให้แก่กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการได้รับความช่วยเหลืออย่างเป็นพิเศษ และการสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนริเริ่มจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้สำหรับกลุ่มผู้ใหญ่

สำหรับหลักการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย การศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ทุกคนมีสิทธิและโอกาสอย่างเสมอภาค เท่าเทียมกัน การกระจายอำนาจการศึกษาให้แก่ท้องถิ่นย่อมสามารถจัดกิจกรรมทางการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้อย่างสอดคล้องต่อความต้องการของชุมชน การประสานความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อร่วมส่งเสริมและสนับสนุนทางการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการศึกษาต้องส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ควบคู่กับการดำเนินชีวิต และมุ่งตอบสนองต่อความต้องการของบุคคลและชุมชน การมุ่งสู่ความเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

5.3.1 ประเทศญี่ปุ่น ประเทศญี่ปุ่นเป็นต้นแบบหนึ่งของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต หรือใช้คำว่า การศึกษาเพื่อสังคม ที่เป็นรูปธรรมด้วยการกระจายอำนาจและจัดสรรงบประมาณให้หน่วยงานในท้องถิ่นจัดและประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนจัดการศึกษาให้สอดคล้องต่อบริบทในชีวิตประจำวันของประชาชน กำหนดนโยบายให้ประชาชนมีอิสระในการเลือกเรียนรู้ได้ตามโอกาสที่เหมาะสมและการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกช่วงเวลาตลอดทั้งชีวิต ตลอดจนการเรียนรู้ควรมีการประเมินค่าที่เหมาะสมกับสถานะของสังคม กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายและจัดดำเนินการได้ในสถานที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละช่วงชีวิตของบุคคล จากจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ที่ครอบคลุมและสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีอัตราประชากรผู้สูงอายุอยู่ในระดับสูง ดังนั้น

เพื่อเป็นการพัฒนาการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ และส่งเสริมบรรยากาศทางการเรียนรู้ระหว่างช่วงวัยต่าง ๆ ที่ต้องอยู่ร่วมกันในสังคมผ่านแนวทางการจัดศึกษาเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีวัตถุประสงค์ภาพรวมดังนี้

1) เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังที่ กระทรวงการศึกษา วัฒนธรรม การกีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology : MEXT. 2008 :Online) ระบุว่า สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะนำไปสู่การที่ประชาชนมีความรู้ ทักษะที่จำเป็นในการดูแลสุขภาพอนามัย มีความพึงพอใจในชีวิตตลอดจนช่วงชีวิตของตน บรรลุความตระหนักรู้ในตนเอง การพัฒนาทางเศรษฐกิจ มีความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การเติบโตของระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีความสำคัญและจำเป็น ภาวะอัตราการเกิดที่ลดลงและการเป็นสังคมผู้สูงอายุ

2) เพื่อสร้างความก้าวหน้าทางความรู้ที่นำมาใช้เพื่อกระตุ้น และส่งเสริมความสามารถของบุคคลตามบทบาทในฐานะการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังปรากฏจาก มาตรา 3 กฎหมายการศึกษาแห่งชาติ ปี 1947 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บททางการศึกษาฉบับหนึ่งของประเทศญี่ปุ่น แก้ไขเพิ่มเติมและมีผลบังคับใช้เมื่อ ธันวาคม 2006 ระบุว่า “กำหนดให้สังคมต้องยอมรับให้พลเมืองสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งชีวิตของพวกเขา เรียนรู้ได้ในทุกโอกาสและในทุกสถานที่ และสามารถประยุกต์ผลลัพธ์ทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตไปใช้ได้อย่างเหมาะสมกับตนเองและนำไปสู่การเติมเต็มคุณค่าของชีวิต”

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้จะครอบคลุมตั้งแต่หน่วยงานระดับต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน หรือหน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะลักษณะสำคัญของการดำเนินงานจะมุ่งเน้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเพื่อให้ดำเนินการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับประชาชนในแต่ละท้องถิ่นได้อย่างตอบสนองต่อความต้องการ หรือความสนใจที่หลากหลาย ดังนี้

1) กระทรวงการศึกษาธิการ วัฒนธรรม การกีฬา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี (Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology) หรือ MEXT เป็นองค์กรภาครัฐที่ทำหน้าที่ดูแลด้านการศึกษา วัฒนธรรม การกีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

2) หน่วยงานที่ดำเนินการรับผิดชอบต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประเทศญี่ปุ่น ในลักษณะของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น จะเป็นรูปแบบขององค์กรปกครองระดับท้องถิ่น และองค์กรภาคเอกชนที่ดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสังคม ทั้งนี้การเรียนรู้ตลอดชีวิตในบริบทสังคมญี่ปุ่นมีความเกี่ยวข้องกันระหว่างการศึกษาในระบบและการศึกษาเพื่อสังคม หรือ “Social Education” ซึ่งหมายถึงกิจกรรมทางการศึกษา และการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่อยู่เหนือการศึกษาที่จัดขึ้นโดยโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษา เช่น การส่งเสริมการเรียนรู้โดยห้องสมุดหรือพิพิธภัณฑ์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญยิ่งในการส่งเสริมการศึกษา (UNESCO Institute for Lifelong Learning. 2015: Online)

รูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ประเทศญี่ปุ่นมีลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีรูปแบบน่าสนใจ ดังนี้

1) การศึกษาเพื่อสังคม มีบทบาทที่สำคัญมากในบริบทของการส่งเสริมให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เนื่องด้วยเป็นรูปแบบของการศึกษาซึ่งมีลักษณะยืดหยุ่นและมีความเป็นอิสระ แต่เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย โดยครอบคลุมการเรียนนอกเวลาเรียนสำหรับเด็กนักเรียนและนักเรียนทั่วไป เช่นเดียวกันกับการศึกษาที่ให้ความรู้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในศาลาประชาคม ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์และ

อื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (โคมินกัน) เป็นกิจกรรมรูปแบบหนึ่งที่ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัยในลักษณะของการเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน ถือได้ว่าเป็นการอำนวยความสะดวก และมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาสังคม โดยมีการจัดเตรียมโอกาสทางการเรียนรู้โดยมีโปรแกรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้เป็นอย่างดี

2) กิจกรรมพัฒนาความรู้ และทักษะทางอาชีพ โครงการส่วนใหญ่เป็นการส่งเสริมให้ประชากรวัยแรงงานที่มีความต้องการเรียนรู้อีกครั้ง และเพื่อเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยพยายามสร้างความยืดหยุ่นและนำข้อได้เปรียบจากความหลากหลายทางสังคมมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อโอกาสในการเรียนรู้ของประชาชนที่สนใจ และส่งผลต่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพของประชากร

3) กิจกรรมพัฒนาด้านการศึกษาสุขภาพอนามัยที่ดี ความพึงพอใจต่อคุณภาพชีวิต การตระหนักถึงความสามารถของตนเอง และความเข้าใจเหตุต่อเหตุที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ความเข้าใจต่อความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเข้าใจต่อสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในด้านอัตราการเกิดที่ลดลงและการค่อย ๆ เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

5.3.2 ประเทศสิงคโปร์ มีหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุที่น่าสนใจ 2 หน่วยงานได้แก่ The Council for Third Age หรือ C3A และ National Silver Academy ซึ่งมีลักษณะการดำเนินงานด้านการเรียนรู้ดังนี้

1) The Council for Third Age หรือ C3A ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อพฤษภาคม 2007 มีหน้าที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ (พดพด) โดยกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมการศึกษา การเรียนรู้ การร่วมเป็นภาคีเครือข่าย โดยดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมอาสาต่าง ๆ และการส่งเสริมพลังแห่งการคิดเชิงบวกสำหรับผู้สูงอายุ โดย C3A จะดำเนินงานร่วมกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ลักษณะการดำเนินงานที่มีหลากหลายโครงการซึ่งหลากหลายรูปแบบแต่มุ่งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถค้นพบตนเองและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตความสมบูรณ์ความสุขในมิติต่าง ๆ ของชีวิตทั้งทางร่างกาย อารมณ์ และสังคมเพื่อการก้าวสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีพลังเชิงบวก นอกจากนี้เป้าหมายสำคัญอีกประการของ C3A ต้องการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในฐานะหนึ่งในสมาชิกที่เติมเต็มความสมบูรณ์แบบให้แก่สังคม

2) National Silver Academy ย้อนกลับไปราวปี 2014 - 2015 เกิดการรวมตัวของกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการใช้เวลาของชีวิตให้เกิดประโยชน์โดยต้องการเรียนรู้ทั้งเพื่อการทำงานและเพื่อตอบสนองต่อความต้องการและความสนใจของตนเอง นอกจากนี้มีการระบุว่า “การเรียนรู้” มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาจิตใจและช่วยให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้สูงอายุกับครอบครัว เพื่อนฝูง และการทำงาน อีกทั้งเป็นการสนับสนุนต่อแนวความคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต แต่อย่างไรก็ตามพบว่า ประเด็นสำคัญที่เป็นข้อจำกัดต่อการเรียนรู้ได้แก่ ทางเลือกในการเรียนรู้ที่มีจำกัด และความสามารถในการจ่ายในฐานะของผู้บริโภค (การสนับสนุนตนเอง)

เครือข่ายของภาคส่วนต่าง ๆ ที่ดำเนินการในการจัดโปรแกรมส่งเสริมการเรียนรู้กับ NSA มาจากหลากหลายสถาบันการศึกษาทั้งในระดับมหาวิทยาลัย และระดับอาชีวศึกษา โดยโปรแกรมการเรียนรู้ต่าง ๆ มีทั้งแบบนอกเวลา และหลักสูตรระยะสั้นเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่มผู้เรียน นอกจากนี้ในบางหลักสูตรยังดำเนินการเพื่อตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะของกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น เช่น สถาบันทางด้าน

ศิลปะ หรือองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมกับชุมชน นอกจากนี้การพัฒนาการเรียนรู้ไม่ได้จำกัดเพียงการพัฒนาทักษะการทำงานเพียงเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมถึงทักษะชีวิตในรูปแบบที่หลากหลาย เช่นเดียวกันกับการศึกษาทางด้านสูงอายุวิทยา การออกแบบ การเงิน เทคโนโลยีสารสนเทศ และด้านมนุษยศาสตร์และศิลปศาสตร์

ลักษณะการดำเนินงานของ NSA

National Silver Academy (NSA) เป็นเครือข่ายที่ดำเนินการร่วมกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสถาบันการศึกษา และองค์กรชุมชนซึ่งมีลักษณะการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้ในรูปแบบที่กว้างและหลากหลายสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุและผู้ที่กำลังจะก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ โดยกำหนดอายุเริ่มต้นตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป สำหรับปัจจุบัน NSA ได้ดำเนินการจัดโปรแกรม/หลักสูตรร่วมกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ราว 50 หลักสูตร โดยหลักสูตรระยะสั้นจะครอบคลุมทั้งทักษะชีวิตและทักษะทางการทำงาน โดยกลุ่มเป้าหมายของการเรียนรู้ คืออายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป และเมื่อสำเร็จการศึกษาแต่ละโมดูลแล้วถือว่าผู้เรียนมีคุณสมบัติครบถ้วนในการรับประกาศนียบัตร หรือวุฒิการศึกษา ตามที่หลักสูตรแต่ละระดับได้กำหนดไว้ หรืออาจจะเลือกศึกษาในลักษณะที่ไม่นับหน่วยกิต หรือในรูปแบบที่ไม่มีการประเมินผล อันเป็นการสร้างทางเลือกที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ นอกจากนี้มีการส่งเสริมการเรียนรู้เฉพาะโอกาส เช่น การนำแนวคิด Intergenerational Learning หรือ โปรแกรมการเรียนรู้ระหว่างช่วงวัยซึ่งมีลักษณะเป็นการจับคู่ระหว่างวัยเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับประเด็นหัวข้อที่หลากหลายซึ่งจะช่วยเหลือส่งเสริมสายใยความผูกพันระหว่างช่วงวัย นอกจากนี้ในบางหลักสูตรจะมีการจัดกิจกรรมสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้สูงอายุ โดยลักษณะกิจกรรมดังกล่าวเป็นการพูดคุยสั้น ๆ พอสั่งเซป เพื่อส่งเสริมความเข้าใจระหว่างกันในแต่ละช่วงวัย

ลักษณะของหลักสูตรระยะสั้น

หลักสูตรระยะสั้นจะครอบคลุมประเด็นสำคัญที่มีผลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ หรือผู้ที่เข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุ เช่น สุขภาพและความสุขสมบูรณ์ของชีวิต มนุษยศาสตร์ สื่อ การออกแบบทางศิลปะ ทักษะชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ เทคโนโลยีสารสนเทศ และวิทยาศาสตร์ ตลอดจนการเงินและธุรกิจ

1. Health & Wellness ครอบคลุมลักษณะสำคัญ เช่น สุขภาพของผู้สูงอายุ การให้คำปรึกษาแก่ผู้สูงอายุ การจัดการตนเองของผู้สูงอายุ
2. มนุษยศาสตร์ เช่น สังคมศาสตร์ จิตวิทยา และปรัชญาต่าง ๆ
3. สื่อและศิลปะและการออกแบบ เช่น รูปภาพดิจิทัล ศิลปะเซรามิก และการออกแบบแฟชั่น เป็นต้น

4. ทักษะชีวิตและทักษะผู้สูงอายุ ครอบคลุมประเด็นสำคัญในการพัฒนาผู้สูงอายุ โดยการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์เพื่อการวางแผนหรือการดำเนินชีวิตประจำวัน ยกตัวอย่างเช่น การออกแบบภายใน การเดินท่อประปา การบำรุงรักษาเครื่องใช้ไฟฟ้า และการเห็นคุณค่าของกระบวนการของการเป็นผู้สูงอายุ เป็นต้น

5. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ ครอบคลุมหลักสูตรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยี เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์ การใช้สมาร์ทโฟน การจัดการฐานข้อมูล และเทคโนโลยีเพื่อความปลอดภัยต่าง ๆ เป็นต้น

6. การเงินและธุรกิจ ครอบคลุมประเด็นสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถเริ่มต้นจัดการหรือนำไปใช้ในการทำงานเพื่อสนับสนุนการดำเนินการทางธุรกิจ หรือเริ่มต้นปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเงิน จิตวิทยาองค์กร ทรัพยากรมนุษย์ การสื่อสารในภาวะวิกฤติ และการเขียนเพื่อวางเป้าหมายทางวิชาชีพ

5.4 ทวีปออสเตรเลีย

การดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ทั้งในประเทศออสเตรเลีย และประเทศนิวซีแลนด์ ต่างมีแนวทางการดำเนินงานที่น่าสนใจในการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเน้นความสำคัญที่การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการเรียนรู้จากทุกภาคส่วนของสังคม ซึ่งรายละเอียดดังนี้

5.4.1 ประเทศออสเตรเลีย พบว่า จากข้อมูลของ OECD ระบุว่า ประชากรวัยผู้ใหญ่ที่มีอายุระหว่าง 25 - 64 ปีเป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึง ร้อยละ 81 ดังนั้นรูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะต้องมีความหลากหลาย และถือเป็นวาระสำคัญของชาติ โดยมีการระบุว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศออสเตรเลียไม่ได้เป็นเรื่องใหม่ หากแต่เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับการพัฒนาการเรียนรู้ให้ประชากรมาเป็นเวลานานแล้ว

สำหรับรูปแบบการพัฒนาการเรียนรู้สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุถือเป็นความท้าทายประการสำคัญที่สังคมออสเตรเลียได้ตระหนักและดำเนินการวางแผนทางเพื่อดำเนินการส่งเสริมมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว ดังจะเห็นได้จากการระบุว่า การเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญและท้าทายต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประเทศออสเตรเลียประการหนึ่งมาจากสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงด้านของประชากรและการเป็นสังคมผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับนานาประเทศที่อัตราจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และจากเอกสารการแถลงนโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุของประเทศออสเตรเลีย ทางภาครัฐควรดำเนินการดังนี้

- 1) จัดให้มีโครงการฝึกอบรมและการให้การศึกษาทางด้านอาชีพสำหรับกลุ่มวัยผู้ใหญ่ที่ต้องการ
- 2) ขยายโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ให้แก่ชุมชน จากเดิม 200 พื้นที่ เป็นกว่า 400 พื้นที่ทั่วทั้งประเทศออสเตรเลีย
- 3) สนับสนุนกองทุนสำหรับโครงการ Men's Sheds ผ่านทางองค์กร The Australian Men's Shed Association: AMSA
- 4) นำร่องโครงการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับช่วงวัยที่ 4 ในแต่ละพื้นที่ให้มากขึ้น ทั้งนี้การเรียนรู้สำหรับกลุ่มประชากรวัยนี้เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 75 ปีขึ้นไป

การดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จจากการสำรวจข้อมูลของ Australian Bureau of Statistics เมื่อปี 2016 พบว่า ประชากรที่มีอายุระหว่าง 65 - 74 ปี เข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้เพื่อตอบสนองความต้องการนำความรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง การเรียนรู้ตามความสนใจ และสร้างความเพลิดเพลิน

สำหรับกิจกรรมที่ได้รับความนิยมจากผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ได้แก่ Community Sheds และ University of Third Age หรือ U3As (Adult Learning Australia. 2020: Online)

1. **Community Sheds** เป็นการดำเนินงานขององค์กรไม่แสวงรายได้ ซึ่งจัดกิจกรรมที่หลากหลายสำหรับสมาชิก ทั้งนี้จะแบ่งเป็น Men's Shed หรือ Women's Shed มีความมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาด้านสุขภาพจิตและป้องกัน หรือบรรเทาการแยกตัวออกจากสังคม

2. **University of Third Age** หรือ U3As สำหรับในประเทศออสเตรเลียการดำเนินงานของ U3A Online ในประเทศออสเตรเลียมีลักษณะของการนำเสนอการเรียนรู้ผ่านการออนไลน์ในระบบอินเทอร์เน็ต จึงเน้นการเป็นมหาวิทยาลัยเสมือนจริงแห่งแรกของโลก ทั้งนี้สิ่งที่จำเป็นในการเรียนออนไลน์คือการเข้าถึงเครื่องมือต่าง ๆ ที่สามารถเชื่อมต่อกับระบบอินเทอร์เน็ต และการมีทักษะพื้นฐานทางคอมพิวเตอร์ U3A Online เป็นรูปแบบของการเป็น University of Third Age: U3A ที่เน้นให้ผู้เรียนมีความเป็นอิสระและใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ที่มีประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบต่าง ๆ โดยไม่จำกัดด้านภูมิประเทศ ด้านกายภาพ หรือด้านสังคม สำหรับหลักสูตรหรือโปรแกรมการเรียนรู้ต่าง ๆ มีทั้งลักษณะที่เป็นการเรียนรู้รายบุคคล เช่น ประวัติศาสตร์โลก รายวิชาเกี่ยวกับธรรมชาติ ด้านวิทยาศาสตร์ การเขียนและความคิดสร้างสรรค์ รูปแบบการใช้ชีวิต และหลักสูตรระยะสั้นต่าง ๆ ตลอดจนการเรียนรู้แบบมีผู้นำในหลักสูตร ซึ่งมีลักษณะของการร่วมมือปราชญ์ระหว่างผู้ร่วมอื่น ๆ ในหลักสูตรและผู้นำการอภิปรายในหลักสูตร

5.4.2 **ประเทศนิวซีแลนด์** พบว่า รูปแบบการพัฒนาการเรียนรู้สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุได้รับการส่งเสริมและถือเป็นวาระสำคัญในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับประชากรของประเทศโดยลักษณะการดำเนินการโดยภาพรวมมีลักษณะที่ไม่ต่างกับประเทศใกล้เคียงอย่างประเทศออสเตรเลียมากนัก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญและท้าทายต่อแนวโน้มนโยบายต่าง ๆ ในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประเทศมีสาเหตุสำคัญมาจากการเปลี่ยนแปลงด้านของประชากรและการเป็นสังคมผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับนานาประเทศที่อัตราการจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้การดำเนินงานของประเทศนิวซีแลนด์ค่อนข้างมีลักษณะเน้นการมีส่วนร่วมและปรับให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทสังคม ดังกรณีตัวอย่างดังนี้

1) **U3A New Zealand** ปรัชญาของการจัดการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบของ U3A ของประเทศนิวซีแลนด์ได้รับมาจากแนวคิดของ U3A ในประเทศอังกฤษ แต่อย่างไรก็ตามในบริบทของประเทศนิวซีแลนด์ที่กฎหมายไม่อนุญาตให้ใช้คำว่า University หรือ มหาวิทยาลัยได้ เนื่องจากสถาบันการศึกษาที่ใช้คำว่า “มหาวิทยาลัย” ต้องมีการให้คณบดีแก่ผู้สำเร็จการศึกษา ดังนั้นทางผู้ดำเนินการของ U3A ของประเทศนิวซีแลนด์จึงเสนอแนวความคิดให้ปรับเปลี่ยนมาใช้คำต่าง ๆ ดังนี้ “Universally of the third age” หรือ “Universe of the third age” หรือ “United in the third age” หรือ “Uni of the third age”

วัตถุประสงค์ของ U3A

1. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ผ่านการฟัง การสร้างความเข้าใจร่วมกัน การค้นคว้าข้อมูล และการมีส่วนร่วมในการอภิปรายในประเด็นหัวข้อที่เกี่ยวข้อง
2. ร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูลต่าง ๆ จากแหล่งประสบการณ์ที่มีคุณค่าจากความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ของผู้ที่เกษียณอายุ
3. จัดให้มีสถานที่สำหรับการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนมุมมองต่าง ๆ กับผู้ที่มีสนใจต้องการเรียนรู้ และทำความรู้จักกับผู้คนใหม่ ๆ ที่อาศัยในชุมชนเดียวกัน

ดังนั้นจากวัตถุประสงค์ของ U3A จึงอาจไม่ได้หมายถึง การสอน แต่เป็นการรวมกลุ่มของผู้ที่สนใจในประเด็นต่าง ๆ ที่เหมือนกันมีลักษณะคล้ายกับกลุ่มสนใจ โดยมีการระบุประเภทของกลุ่มสนใจ อาทิ อารยธรรมโบราณ มานุษยวิทยา สถาปัตยกรรม ศิลปะ คอมพิวเตอร์ การเขียนเชิงสร้างสรรค์ วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ทางการแพทย์ ประวัติศาสตร์ร่วมสมัย ดนตรี การท่องเที่ยว ศาสนา ของโลก เป็นต้น

2) The Meeting of the Minds programme อยู่ที่เมืองไอคแลนด์ ประเทศนิวซีแลนด์ ได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมภาวะสูงวัยสำหรับผู้สูงอายุ ผ่านโปรแกรมเสริมกิจกรรมการคิดการอ่าน โดยทำการรวบรวมห้องสมุดต่าง ๆ ภายในชุมชนของเมือง ตลอดจนภาคีเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อทำการคัดเลือกสถานที่ตั้งซึ่งสะดวกในการเดินทางเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ และเพิ่มการประชาสัมพันธ์โครงการผ่านสื่อท้องถิ่นต่าง ๆ โดยผลการดำเนินงานช่วง 6 เดือนแรกมีผู้เข้าร่วม 1,085 คน โดยกิจกรรมในโครงการนอกจากเน้นกิจกรรมการอ่านแล้ว ได้ให้การสนับสนุนให้ผู้เข้าร่วมได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น การพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนทัศนะระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน หรือการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม การเรียนรู้ทางเทคโนโลยีสารสนเทศต่าง ๆ

บทสรุปแนวคิดและหลักการดำเนินการด้านผู้สูงอายุในต่างประเทศ

สำหรับแนวคิดต่าง ๆ ในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ จากต่างประเทศมีประเด็นในหลักคิดและแนวทางต่าง ๆ ที่น่าสนใจ สามารถนำมาปรับใช้กับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมดังนี้

1. **ประสานความร่วมมือ** จากทุกภาคส่วนของสังคม และร่วมกันพัฒนาให้การส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเป็นวาระเร่งด่วนที่ต้องการความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และหน่วยงานที่เป็นองค์กรพัฒนาอื่น ๆ

2. **สร้างและส่งเสริมการมีส่วนร่วม** โดยการมีแนวทางเสริมสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมของผู้จัดกิจกรรมและกลุ่มผู้สูงอายุที่ประสงค์เข้าร่วมกิจกรรม

3. **สะดวกในการเข้าถึง** กล่าวคือ การเข้าถึงควรสร้างระบบฐานข้อมูล หรือการมีแพลตฟอร์ม เพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ นอกจากนี้ การพัฒนาให้มีกลยุทธ์ที่หลากหลายในการเข้าถึง การเข้าร่วมกิจกรรมอาจไม่ได้หมายถึงเพียงการจัดเตรียมเพียงสถานที่กายภาพเท่านั้น หากแต่อาจขยายขอบเขตของการพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ในพื้นที่ในโลกไซเบอร์เช่นกัน

4. บุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในการจัดกิจกรรม กล่าวคือ การมีบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ ดังนั้นการดำเนินการดังกล่าวอาจจำเป็นต้องพิจารณาภาพรวมในประเด็นสำคัญ 2 ประการคือ 1) วุฒิการศึกษาของบุคลากร ควรมีบุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาตรงตามความต้องการ และ 2) ลักษณะของงานที่เกี่ยวข้อง หรือได้รับการฝึกอบรมที่เฉพาะเจาะจงในการดูแลงานด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ และแนวทางหรือระบบการพัฒนาบุคลากรที่ต่อเนื่อง (Continuing Professional Development) ซึ่งอาจกำหนดระยะเวลาในการเข้าร่วมการฝึกอบรมในหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อให้มีสมรรถนะที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของภารกิจงานด้านผู้สูงอายุ

5. การออกแบบและดำเนินการจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลาย เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของบริษัทสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัดส่วนของประชากรในอนาคตของกลุ่มผู้สูงอายุจะค่อย ๆ เพิ่มขึ้นเป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งต้องมีการสร้างโอกาสในการทำความเข้าใจและส่งเสริมการใช้ชีวิตอย่างมีความหมายร่วมกันระหว่างประชากรวัยต่าง ๆ บนพื้นฐานของความเข้าใจและพร้อมรับการเรียนรู้ที่ไม่มีวันสิ้นสุด

สำหรับบทสรุปแนวทางและหลักการดำเนินการด้านผู้สูงอายุในต่างประเทศตามแนวคิดของคณะผู้วิจัย สามารถอธิบายด้วยภาพ ดังนี้

ภาพที่ 5 - 1 สรุปแนวคิดและหลักการดำเนินการด้านผู้สูงอายุในต่างประเทศ

ที่มา: <https://www.freepik.com/>

บทที่ 6

แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม

6.1 ลักษณะการดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

สิทธิประโยชน์ของผู้สูงอายุมีการระบุไว้ในบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 (ฉบับแก้ไข พ.ศ.2553) ซึ่งระบุถึงสิทธิประโยชน์ที่ผู้สูงอายุพึงได้รับรู้เพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้สูงอายุอื่น ๆ เพื่อให้สามารถใช้สิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้ สิทธิประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้ หรือกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในการดำเนินชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ อาจมีหลากหลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพและรายได้ ด้านที่อยู่/สภาพแวดล้อม ด้านศาสนา ด้านศิลปะ/วัฒนธรรม/ภูมิปัญญา ด้านคุ้มครองสิทธิ และด้านนันทนาการ อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากการรับรองสิทธิตามกฎหมายในการพัฒนาการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ คุณประโยชน์ด้านอื่น ๆ ที่ผู้สูงอายุจะได้รับจากการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น จะครอบคลุมความรู้สึกด้านความรู้ที่มีต่อตนเองซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตด้วยความสุข ความเคารพในตนเอง เนื่องจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าในรูปแบบใด ล้วนมุ่งประสงค์ให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเอง สร้างความรู้สึกเชิงบวกให้แก่ผู้สูงอายุ นอกจากนี้การเพิ่มโอกาสในการออกพบปะสังสรรค์ ย่อมเป็นการพัฒนาและส่งเสริมโอกาสในการพัฒนาทักษะทางสังคม และทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่นเดียวกัน และยิ่งมีการเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุได้ล่วงหน้าย่อมมีผลดีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เนื่องจากการเตรียมการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพเป็นแนวปฏิบัติที่สามารถทำได้ เนื่องจากความสูงอายุเป็นสิ่งที่แน่นอนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นการเตรียมการจะช่วยให้สามารถเป็นผู้สูงอายุที่ดำรงชีวิตในบ้านปลายได้อย่างมั่นคง ดังนั้นการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะช่วยให้ผู้เรียนรู้มีทักษะในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ดังที่ กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2563: ออนไลน์) ระบุว่า “*ความสูงวัยเป็นพัฒนาการช่วงสุดท้ายของชีวิตมนุษย์ หากพัฒนาการตั้งแต่ช่วงวัยต้น ๆ มีความไม่สมบูรณ์ ย่อมจะส่งผลไปจนถึงวัยสุดท้ายคือ วัยสูงอายุ*”

สำหรับการส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ อาจจำแนกเป็นภาพรวมได้ 3 ลักษณะคือ 1) ด้านการศึกษา 2) การส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุทั้งในรูปแบบของการส่งเสริมการประกอบอาชีพหรือการฝึกอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และ 3) การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ที่ดำเนินการในปัจจุบันมีลักษณะสำคัญดังนี้ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2561: ออนไลน์)

1. การศึกษา มีลักษณะเป็นการบริการข้อมูลข่าวสารสำคัญต่อการเรียนรู้จากการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ตลอดจนการฝึกอบรมสำหรับผู้สูงอายุ นอกจากนี้ มีการบริการทางการศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงเรียน ผู้สูงอายุ หรือการมีช่องทางสื่อสารกับผู้สูงอายุในรูปแบบของรายการสำหรับผู้สูงอายุ สำหรับหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุจะเป็นหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน อย่างไรก็ตาม ในส่วนของหน่วยงานที่เป็นสถานศึกษาโดยภาพรวมดำเนินการในลักษณะของการสนับสนุนและมีส่วนร่วม ในการจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ เช่น การเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ และการจัดศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนแก่ผู้สูงอายุเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญเพื่อถ่ายทอดความรู้สู่คนทุกวัย

สำหรับหน่วยงานที่ดำเนินกิจกรรมในด้านการศึกษาหรือการส่งเสริมการเรียนรู้เช่น สำนักงาน ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานกองทุนสนับสนุน การสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น

2. การส่งเสริมด้านการประกอบอาชีพ หรือการฝึกอาชีพที่เหมาะสม อาจจำแนกเป็น 2 ลักษณะ สำคัญคือ กรณีการประกอบอาชีพ และ กรณีที่เป็นการพัฒนาตนเองเพื่อการฝึกอาชีพ ซึ่งมีลักษณะสำคัญดังนี้

2.1 กรณีการประกอบอาชีพ สำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการประกอบอาชีพ พบว่า ลักษณะการให้ ข้อมูล และการดำเนินกิจกรรมเป็นไปในลักษณะของการบริการข้อมูลทางอาชีพ และตำแหน่งงานที่เหมาะสม สำหรับผู้สูงอายุ นอกจากนี้มีการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการทำงาน และบริการข้อมูลหน่วยงานที่ให้ความ ช่วยเหลือเกี่ยวกับการหางาน เช่น สำนักงานจัดหางาน กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน

2.2 กรณีที่เป็นการพัฒนาตนเองเพื่อการฝึกอาชีพ มีลักษณะการดำเนินงาน หรือกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเมื่อผู้สูงอายุเข้าสู่การทำงานสามารถฝึกอบรมอาชีพ และพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ในหน้าที่การงาน การเข้าร่วมอบรมในโครงการกิจกรรมต่าง ๆ ได้ เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับการทำอาหาร การตัดเย็บเสื้อผ้า การทำงานประดิษฐ์ หรืออาชีพอื่น ๆ ตามความสนใจ อีกทั้งเป็นการเตรียมการด้านอาชีพระหว่างการทำงาน ก่อนวัยสูงอายุซึ่งมีโอกาสต่อยอดเพื่อสร้างอาชีพใหม่ในช่วงวัยสูงอายุได้

3. การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม โดยลักษณะของการดำเนินกิจกรรม เริ่มจากการที่ผู้สูงอายุรวมกลุ่มกันในรูปแบบของชมรมผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนาตนเองและช่วยเหลือผู้สูงอายุ รายอื่น ๆ ในชุมชนและสังคม โดยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กรณีการจัดตั้งชมรม ผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มสมาชิกตั้งแต่ 30 คนขึ้นไปเพื่อจัดตั้งเป็นชมรมผู้สูงอายุ และดำเนินกิจกรรมเพื่อ พัฒนาตนเองหรือสมาชิกในชมรมต่อไป ทั้งนี้ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานสามารถสมัครเข้าเป็นสมาชิกสมทบได้ สำหรับ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ และสหพันธ์ชมรมผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

สำหรับกรณีการเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุสามารถเข้าร่วมได้ตามความสนใจ โดยอาจ สอบถามไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์ สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ สหพันธ์ชมรมผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร สำนักงานพัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์ทุกจังหวัด เป็นต้น

6.2 กรณีตัวอย่างของการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

แนวทางการดำเนินงานรูปแบบต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเรียนรู้และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเน้นการรวมกลุ่ม และสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2559: 35-36, ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2560: 74-77, กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2560: ออนไลน์, กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2561: ออนไลน์) ได้ระบุถึงลักษณะการดำเนินงานของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย ซึ่งมีรูปแบบที่พบเห็นกันโดยทั่วไป ได้แก่ 1. ชมรมผู้สูงอายุ หรือ Senior Citizen Club และ 2. โรงเรียนผู้สูงอายุ

1. **ชมรมผู้สูงอายุ (Senior Citizen Club)** คือ กลุ่มผู้สูงอายุซึ่งมีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปอย่างน้อย 30 คน ไม่เลือกเพศ หรือ สัญชาติ รวมกันเป็นชมรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกมาพบปะสังสรรค์และดำเนินกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เพื่อให้เกิดความคุ้นเคย รักใคร่ มีความสามัคคี ความเบิกบาน คลายเหงา

กิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ

ชมรมผู้สูงอายุจัดกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ จำแนกได้ 6 ประเภท ดังนี้

1.1 กิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพกายและจิตใจ ได้แก่ การออกกำลังกาย กิจกรรมประเภทนี้เป็นประโยชน์ในทางสุขภาพ ชมรมจะต้องจัดสถานที่ที่เหมาะสม มีผู้ดำเนินการที่เหมาะสม ทำได้ทุกชมรม

1.2 กิจกรรมพัฒนาทักษะอาชีพและเสริมรายได้ ได้แก่ กิจกรรมที่สมาชิกร่วมกันทำ หรือผลิตสิ่งของ แล้วนำไปจำหน่ายเป็นการเสริม รายได้ เหมาะสำหรับชมรมในหมู่บ้านที่สมาชิกต้องการเสริมรายได้ เพื่อให้ชมรมผู้สูงอายุหรือสมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้น

1.3 กิจกรรมการเยี่ยมเยียนสมาชิก การออกเยี่ยมสมาชิกที่สูงอายุ และเจ็บป่วย เป็นการแสดงถึงความเอื้ออาทรต่อกัน ที่ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีทำให้สมาชิกรู้สึกไม่โดดเดี่ยว

1.4 กิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ได้แก่ การจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญา เป็นสิ่งที่สังคมกำหนดให้เป็นบทบาทของผู้สูงอายุ เพื่อธำรงรักษา สืบสาน พัฒนา ประเพณีและวัฒนธรรม มักนิยมกันมากสำหรับชมรมผู้สูงอายุในหมู่บ้านหรือชุมชน เพราะทุกคนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้

1.5 กิจกรรมเกี่ยวกับการเพิ่มพูนความรู้และการแสวงหาความรู้ เช่น การเชิญวิทยากรให้ความรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ

1.6 กิจกรรมพิเศษ เป็นกิจกรรมที่ชมรมจัดขึ้นในวาระพิเศษ เช่น กิจกรรมการกุศล การสาธารณกุศล ที่ชมรมสามารถช่วยได้ การกุศล สำหรับเพื่อนร่วมชมรมที่ถึงแก่กรรม เพื่อแสดงความเอื้ออาทร ความห่วงใย เพื่อนสมาชิกด้วยกัน การจัดทำโครงการ การสงเคราะห์สิ่งของ บางชมรมมีกิจกรรมฌาปนกิจสงเคราะห์

2. โรงเรียนผู้สูงอายุ (The School for Older Persons)

แนวคิดการพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้ที่มีศักยภาพ (Active Ageing) เป็นแนวคิดที่ถูกนำมาใช้เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุของประเทศ โดยเป็นการพัฒนาด้านกาย จิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ค่านิยม ปัญญา และความสุข ที่ครอบคลุมมิติต่าง ๆ หลากหลายแนวทาง (Multi-Criteria Approach) แนวคิดการพัฒนาผู้สูงอายุที่มุ่งสู่การเป็นผู้ที่มีศักยภาพนี้มีหลายแนวคิด หนึ่งในนั้นคือ แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) ซึ่งหมายถึง “กระบวนการที่มีผลต่อการเรียนรู้ ครอบคลุมการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้บุคคลได้พัฒนาตนให้ทันการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาต่อไป ให้เต็มศักยภาพ โดยบุคคลจะต้องมีแรงจูงใจที่จะศึกษาหาความรู้ ด้วยตนเอง การศึกษาตลอดชีวิตเป็นผลรวมของการศึกษาทุกประเภทที่บุคคลได้รับตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการจัดการเรียนรู้ที่สามารถให้ผู้เรียนพึ่งตนเองได้ตามวิถีชีวิตของตน อันส่งผลไปสู่การเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้” การให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่ผู้สูงอายุสามารถกระทำได้หลายวิธีการ โดยโรงเรียนผู้สูงอายุนับเป็นวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์หลักของโรงเรียนผู้สูงอายุ คือ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ แต่ในการดำเนินงานจริงมีโรงเรียนผู้สูงอายุจำนวนมากที่ไม่ได้ยึดวัตถุประสงค์หรือแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต แต่จัดตั้งโรงเรียนเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ เช่น ความว่าเหว ภาวะการเจ็บป่วย บางแห่งจัดตั้งโรงเรียนโดยมุ่งเน้น “สนุกอย่างเดียว” จัดกิจกรรมให้เกิดความสนุกสนาน ให้ข้อมูลข่าวสารบ้างเล็กน้อย อย่างไรก็ตามพบแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น กล่าวคือ โรงเรียนผู้สูงอายุหลายแห่งที่เริ่มต้นจากความสนุกได้ปรับปรุงรูปแบบกิจกรรมตามตัวอย่างที่ดีของโรงเรียนผู้สูงอายุอื่น ๆ โดยเสริมความรู้และทักษะที่จำเป็นด้วย ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยนอกระบบโรงเรียนที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุภายใต้บริบทและทรัพยากรทางสังคมของแต่ละชุมชน

กิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ

“โรงเรียนผู้สูงอายุ” ที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในสังคม จึงมีสถาบัน หน่วยงาน กลุ่ม ชมรม หลายแห่งปรับกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ให้เป็น “โรงเรียนผู้สูงอายุ” เช่น บางหน่วยงานแจกเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เดือนละครั้งในสัปดาห์แรกของเดือน พร้อมกับให้ข้อมูลข่าวสารที่สำคัญแก่ผู้รับเบี้ยยังชีพ ก็เปลี่ยนชื่อจากการประชุมเพื่อรับเบี้ยยังชีพมาเป็น “โรงเรียนผู้สูงอายุ” บางหน่วยงานให้ผู้สูงอายุมาพบปะกันเดือนละ 2 ครั้ง เมื่อทำกิจกรรมร่วมกันก็ตั้งชื่อกิจกรรมว่า “โรงเรียนผู้สูงอายุ” มีหน่วยงานเพียงไม่กี่แห่งที่จัดทำหลักสูตร กำหนดวิธีการถ่ายทอดความรู้ และการจัดห้องเรียนอย่างเหมาะสมกับการเป็น “โรงเรียนผู้สูงอายุ”

ผู้ถ่ายทอดความรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุมาจากผู้ทรงวุฒิหลากหลายในชุมชนเกือบทุกสาขาอาชีพ เริ่มจากพระสงฆ์ ผู้ที่เกษียณจากงานประจำ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ในชุมชน และผู้ปฏิบัติงานทั้งภาครัฐบาลและเอกชน บุคคลเหล่านี้มาช่วยถ่ายทอดความรู้ด้วยความเต็มใจ ส่วนใหญ่ไม่รับค่าตอบแทน เพราะเต็มใจเป็นอาสาสมัครให้โรงเรียน นอกจากนี้บางคนยังร่วมเป็นกรรมการบริหารโรงเรียนอีกด้วย

บทสรุปแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม

1. **หลักการมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม** เนื่องจากความหลากหลายของผู้สูงอายุย่อมต้องการความร่วมมือจากหลายภาคส่วนในการขับเคลื่อนมากกว่าที่จะมีเจ้าภาพเพียงหนึ่งเดียว การส่งเสริมการมีส่วนร่วมจึงเป็นแนวทางสำคัญในการบูรณาการองค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญจากหลาย ๆ ภาคส่วนที่จะส่งผลต่อความสำเร็จของภารกิจในการบริหารจัดการและพัฒนาการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยมุ่งพัฒนาและใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลรวมเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุที่เน้นการมีส่วนร่วม

2. ระเบียบ นโยบายที่ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

2.1 ระเบียบหรือนโยบายต่าง ๆ ควรมุ่งส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพทางการเรียนรู้สำหรับคนทุกช่วงวัยเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้สูงอายุได้อย่างมีความสุข

2.2 การกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ควรเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนสังคม

2.3 ระเบียบ หรือนโยบายต่าง ๆ ต้องมีความชัดเจน ยืดหยุ่น คล่องตัว และเท่าทันต่อการพัฒนาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสภาพการณ์ที่จะส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

3. วัตถุประสงค์ในการส่งเสริมการเรียนรู้

3.1 ส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้

3.2 ส่งเสริมความสามารถและศักยภาพของประชากร

3.3 ส่งเสริมความเท่าเทียมทางสังคม

3.4 ส่งเสริมสมรรถนะและความพร้อมต่อการทำงานและการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในช่วงเวลาสำคัญของชีวิต

4. กลุ่มเป้าหมายการส่งเสริมการเรียนรู้

4.1 การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุ กล่าวคือ การพิจารณาจากความเคลื่อนไหวของโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ได้ตรงต่อลักษณะสถานการณ์ เช่น ปัจจุบันกลุ่มประชากรผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยสูงอายุตอนต้น (60-69 ปี) เป็นกลุ่มประชากรวัยสูงอายุส่วนใหญ่ในสังคม และในอนาคตข้างหน้าจะเป็นกลุ่มวัยสูงอายุตอนปลาย (80 ปีขึ้นไป) เพิ่มจำนวนมากขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่าประชากรไทยจะมีอายุที่ยืนยาวมากขึ้น จึงเป็นข้อสังเกตที่ควรต้องพิจารณาว่า รูปแบบหรือแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้หรือการจัดการศึกษาสำหรับประชากรกลุ่มนี้ควรมีการดำเนินในทิศทางใด

4.2 การเปลี่ยนแปลงทางสภาพร่างกายและจิตใจ ต้องยอมรับว่า ความเสื่อมถอยบางประการย่อมมีผลต่อความสามารถทางการเรียนรู้และอาจกระทบต่อความรู้สึกที่มีต่อตนเองหรือการประเมินตนเองของผู้สูงอายุ ดังนั้นสิ่งที่ผู้ดำเนินการส่งเสริมการเรียนรู้ หรือจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุควรคำนึงถึงคือการส่งเสริมการยอมรับและปรับให้กิจกรรมต่าง ๆ มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย และจิตใจ โดยมุ่งหวังให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้อย่างมีความสุข

4.3 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม อาจมีผลต่อการมีส่วนร่วมในสังคมและการรับรู้ข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ดังนั้นแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ หรือจัดการศึกษาควรให้ความสำคัญต่อความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง หรือการเป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสนใจ เช่น การเพิ่มขึ้นของการเป็นสมาชิกในกลุ่มสนใจทางด้านอาชีพ นอกจากนี้ผู้สูงอายุมีลักษณะการเข้าถึงและรับรู้แหล่งข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นจากช่องทางต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การรับรู้ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตและเครือข่ายสังคมออนไลน์มากขึ้น ดังนั้นการเสริมภูมิคุ้มกันในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จึงเพิ่มความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

4.4 การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่สามารถเตรียมความพร้อมได้ ดังนั้นแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ หรือการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุควรเตรียมการและเพิ่มความสำคัญเพื่อให้ผู้สูงอายุตระหนักต่อความไม่เสถียรของรายได้ และเป็นการเพิ่มสภาพการณ์การพึ่งพาแหล่งรายได้อื่น ๆ เช่น บุตรหลาน การรับเบี้ยยังชีพสำหรับผู้สูงอายุ ดังนั้นแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้หรือการศึกษา จึงควรสร้างการยอมรับ และตระหนักต่อสถานการณ์ในอนาคตที่จะเกิดขึ้น โดยการให้ความรู้เพื่อเตรียมการกับกลุ่มวัยผู้ใหญ่ตอนปลายในการเพิ่มการออมทรัพย์สินต่าง ๆ และการวางแผนทางการเงินเพื่อความมั่นคงในบั้นปลายของชีวิต

5. วิธีดำเนินการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

5.1 คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของลักษณะทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของผู้สูงอายุทั้งด้านกายภาพ ด้านจิตวิทยา และด้านสังคม

5.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ควรดำเนินการเพื่อมุ่งพัฒนาความรู้ และทักษะสำหรับการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นผู้สูงอายุ

5.3 การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมและพัฒนาสู่ความเป็น Active ageing

5.4 ควรให้ความสำคัญต่อวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุที่เน้นแนวคิด Geragogy

6. กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

6.1 วัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมและตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลาย และมุ่งส่งเสริมประสานความร่วมมือเพื่อลดความซ้ำซ้อน และมุ่งบรรเทาปัญหาหรือลักษณะบางประการของผู้สูงอายุ เช่น การแยกตัวออกจากสังคม หรือความรู้สึกการมีคุณค่าในตนเอง

6.2 ลักษณะกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ

6.2.1 กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ

6.2.2 กิจกรรมพัฒนาด้านเศรษฐกิจสำหรับผู้สูงอายุ

6.2.3 กิจกรรมพัฒนาด้านสุขภาพและการสาธารณสุขสำหรับผู้สูงอายุ

6.2.4 กิจกรรมพัฒนาทักษะสำหรับการทำงานและอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ

6.2.5 กิจกรรมพัฒนาทักษะทางดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ

6.2.6 กิจกรรมที่เน้นการส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมสำหรับผู้สูงอายุ

6.2.7 กิจกรรมที่มุ่งพัฒนาการอยู่ร่วมกันหรือการใช้เวลาร่วมกันระหว่างช่วงวัย

(Intergenerational)

7. บทบาทของผู้อำนวยความสะดวกทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ

7.1 คำนึงถึงวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมการเรียนรู้ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนมีการเรียนรู้โดยกำกับตนเองเป็นหลัก

7.2 คำนึงถึงความแตกต่าง และสอดคล้องกับสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ อีกทั้งผู้อำนวยความสะดวกทางการเรียนรู้และผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะร่วมกันกำหนดสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ร่วมกัน โดยบรรยากาศควรเป็นไปในลักษณะของความเท่าเทียม ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนรับรู้ถึงความสามารถ และเชื่อมั่นว่าประสบการณ์ที่มีมาก่อนของตนเองเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่า

7.3 เชื่อมมั่นในศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ กล่าวคือ ผู้อำนวยความสะดวกทางการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุควรสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้จะช่วยให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีลักษณะเฉพาะโดยการสำรวจร่วมกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตและข้อมูลต่าง ๆ เพื่อการยอมรับในคุณค่าระหว่างกันของกลุ่ม

8. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ

8.1 ผู้จัดหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ควรให้ความสำคัญและคำนึงถึงหลักการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ต่อลักษณะสำคัญดังนี้

8.1.1 คำนึงถึงวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ

8.1.2 คำนึงถึงความแตกต่าง และสอดคล้องกับสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ

8.1.3 เชื่อมมั่นในศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

8.1.4 กระตุ้น และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการวางแผนเป้าหมายทางการเรียนรู้

8.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

8.2.1 เครื่องมือที่ใช้ต้องสอดคล้องต่อกิจกรรมที่หลากหลายตามวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

8.2.2 เครื่องมือในการวัดผลต้องสอดคล้องต่อลักษณะ หรือข้อจำกัดของความสามารถบางประการในการประเมินผลการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ และมีความชัดเจน ไม่ซับซ้อน

บทสรุปแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม สามารถอธิบายด้วยภาพดังนี้

ภาพที่ 6 - 1 แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม

ที่มา: <https://www.freepik.com/>

บทที่ 7

การวิเคราะห์แนวโน้มและข้อเสนอแนะ การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม

การวิเคราะห์แนวโน้มและข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม ประกอบด้วย

- 7.1 สิ่งสำหรับผู้สูงอายุต้องเผชิญและแนวโน้มในอนาคต
- 7.2 กิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ
- 7.3 ข้อเสนอแนะทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม

7.1 สิ่งสำหรับผู้สูงอายุต้องเผชิญและแนวโน้มในอนาคต

7.1.1 ด้านเศรษฐกิจ จากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยของสำนักงานสถิติแห่งชาติในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2550-2560) ผู้สูงอายุในประเทศไทยมีแนวโน้มจะมีอายุยืนขึ้น มีลักษณะการอยู่อาศัยคนเดียวมากขึ้น และเป็นโสดเพิ่มขึ้น ซึ่งจากภาวะดังกล่าวหากผู้สูงอายุไม่มีรายได้หลังเกษียณอย่างเพียงพอ ขาดการออม หรือการสะสมทรัพย์สินที่เพียงพอต่อการใช้ชีวิต อาจทำให้ต้องเผชิญกับความยากลำบากในการดำรงชีพ ถึงแม้รัฐจะให้การสนับสนุนรายได้บางส่วน เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ แต่ยังไม่เพียงพอต่อการใช้ชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ขาดความรู้และทักษะที่จำเป็นในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับศักยภาพของตนในวัยสูงอายุ และกว่าร้อยละ 80 มีการศึกษาในระดับไม่สูงนัก (ระดับประถมศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา (ป.4) และไม่ได้เรียนหนังสือ) ทำให้โอกาสในการมีอาชีพที่มีรายได้สูงค่อนข้างยาก รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital Divide) ผู้ที่มีโอกาสในการเข้าถึงเทคโนโลยีมากกว่าจะได้รับประโยชน์จากการใช้เทคโนโลยี เช่น การเข้าถึงแหล่งทุน การเข้าถึงโอกาสในการประกอบอาชีพ และความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเอง ผนวกกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในประเทศไทย ทำให้มีการปิดพื้นที่เสี่ยงบางส่วนเพื่อป้องกันการระบาดของไวรัส ซึ่งหากสถานการณ์การแพร่ระบาดมีความยืดเยื้อและยาวนานจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศที่อาจเกิดภาวะเศรษฐกิจถดถอย สถานประกอบการบางส่วนที่ทรมารภาวะไม่ไหวอาจต้องปิดตัวลง หรือบางส่วนอาจจะต้องมีการเลิกจ้างแรงงาน รวมถึงการนำระบบอัตโนมัติมาใช้เพื่อทดแทนแรงงานที่ใช้ทักษะการทำงานต่ำ ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อแรงงานที่อยู่ในวัยใกล้เกษียณและผู้สูงอายุอย่างมาก

7.1.2 ด้านสภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงของสภาพร่างกายของผู้สูงอายุทำให้การดำเนินชีวิตค่อนข้างลำบาก จำเป็นต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก อาทิ ราวจับ อุปกรณ์ช่วยพยุงตัว หรือทางลาดช่วยลดการขึ้นลงบันไดที่อาจทำให้สะดุดหกล้มได้ ซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เหล่านี้มีความจำเป็นทั้งในที่พักอาศัยในสถานที่สาธารณะ รวมถึงระบบขนส่งมวลชนต่าง ๆ นอกจากนี้การดูแลสุขภาพอนามัย เช่น ห้องสุขา การกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูล การดูแลรักษาความสะอาดในที่อยู่อาศัย และอาคารสถานที่สาธารณะรวมถึงระบบขนส่งสาธารณะ จะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้เช่นเดียวกัน และด้วยภาวะโลกร้อนทำให้เกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรงขึ้น อาทิ อุทกภัย วัตภัย รวมถึงปัญหาฝุ่น PM 2.5 ล้วนส่งผลต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุทั้งสิ้น

7.1.3 ด้านสุขภาพ ปัญหาสุขภาพจากความเสื่อมของร่างกาย ทำให้ผู้สูงอายุต้องได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) และวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ นอกจากนี้การบริโภคอาหาร สารปรุงแต่งที่ไม่ดีต่อสุขภาพ และการดื่มแอลกอฮอล์ การสูบบุหรี่ทำให้เกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Non-Communicable Diseases: NCDs) อาทิ โรคเบาหวาน ความดัน ไขมันในเลือดสูง ทำให้รัฐต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการดูแลระบบบริการสุขภาพให้กับกลุ่มผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง นอกจากนี้ สถานการณ์ปัญหาโรคระบาดที่อาจมีเพิ่มมากขึ้นจากภาวะโลกร้อนและการเคลื่อนย้ายแรงงานจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ซึ่งจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 กลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงกว่ากลุ่มอายุอื่น ๆ จึงจำเป็นต้องมีการเฝ้าระวังและดูแลอย่างใกล้ชิด และนอกจากปัญหาสุขภาพที่เกิดจากความเสื่อมของร่างกายแล้วนั้น ผู้สูงอายุจะพบกับปัญหาสุขภาพจิตที่เกิดจากภาวะความเครียดจากสุขภาพร่างกายที่เสื่อมถอยและการมีโรคประจำตัว ปัญหาจากการขาดรายได้ในการดำรงชีพ ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจากความคิดที่แตกต่างกันในแต่ละเจนเนอเรชั่น (Generation Gap) รวมถึงความรู้สึกเครียดที่ต้องเป็นภาระพึ่งพิงแก่ลูกหลาน ซึ่งเป็นปัญหาที่บั่นทอนการใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุขของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก

7.1.4 ด้านสังคม ปัญหาความแตกต่างของคนต่างวัย (Generation Gap) นอกจากจะส่งผลต่อความเครียดของผู้สูงอายุแล้วยังทำให้เกิดปัญหาในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเช่นกัน จากความคิดเห็นที่แตกต่างกันทั้งในด้านความคิดความเชื่อส่วนบุคคล ความคิดเห็นทางการเมือง รวมถึงการให้คุณค่าสิ่งต่าง ๆ นอกจากนี้การใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นปัญหาที่ผู้สูงอายุพบเป็นประจำ เช่น ปัญหาข่าวลวง (Fake news) ปัญหาการขาดความระมัดระวังในการเผยแพร่ข้อมูลส่วนตัว อาจนำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น การถูกล่อลวงให้เชื่อในข้อมูลที่ไม่ถูกต้องทำให้เข้าใจผิดจนเสียเงินและเสียทรัพย์สิน การโฆษณาชวนเชื่อในสินค้าและบริการที่ไม่ได้มาตรฐานและไม่เหมาะสม รวมถึงการส่งต่อข้อมูลที่ไม่ถูกต้องโดยขาดการไตร่ตรองเป็นต้น ซึ่งสื่อสังคมออนไลน์มีประโยชน์ในการช่วยให้ผู้สูงอายุไม่เหงาและไม่ขาดความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนและลูกหลาน แต่หากขาดความรู้และความเข้าใจในการใช้อย่างถูกวิธีย่อมจะส่งผลในทางลบต่อตนเองได้ ในขณะที่วัยกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีได้กลับพบปัญหาที่ต่างออกไป โดยกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีทำให้สูญเสียโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม เช่น ขาดโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมที่รัฐจัดให้ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ซึ่งเป็นปัญหาความเหลื่อมล้ำที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่ขาดการดูแลและเอาใจใส่จากลูกหลานหรือกลุ่มผู้สูงอายุที่ขาดการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมอาจทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่โดดเดี่ยวมากขึ้น โดยจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติในรอบปี 2560 ที่ผ่านมา มีผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของ

กลุ่มหรือชมรมและเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มหรือชมรมจำนวนไม่มาก แม้จะมีการส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดกิจกรรม เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ การรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ แล้วยก็ตาม

จากปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุจะต้องเผชิญ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านสุขภาพ และด้านสังคมดังที่กล่าวไว้ข้างต้น นอกจากรัฐจะเป็นหลักในการส่งเสริมและสนับสนุนการแก้ปัญหาแล้วนั้น การจัดการเรียนรู้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยบรรเทาหรือชะลอการเกิดปัญหาได้ โดยการพัฒนาให้ผู้สูงอายุในแต่ละช่วงวัยได้มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีต่อการดำรงชีพเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองในเบื้องต้นได้ระดับหนึ่ง อันจะเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐที่จะต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากในการดูแลกลุ่มผู้สูงอายุที่จะมีเพิ่มมากขึ้นในอนาคตอันใกล้

7.2 กิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ

การพัฒนาหรือส่งเสริมการเรียนรู้ที่สอดคล้องต่อความต้องการและลักษณะพิเศษของผู้เรียนที่เป็นผู้สูงอายุ โดยนำแนวคิดและวิธีการตามแนวทางการสอนผู้สูงอายุ หรือ Geragogy มาปรับใช้ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ โดยมีการกำหนดเป้าหมาย วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ และกำหนดบทบาทของผู้สอน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (Findsen B, and Formosa M. 2011: Online)

1. การกำหนดการเรียนรู้ กล่าวคือ การกำหนดเป้าหมายเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และการจัดสรรแหล่งทรัพยากรที่สำคัญทางการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ โดยแนวทางดำเนินงานพึงให้ความสำคัญต่อการมอบสิ่งที่มีคุณค่าสำหรับผู้สูงอายุ กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ควรสร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลิน กระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นทางการเรียนรู้ มุ่งส่งเสริมทักษะในการค้นคว้าหาสารสนเทศต่าง ๆ สำหรับการประกอบการเรียนรู้ ตลอดจนพัฒนาความสามารถทางการสื่อสารที่พึงประสงค์ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้

2. แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ควรมีความหลากหลาย และยืดหยุ่นเหมาะสมกับลักษณะเฉพาะ ตลอดจนสอดคล้องต่อความต้องการของผู้เรียนที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุเป็นสำคัญ

3. ผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ควรดำเนินการดังนี้

3.1 กำหนดหัวข้อหรือประเด็นที่ต้องการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุให้มีความชัดเจน

3.2 สร้างการมีส่วนร่วมโดยพยายามให้บรรยากาศในการเรียนรู้เป็นไปด้วยการให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์เชิงบวก ตลอดจนสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมและให้กำลังใจทางการเรียนรู้

3.3 ต้องมีความเข้าใจต่อลักษณะของผู้เรียนที่เป็นผู้สูงอายุในการติดตามงานที่มอบหมายซึ่งส่วนใหญ่ค่อนข้างใช้เวลาที่นานกว่าผู้เรียนในวัยอื่น ๆ เนื่องจากผู้เรียนอาจต้องการความสมบูรณ์แบบของงานหรืออาจมีความรู้สึกไม่แน่ใจถึงความถูกต้องหรือตอบวัตถุประสงค์ในการมอบหมายของผู้สอนหรือไม่ ดังนั้นผู้สอนอาจต้องสร้างความรู้สึกเชิงบวกในการให้ผู้เรียนจับประเด็นสำคัญของการเรียนรู้ให้ได้

3.4 ต้องสร้างโอกาสเพื่อตั้งประสบการณ์เดิมและพยายามมองหาทักษะพิเศษกับทักษะพิเศษบางประการของผู้เรียนที่เป็นผู้สูงอายุเพื่อเชื่อมโยงประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวทางหรือประสบการณ์ชีวิตที่มีของผู้เรียนสูงวัย

กิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ 4 ประเภท ได้แก่ กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม กิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพ และกิจกรรมด้านสังคม ซึ่งกิจกรรมแต่ละประเภทยังมีรายละเอียดข้อเสนอแนะดังนี้

1. กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ เนื่องด้วยข้อจำกัดของผู้สูงอายุบางประการที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ และส่งผลต่อรายจ่ายที่มากกว่ารายได้ และส่งผลต่อความแน่นอนของรายได้ที่อาจผันแปรไปตามนโยบายในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุที่มีความจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมสนับสนุนในการได้รับเบี้ยยังชีพสำหรับผู้สูงอายุที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ อย่างไรก็ตามสำหรับการส่งเสริมกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ อาจพิจารณาการดำเนินงานใน 2 ลักษณะ คือ การเตรียมความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจ และการพัฒนาความสามารถในการหารายได้

สำหรับประเด็นที่น่าสนใจในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ประโยชน์จากแนวโน้มตามแนวคิดเรื่อง เศรษฐกิจสีเงิน หรือ Silver Economy ซึ่งเป็นแนวโน้มทางเศรษฐกิจผู้สูงอายุ ทั้งในรูปแบบของการพัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการ และการเป็นผู้บริโภคที่มีความรอบรู้ ตลอดจนการเตรียมความพร้อมรับมือ (Coping) ต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงรายได้ ดังนั้นกิจกรรมที่ควรนำมาปรับใช้เพื่อเตรียมความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจจึงควรเริ่มต้นก่อนที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ และเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความรู้ ทักษะ และสมรรถนะในการวางแผนด้านการเงิน หรือสร้างความฉลาดรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) การเตรียมความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจ การมีความมั่นคงทางด้านรายได้ การวางแผนทางการเงิน ทั้งการออมในรูปแบบต่าง ๆ และการลงทุนเพื่อการมีเงินสำรองสำหรับใช้จ่ายยามฉุกเฉิน การบริหารจัดการทรัพย์สิน การจัดการหนี้สิน และการทำงานเพื่อเพิ่มรายได้

ในขณะที่ประเด็นของการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถในการหารายได้ อาจดำเนินการในลักษณะของการเสริมสร้างทักษะในการทำงาน เช่น การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพในรูปแบบใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป หรือในส่วนของผู้ประกอบการ อาจต้องกำหนดแนวทาง หรือมาตรการเพื่อสร้างแรงจูงใจในการจ้างงานผู้สูงอายุที่ประสงค์ทำงานเพื่อหารายได้ หรือการขยายสิทธิประโยชน์บางประการเพื่อส่งเสริมการเพิ่มอัตราการจ้างงานในกลุ่มผู้สูงอายุ

2. กิจกรรมด้านสภาพแวดล้อม อาจพิจารณาจากลักษณะพื้นที่ และเน้นการสร้างความรู้สึกล้อมเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ตลอดจนตระหนักถึงความปลอดภัยในการใช้ชีวิตที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ กล่าวคือ การส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ที่เตรียมความพร้อมและให้ความรู้ แนวคิด และแนวปฏิบัติเพื่อการดำรงชีวิตท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อม และสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุที่เปลี่ยนแปลงไปย่อมมีผลต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมอาจเป็นไปได้ตั้งแต่ระดับรอบตัวเรื่อยไปจนกระทั่งถึงระดับที่กว้างขึ้น ดังนั้นกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมการเรียนรู้จึงควรให้ความสำคัญต่อประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. กิจกรรมที่ส่งเสริมความปลอดภัยในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ กล่าวคือ กิจกรรมควรมีลักษณะที่ช่วยสร้างให้เกิดความรู้ และความตระหนักต่อการใช้ชีวิตที่เพิ่มความระมัดระวังต่อการป้องกันอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นทั้งในภายในและภายนอก

2. กิจกรรมที่เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจต่อการจัดการสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การใช้ประโยชน์จากสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เพื่อการอยู่อาศัยภายใต้สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและมีความปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ

3. กิจกรรมที่สร้างความตระหนักสิ่งแวดล้อม หรือเป็นการส่งเสริมให้เกิดความฉลาดรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Literacy) ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม สภาพการดำเนินชีวิตภายใต้ผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นปัญหาจากมลพิษทางน้ำ ทางอากาศ ด้านระบบนิเวศ ความรู้ความเข้าใจต่อผลกระทบที่เกิดจากมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การเพิ่มจำนวนประชากรโลก การบริโภคที่มีผลทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

3. กิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพ อาจพิจารณาจากการดำเนินงานของบางองค์กรในต่างประเทศ ที่ส่งเสริมเรื่อง Well being สำหรับผู้สูงอายุ การมีกิจกรรมที่กระตุ้นความรู้ทางสุขภาพ (Health Literacy) สำหรับในส่วนของการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนเพื่อส่งเสริมดูแลและให้การศึกษา มีประเด็นสำคัญที่น่าสนใจสำหรับการนำไปปรับใช้ คือ การส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการสนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การส่งเสริมการมีส่วนร่วม กล่าวคือ พิจารณาแนวทางการดำเนินงานในรูปแบบของการให้คำแนะนำ การสร้างโอกาสและพื้นที่ในการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ ทั้งในลักษณะของการเรียนรู้แบบเป็นทางการ หรือรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ หรือการใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่ได้รับจากการเยี่ยมครอบครัวของผู้สูงอายุเพื่อจัดทำฐานข้อมูลที่เป็น ย่อมเป็นอีกแนวทางที่สำคัญในการติดตามสถานะทางสุขภาพ และพัฒนาการของผู้สูงอายุในระยะต่าง ๆ นอกจากนี้กิจกรรมต่าง ๆ ควรเป็นกลไกประกันที่มุ่งประสานความร่วมมืออย่างแข็งขันและต่อเนื่องระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบ และสมาชิกในครอบครัวของผู้สูงอายุเพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนและรายงานข้อมูลต่าง ๆ ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนาส่งเสริม และดำเนินการแก้ปัญหาอย่างเท่าทัน

2. การสนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือ ซึ่งโดยแนวทางการปฏิบัติแม้ว่า ด้านการจัดบริการส่งเสริมสุขภาพได้มีการดำเนินการอยู่แล้ว หากนำมาตรการจูงใจในเรื่องค่าธรรมเนียม หรือมาตรการด้านภาษี เพื่อส่งเสริมการลงทุน เชื่อได้ว่าจะเป็นส่งเสริมและขยายความร่วมมือให้ภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือดำเนินการรูปแบบต่าง ๆ ในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแนวทางการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาผู้สูงอายุ

4. กิจกรรมด้านสังคม สำหรับในส่วนของการพัฒนาหลักสูตรที่ใช้ในการส่งเสริมการดูแลและให้การศึกษา มีประเด็นสำคัญที่น่าสนใจในการนำไปปรับใช้เพื่อพัฒนาการดูแลและให้การศึกษา ดังนี้

การพัฒนากิจกรรมด้านสังคมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุมีประเด็นสำคัญที่น่าสนใจในการนำไปประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทสังคมของผู้สูงอายุ ดังนี้

1. กิจกรรมด้านสังคมควรมุ่งส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านสติปัญญา พัฒนาการทางกาย จิตใจ ในขณะเดียวกันเป็นการส่งเสริมทักษะที่เป็น Soft skills ที่สำคัญและทักษะการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal skills) เพื่อการอยู่ร่วมกัน หรือการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างช่วงวัย (Intergenerational learning) ดังเช่น การดำเนินงานในประเทศญี่ปุ่น ประเทศสิงคโปร์ เป็นต้น

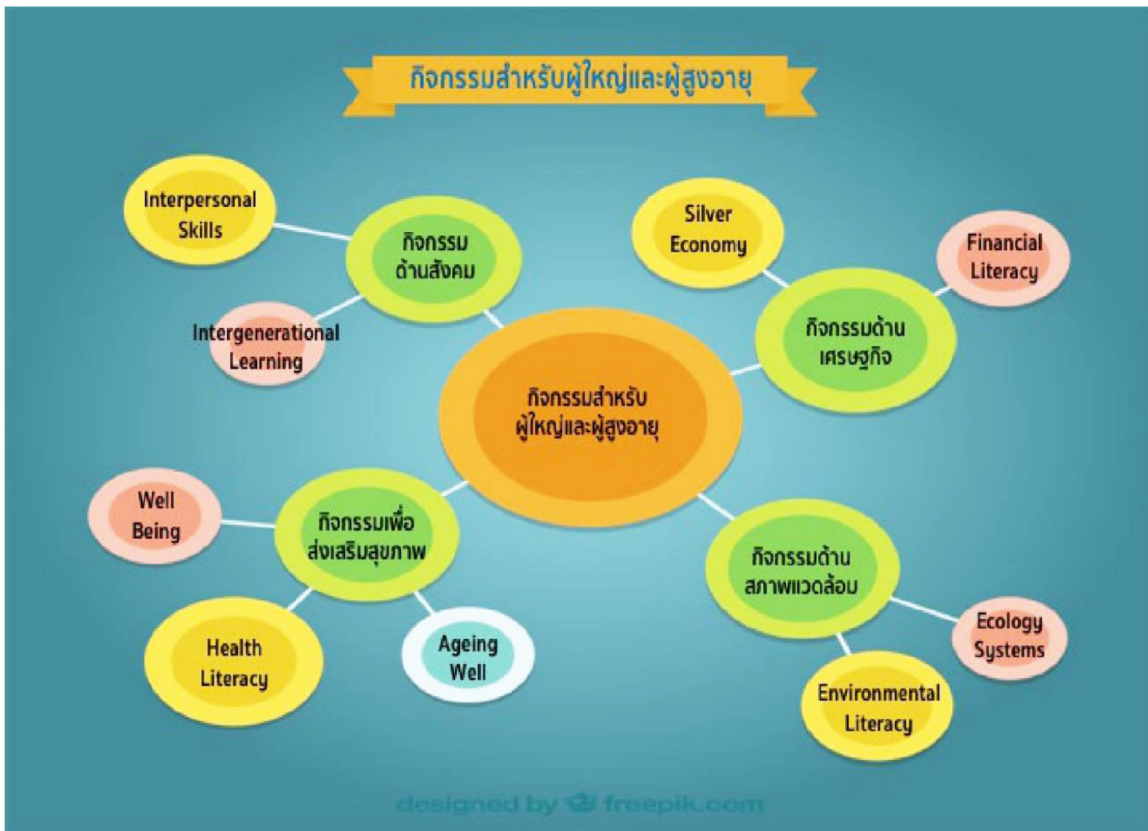
2. กิจกรรมที่มุ่งเตรียมความพร้อมในการทำความเข้าใจต่อกระบวนการเปลี่ยนผ่านของช่วงวัยในผู้สูงอายุ กล่าวคือ เป็นการมุ่งเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้เพื่อรู้จักตนเอง รู้จักรับรู้ต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปและพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทที่แวดล้อมผู้สูงอายุ กล่าวคือ มุ่งการวางพื้นฐานเพื่อเตรียมความพร้อมและความจำเป็นในการใช้ชีวิตแบบผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ และเป็นการสร้างความคุ้นชินในการดำเนินชีวิตประจำวัน ตลอดจนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รับรู้ถึงสิทธิของตนภายใต้บริบทสำคัญของท้องถิ่นในขณะเดียวกันก็พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับทิศทางแนวโน้มของสังคมในอนาคต

3. การเรียนรู้ต่าง ๆ ควรเป็นไปตามความพร้อมและความสนใจของผู้สูงอายุ ในขณะเดียวกันก็ดำเนินการเพื่อกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นทางการเรียนรู้ และตอบสนองความสนใจที่หลากหลายของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสมกับสภาพความเป็นผู้สูงอายุ และคำนึงถึงศักดิ์ศรีความมนุษย์

4. กิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุควรดำเนินการเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้จัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์หลักในการจัดการดูแลและให้การเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงาน

5. กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ควรมีระบบจัดเก็บความก้าวหน้าทางการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา เพื่อรายงานผลการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการปรับเปลี่ยนกิจกรรมต่าง ๆ ให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงได้ในขณะเดียวกันอาจสามารถใช้ประโยชน์ต่อการกำหนดงานที่ผู้สูงอายุสามารถประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ในกรณีที่มีความจำเป็น

สำหรับบทสรุปกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ตามแนวคิดของคณะผู้วิจัย สามารถอธิบายด้วยภาพดังนี้

ภาพที่ 7 - 1 กิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ
ที่มา: <https://www.freepik.com/>

7.3 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม

ในส่วนของการเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม จะเป็นแนวทางการร่วมมือของทุกภาคส่วนในประเทศไทย เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดการกับความท้าทายของสังคมสูงวัยของประเทศไทยในมิติต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้เข้าใจอย่างชัดเจนถึงรูปแบบของสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยในอนาคตอันใกล้ (Complete Aged Society) กล่าวได้ว่า เป็นความท้าทายที่ทุกภาคส่วนของสังคมจะต้องให้ความสำคัญและร่วมมือกันขับเคลื่อนทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ การเตรียมความพร้อมเชิงระบบไปจนถึงการเตรียมความพร้อมในระดับบุคคล โดยปรับปรุงและอ้างอิงฐานข้อมูลจาก อนันต์ อนันตกุล (2562) และสรุปเป็นข้อเสนอแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วมได้ดังนี้คือ

1. พัฒนาระบบบริการผู้สูงอายุระยะยาว สามารถจัดบริการที่ครอบคลุมทั้งด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อม การเงิน และการศึกษา ภายใต้ระบบบริการกลางสำหรับผู้สูงอายุ โดยสามารถเชื่อมต่อกับบ้านและสถานพยาบาลได้อย่างครบวงจร และให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานในการดูแลรวมทั้งสนับสนุนให้มีการเพิ่มขีดความสามารถในการดูแลโดยครอบครัว (Home Health Care)

2. พัฒนาระบบฐานข้อมูลกลางสำหรับผู้สูงอายุ จัดทำระบบฐานข้อมูลกลางของผู้สูงอายุ โดยมีหน่วยงานกลางเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงและสามารถเชื่อมโยงข้อมูลเดียวกันได้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุได้อย่างเป็นรูปธรรม ตามกลุ่มผู้สูงอายุในแต่ละช่วงวัย อันได้แก่ผู้สูงอายุตอนต้น (60-69 ปี) ผู้สูงอายุตอนกลาง (70-79 ปี) และผู้สูงอายุตอนปลาย (80 ปีขึ้นไป) หรืออาจจะแบ่งตามระดับการพึ่งพา (ติดสังคม ติดบ้าน ติดเตียง) เพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนรองรับผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม

3. พัฒนาผู้จัดการเรียนรู้และผู้ดูแลผู้สูงอายุระยะยาว โดยกำหนดให้มีมาตรฐานการศึกษาและการฝึกอบรม สำหรับผู้จัดการเรียนรู้และผู้ดูแลผู้สูงอายุระยะยาว เป็นการเสริมสร้างหลักสูตรฐานสมรรถนะ ทั้งหลักสูตรระยะสั้นที่เป็นการให้ความรู้และทักษะพื้นฐานและหลักสูตรระยะยาวที่เน้นความเป็นมืออาชีพ ในการทำหน้าที่ให้การดูแล ขณะเดียวกันควรมีการจัดการอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกครอบครัวของผู้สูงอายุ ด้วย เพื่อให้มีความรู้และทักษะในการร่วมทำหน้าที่ให้การดูแลผู้สูงอายุอย่างถูกต้องเหมาะสม

4. ให้มีสถานดูแลผู้สูงอายุที่ได้มาตรฐานทั้งภาครัฐและเอกชนอย่างเพียงพอ เพื่อให้เกิดการคุ้มครอง ดูแล ผู้สูงอายุที่ใช้บริการสถานดูแลผู้สูงอายุทั้งในเรื่องบริการที่ได้รับ บุคลากรที่ทำหน้าที่ให้การดูแล อาคาร สถานที่ ความปลอดภัย รวมทั้งระบบส่งต่อผู้สูงอายุกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็นต้องไปใช้บริการที่โรงพยาบาล ตลอดจนการควบคุมด้านราคาค่าบริการ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดระบบและกลไกภาครัฐในการควบคุมคุณภาพและกำกับดูแลบริการของสถานดูแลผู้สูงอายุ เพื่อให้ได้รับการยอมรับและสร้างความน่าเชื่อถือทั้งในระดับชาติและระดับสากล

5. ใช้เศรษฐกิจกระตุ้นและสนับสนุนสังคมสูงวัย (Silver Economy) สนับสนุนให้ภาครัฐกิจและการบริการร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุ โดยเชื่อมโยงเรื่องผู้สูงอายุกับสินค้าและบริการ โดยการผลิตและคิดค้นออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อจะได้มีสินค้าหรือบริการใหม่ ๆ ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ เช่น อุปกรณ์อำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันภายในบ้าน เฟอร์นิเจอร์ที่เหมาะสมและปลอดภัยกับผู้สูงอายุ

6. ขยายโอกาสการทำงานของผู้สูงอายุ การขยายอายุการทำงานในกลุ่มผู้สูงอายุตอนต้นที่มีความต้องการการทำงาน เพื่อเปิดโอกาสและเป็นทางเลือกหนึ่งให้ผู้สูงอายุได้ทำงานและมีรายได้ เนื่องจากผู้สูงอายุในช่วงวัย 60-69 ปี ยังมีศักยภาพและสามารถทำงานได้ในการที่จะสร้างประโยชน์ให้กับสังคมและประเทศ รวมทั้งลดภาวะการขาดแคลนแรงงานที่มีความสามารถในระยะยาว

7. จัดให้มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ ส่งเสริมและรณรงค์รวมถึงการสร้างมาตรฐานการจูงใจให้มีการนำแนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design) มาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมอย่างครอบคลุมทั่วถึง โดยเฉพาะในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 11(5) ได้กำหนดว่า “ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริมและสนับสนุนในด้านการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุในอาคาร สถานที่ ยานพาหนะ หรือบริการสาธารณะอื่น โดยการใช้ Universal Design หรือการออกแบบสำหรับทุกคนในสังคมมาเป็นมาตรฐานในการออกแบบสิ่งก่อสร้างและจัดสภาพแวดล้อมในสังคม โดยเฉพาะบริการสาธารณะ เพื่อให้ทุกคนเข้าถึงได้อย่างสะดวกและปลอดภัยทั้งเด็ก สตรีมีครรภ์ ผู้สูงอายุและคนพิการ”

8. เพิ่มขีดความสามารถและบทบาทองค์กรบริหารท้องถิ่นในการดูแลคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยการส่งเสริมการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุบนแนวคิด ร่วมคิด ร่วมทำ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการกำหนดนโยบาย และพัฒนาแนวทางในการดำเนินงานเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ระหว่างส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและ

ส่วนท้องถิ่น โดยอาจจะพิจารณาจากจำนวนผู้สูงอายุในแต่ละจังหวัด และความจำเป็นเร่งด่วนในการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อให้ร่วมกันขับเคลื่อนดูแลคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้อย่างตรงกับความต้องการในเชิงพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

9. ส่งเสริมการพัฒนางานการวิจัยและนวัตกรรมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ให้มีการใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการศึกษา วิจัย ค้นคว้า พัฒนาความรู้ และนวัตกรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพอนามัย และสังคมในการดำรงชีวิตประจำวัน รวมถึงการออกแบบและผลิตวัสดุอุปกรณ์เพื่ออำนวยความสะดวกและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุทั้งภายในบ้านและภายนอกบ้าน

10. ส่งเสริมแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยนำวิธีการตามแนวทางศาสตร์การสอนผู้สูงอายุ หรือ Geragogy มาปรับใช้ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ดังนี้

1) การกำหนดเป้าหมายเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และการจัดสรรแหล่งทรัพยากรที่สำคัญทางการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ควรสร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลิน กระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นทางการเรียนรู้ มุ่งส่งเสริมทักษะในการค้นคว้าหาสารสนเทศต่าง ๆ สำหรับประกอบการเรียนรู้ ตลอดจนพัฒนาความสามารถทางการสื่อสารที่พึงประสงค์ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้

2) แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ควรมีความหลากหลาย และยืดหยุ่นเหมาะสมกับลักษณะเฉพาะ ตลอดจนสอดคล้องต่อความต้องการของผู้เรียนที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุเป็นสำคัญ

3) ผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ควรมีสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างการมีส่วนร่วม สร้างบรรยากาศในการเรียนรู้เชิงบวก เช่น การให้กำลังใจทางการเรียนรู้ มีความเข้าใจต่อลักษณะของผู้เรียนที่เป็นผู้สูงอายุ ตลอดจนสร้างโอกาสเพื่อตีประสบการณ์เดิมกับทักษะพิเศษบางประการของผู้เรียนที่เป็นผู้สูงอายุเพื่อเชื่อมโยงประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวทางหรือประสบการณ์ชีวิตที่มีของผู้เรียนสูงวัย

11. ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคนในช่วงวัยต่าง ๆ เป็นพหุวัย ในลักษณะการรวมกลุ่มสังคม เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ระหว่างช่วงวัย เพื่อส่งเสริมให้คนทุกช่วงวัยที่อยู่ร่วมกันได้มีการปรับตัว สร้างคุณค่าและความหมายของการอยู่ร่วมกันของคนทุกวัยได้

12. ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ที่จะดูแลตนเองในทุกมิติ ควรจะเริ่มจากการกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมการดูแลตนเองตั้งแต่วัยผู้ใหญ่ตอนปลาย (50-59 ปี) ซึ่งจะเป็นการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ และลดการพึ่งพาผู้อื่นให้น้อยลงได้ในระยะยาว

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ นโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทย หน่วยงานที่จัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย หน่วยงานที่มีการดำเนินงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุในต่างประเทศ และแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม สามารถสรุปภาพรวมองค์ประกอบของการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วมได้ดังภาพที่ 7-1

ภาพที่ 7 - 2 การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมการจัดหางาน. (2564). **วิสัยทัศน์ / พันธกิจ / และค่านิยม**. สืบค้นจาก https://www.doe.go.th/prd/main/general/param/site/1/cat/27/sub/0/pull/singleview/view/detail/object_id/2
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2561). **คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ**. สืบค้นจาก https://www.dop.go.th/download/knowledge/th1605680859-197_0.pdf
- _____. (2561). **คู่มือส่งเสริมการดำเนินงานชมรมเครือข่ายคุณภาพ**. สืบค้นจาก http://www.dop.go.th/download/knowledge/th1614774927-511_0.pdf
- _____. (2562). **เตรียมพร้อมก่อนสูงวัย**. สืบค้นจาก https://www.dop.go.th/download/knowledge/th1606969849-305_0.pdf
- _____. (2562). **รายชื่อหรือทำเนียบชมรมผู้สูงอายุในประเทศไทย update ปี 2562**. สืบค้นจาก <http://www.dop.go.th/th/topic/view=303>
- _____. (2563). **คู่มือสิทธิผู้สูงอายุ ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546**. สืบค้นจาก https://www.dop.go.th/download/knowledge/th1603097107-118_0.pdf
- _____. (2563). **รายงานประจำปี 2563**. สืบค้นจาก https://www.dop.go.th/download/implementation/th1620726326-1373_0.pdf
- _____. (2563). **มาตรการขับเคลื่อนสังคมสูงวัยคนไทยอายุยืน 4 มิติ (เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพ และสังคม)**. สืบค้นจาก http://www.dop.go.th/download/news/th1586520314-1936_0.pdf
- _____. (2564). **แผนปฏิบัติการราชการแผนงานบูรณาการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564**. สืบค้นจาก https://www.dop.go.th/download/implementation/th1615431759-1336_0.pdf
- _____. (2564). **คู่มือชมรมผู้สูงอายุ**. สืบค้นจาก <http://www.dop.go.th/th/know/5/23>
- _____. (2564). **พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 (ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2553)**. สืบค้นจาก https://www.dop.go.th/download/laws/regulation_th_20152509163042_1.pdf
- _____. (2564). **แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552**. สืบค้นจาก https://www.dop.go.th/download/laws/law_th_20152309144546_1.pdf
- กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน. (2564). **วิสัยทัศน์ พันธกิจ**. สืบค้นจาก <http://www.dsd.go.th/DSD/Home/Vision2559>

- กรมแรงงาน. (2542). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ผลกระทบต่อผู้ดกงานจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพมหานคร : กรมแรงงาน.
- กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2564). ประวัติความเป็นมา. สืบค้นจาก <http://www.dla.go.th/servlet/DLAServlet?visit=history>
- _____. (2564). แผนปฏิบัติราชการประจำปี. สืบค้นจาก <http://www.dla.go.th/servlet/DLAServlet?visit=mission>
- กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. (2564). วิสัยทัศน์ พันธกิจ และแผนปฏิบัติราชการ. สืบค้นจาก <https://www.labour.go.th/index.php/about/about-m5>
- กรมอนามัย. (2564). ระบบสารสนเทศสนับสนุนด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม. สืบค้นจาก <https://anamai.moph.go.th/th/mission-vision>
- _____. (2563). วิสัยทัศน์ พันธกิจ. สืบค้นจาก <https://anamai.moph.go.th/th/mission-vision>
- กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุไทย. สืบค้น 27 กันยายน 2563 <http://hp.anamai.moph.go.th/soongwai/statics/about/soongwai/topic004.php>
- การแก้ปัญหาระหว่างช่วงวัย. (2563). สืบค้น 17 กรกฎาคม 2563, จาก <http://www.thaiseniormarket.com/article-detail/425>
- การเปลี่ยนแปลงประชากรไทย. (2563). สืบค้น 17 กรกฎาคม 2563, จาก <http://www.ipsr.mahidol.ac.th/IPSR/AnnualConference/Conferencell/Article/Article02.htm>
- ข้อมูลจำนวนประชากร.(2563). สืบค้น 17 กรกฎาคม 2563, จาก <https://www.marketingoops.com/reports/behaviors/getting-older-our-aging-world- ipsos-research/>
- คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย. (2561). ตำราเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ. บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด
- ช่องว่างระหว่างวัย. สืบค้น 17 กรกฎาคม 2563, จาก <https://thomasthailand.co/social-movement/>
- ณรงค์ สุภัทรพันธุ์. (2529) “สุขภาพจิตผู้สูงอายุ”. เอกสารคำสอนภาควิชาจิตเวชศาสตร์. กรุงเทพฯ: คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาริบัติ.
- ณัฐพร โยเหลา, สืบค้น 27 กันยายน 2563 จาก https://library2.parliament.go.th/ejournal/content_af/2561/jul2561-1.pdf
- ชรภรณ์ จิตตินันท์และณัคนางค์ กุลนาถศิริ, สืบค้น 27 กันยายน 2563 จาก <https://themomentum.co/happy-life-aging-society/>
- บุญศรี นุกฤต ปาลีรัตน์ พรทวีกัณหา และคณะ. (2549). การพยาบาลผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร : โครงการสวัสดิการวิชาการ สถาบันพระบรมราชชนก.
- ประมวล คิดคินสัน. (2520). วัยท้าย วัยทอง. กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา.

- ปัทมา ว่าพัฒนางศ์ และปราโมทย์ ประสาทกุล. สืบค้น 18 กรกฎาคม 2563 จาก <http://www.ipsr.mahidol.ac.th>
- ผู้สูงอายุในต่างประเทศ. สืบค้น 17 กรกฎาคม 2563, จาก <https://www.bltbangkok.com/news/10174/>
เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์. (2550). **พัฒนาการมนุษย์**. กรุงเทพฯ: คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2561) **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2561**. กรุงเทพฯ : บริษัท พรินเทอรี่จำกัด
- _____. (2564). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2562**. สืบค้นจาก <https://thaitgri.org/?p=39387>
- _____. (2564). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2563**. สืบค้นจาก <https://thaitgri.org/?p=39772>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.(2562). **มาตรฐานการจัดการศึกษาผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ : สกศ.
- รุ่งโรจน์ พุ่มรีว. (2545). **สวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุและบทบาทของสุขศึกษาในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญดีการพิมพ์
- ราชกิจจานุเบกษา. (2561). **ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580)**. สืบค้นจาก http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF
- ละเอียต แจ่มจันทร์ และสุรี ชันธรักขวงศ์. (2549). **สารทบทวนการพยาบาลผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทจุดทอง จำกัด
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2560). **บริการท้องถิ่นเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ดีสำหรับผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ศรีประภา ชัยสินธพ. (2011, Nov 07). **สภาพจิตใจของผู้สูงอายุ**. [เว็บไซต์]. สืบค้นจาก https://med.mahidol.ac.th/psych/sites/default/files/public/pdf/General_Psychiatry/Psychological%20of%20elderly.pdf
- วิรัตน์ คำศรีจันทร์, ศรีสนธิ อิทรมณี, เสาวภา พรสิริพงษ์, สายฤดี วรกิจโศคาทร และอรพินท์ บรรจง. (2550). **ปรับแนวคิดร่วมชีวิตผู้สูงอายุ : การทบทวนแนวคิดและองค์ความรู้เบื้องต้นเพื่อพัฒนาสุขภาวะและคุณภาพชีวิตของกลุ่มประชากรผู้สูงอายุ**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศิริพันธุ์ สาสัตย์. (2549). **การพยาบาลผู้สูงอายุ ปัญหาที่พบบ่อยและแนวทางในการดูแล**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันวิทยาลัยชุมชน. (2564). **แผนกลยุทธ์การศึกษาของวิทยาลัยชุมชน ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2561 - 2565)**. สืบค้นจาก <https://www.iccs.ac.th/uploads/file/strategy2562.pdf>
- _____. (2564). **ยุทธศาสตร์สถาบันวิทยาลัยชุมชนระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580)**. สืบค้นจาก <https://www.iccs.ac.th/uploads/file/20year.pdf>
- สุภาพรธรรม โครตจรัส. (2529). **สุขภาพจิต จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล. (2542). **ผู้สูงอายุในประเทศไทย: สถานะในปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรกุล เจนอบรม และมารศรี นุชแสงผล (2534). **วิทยาการผู้สูงอายุ ภาควิชาการศึกษาออกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. (เอกสารอัดสำเนา)
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2559). **ท้องถิ่นร่วมใจดูแลผู้สูงวัยในชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579**. สืบค้นจาก <http://www.onec.go.th/index.php/book/BookView/1540>
- _____. (2561). **แนวทางเตรียมรับมือกับสังคมผู้สูงอายุ น.6-7** ISBN2287-0520
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564**. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422
- _____. (2564). **ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13**. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/download/Plan13/Doc/กรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ_ฉบับที่_13.pdf
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). **สถิติประชากรศาสตร์ ประชากรและเคหะ**. สืบค้นจาก <http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/01.aspx>
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2564). **รายงานประจำปี 2562**. สืบค้นจาก <http://203.147.24.83/onieWeb/plann/files/report62.pdf>
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล. (2564). **วิสัยทัศน์ ภารกิจ ค่านิยม**. สืบค้นจาก <https://www.depa.or.th/th/about-depa/vision-mission-and-core-value>
- สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2552). **การสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ**. [เว็บไซต์]. สืบค้นจาก <https://prezi.com/mblg4p3fgtdf/presentation/>
- อนันต์ อนันตกุล.(2563) **สังคมสูงวัยความท้าทายประเทศไทย**. การประชุมราชบัณฑิตและภาคีสมาชิกสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสภา(น.1-4). กรุงเทพฯ
- อุทัย สุตสุข และคณะ. (2552). **โครงการศึกษาสถานการณ์ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน ความต้องการและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ: สมาคมคลังปัญญาอาวุโสแห่งประเทศไทย.
- อุบลรัตน์ เพ็งสถิตย์. (2543). **จิตวิทยาผู้สูงอายุ**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ภาษาอังกฤษ

- Adult Learning Australia. (2013). **Lifelong Learning: A policy statement**. <https://ala.asn.au/wp-content/uploads/2011/02/ALA-Policy-Statement-.pdf>
- Adult Learning Australia. (2020). **Australian ACE environmental scan research project 2020. Final report**. Retrieved from <https://ala.asn.au/wp-content/uploads/2020/07/Australian-ACE-Report-2020.pdf>
- Dublin City University. (2021). **What is the Age-Friendly University Initiative?**. Retrieved from <https://www.dcu.ie/sites/default/files/inline-files/age-friendly-university-initiative.pdf>
- European Association for the education of adults. (2011). **Country Report on Adult Education in Norway**. Retrieved from <http://www.eaea.org/doc/pub/Country-Report-on-Adult-Education-in-Norway.pdf>
- Findsen B., Formosa M. (2011) Geragogy. In: Findsen B., Formosa M. (eds) Lifelong Learning in Later Life. International Issues in Adult Education, vol 7. SensePublishers. https://doi-org.portal.lib.ku.ac.th/10.1007/978-94-6091-651-9_9
- Goldman H.H. (1988). **Review of general psychiatry**. 2nd ed. Connecticut: Lange.
- Havighurst, Robert J. (1953), **Human Development and Education**. New York : Mckay Company.
- Hideki Yamamoto. (2009). **ESD through Kominkan/CLCs (Community Learning Centers)**. Retrieved from http://www.ias.unu.edu/resource_centre/Case%201.pdf
- Husen, T., & Postlethwaite, N. T. (1994). **The international encyclopedia of education**. (7thed.). Great Britain: BPC Wheatons.
- Knodel, J., & Teerawichitchainan, B. (2017). **Family Support for Older Persons in Thailand: Challenges and**
- Kozier, B. B. (2000). **Fundamentals of Nursing: Concepts, Process and Practice** (6th ed.). Sydney: Prentice Hall.
- Maslow, A. (1970). **Motivation and Personnality**. New York: Harper and Row.
- Maestas, N. (2010). **Back to Work: Expectations and Realizations of Work after Retirement**. The Journal of Human Resources, 45(3), 718-748; doi: 10.1353/jhr.2010.0011.

- Ministry of Education and Research Department for Policy Analysis, Lifelong Learning and International Affairs Eurydice Unit. (2010). **Structures of Education and Training Systems in Europe Norway 2009/10 Edition**. Retrieved from <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/>
- Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT) (2008). **The Development of Education in Japan 2005 - 2008**. Retrieved from http://www.ibe.unesco.org/National_Reports/ICE_2008/japan_NR08.pdf
- Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT). (2008). **National Report on the Development and State of the Art of Adult Learning and Education : JAPAN**. Retrieved from http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/INSTITUTES/UII/confintea/pdf/National_Reports/Asia%20-%20Pacific/japan.pdf
- National Adult Learning Organisation. (2019). **Annual Report 2019**. Retrieved from: <https://www.aontas.com/assets/resources/Annual-Reports/AONTAS%20Annual%20Report%202019.pdf>
- National Adult Literacy Agency. (2020). **Literacy and numeracy in Ireland**. Retrieved from <https://www.nala.ie/literacy-and-numeracy-in-ireland/>
- Newman & Newman. (2006). **Ninth Edition Development Through Life A Psychosocial Approach**. Thomson Wadsworth.
- Neugarten, B., Havighurst, R.J., and Tobin, s.s. in B. L. Neugarten (Ed.). (1968). **Personality and Patterns of aging in middle and aging**. Chicago : University of Chicago Press. 173-177 pp.
- Norwegian Ministry of Education and Research. (2007). **Education– from Kindergarten to Adult Education**. Retrieved from http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Veiledninger%20og%20brosjyrer/Education_in_Norway_f-4133e.pdf
- Office of Vocational and Adult Education. (2011). **Adult Education and Literacy**. Retrieved from <http://www2.ed.gov/about/offices/list/ovae/index.html>
- Office of Vocational and Adult Education. (2011). **Community Colleges**. Retrieved from <http://www2.ed.gov/about/offices/list/ovae/pi/cclo/index.html>
- Organisation for Economic Co-Operation and Development. (2005). **Promoting Adult Learning**. Retrieved from www.oecd.org/dataoecd/14/54/35268366.pdf
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2020). **How's Life? 2020: Measuring Well-being**. Retrieved from: <http://www.oecdbetterlifeindex.org/>

- Riley, M.W. , Johnson, J., and Foner, A. **Aging and society (Vol .3) : A sociology of age stratification.** New York : Russell Sage Foundation, 1972.
- Sprinthall, N.A., & Collins, W.A. (1995). **Adolescent Psychology: A Development View.** New York: McGraw-Hill.
- The European Commission. (2011). **Country report on the action plan on adult learning: Norway.** Retrieved from http://ec.europa.eu/education/adult/doc/norway_en.pdf
- The Norwegian Agency for Lifelong Learning. (2010). **The VOX Mirror 2009 Key figures on adult participation in education and training in Norway.** Retrieved from http://www.vox.no/upload/7322/VOX_mirror_2009_web.pdf
- The Ohio Department of Higher Education. (2020). **Lifelong Learning.** Retrieved from <https://www.ohiohighered.org/students/lifelong-learning>
- The Royal Norwegian Ministry of Education and Research. (2008). **The Development and State of the art Of adult learning and education (ALE) : National Report of Norway.** Retrieved from http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/INSTITUTES/UIIL/confintea/pdf/National_Reports/Europe%20-%20North%20America/ Norway.pdf
- The Royal Norwegian Ministry of Education and Research. (2008). **The Development and State of the art Of adult learning and education (ALE) : National Report of Norway.** Retrieved from http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/INSTITUTES/UIIL/confintea/pdf/National_Reports/Europe%20-%20North%20America/ Norway.pdf
- Unesco Institute for Lifelong Learning. (2012). **Follow-up of CONFINTEA VI: Reporting template for National progress reports in preparation of the Global Report on Adult Learning and Education (GRALE) and the end of the United Nations Literacy Decade (UNLD) National progress report submitted by the Government of Norway.** Retrieved from <http://uil.unesco.org/fileadmin/download/en/national-reports/europe-and-north-america/Norway.pdf>
- Unesco Institute for Lifelong Learning. (2012). **Follow-up of CONFINTEA VI: Reporting template for National progress reports in preparation of the Global Report on Adult Learning and Education (GRALE) and the end of the United Nations Literacy Decade (UNLD) National progress report submitted by the Government of Japan.** Retrieved from <http://uil.unesco.org/fileadmin/download/en/national-reports/asia-and-pacific/Japan.pdf>

- Unesco Institute for Lifelong Learning. (2012). **Follow-up of CONFINTEA VI: Reporting template for National progress reports in preparation of the Global Report on Adult Learning and Education (GRALE) and the end of the United Nations Literacy Decade (UNLD) National progress report submitted by the Government of United States of America.** Retrieved from <http://uil.unesco.org/fileadmin/download/en/national-reports/europe-and-north-america/USA.pdf>
- UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2015). **Recognition, Validation and Accreditation of Non-formal and Informal Learning in UNESCO Member States.** Retrieved from <http://uil.unesco.org/fileadmin/download/en/>
- Unesco International Bureau of Education. (2006). **World Data on Education : Japan.** Retrieved from http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/archive/Countries/WDE/2006/ASIA_and_the_PACIFIC/Japan/Japan.pdf
- Unesco International Bureau of Education. (2007). **World Data on Education : Norway.** Retrieved from http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/archive/Countries/WDE/2006/WESTERN_EUROPE/Norway/Norway.pdf
- Unesco International Bureau of Education. (2007). **World Data on Education : Norway.** Retrieved from http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/archive/Countries/WDE/2006/WESTERN_EUROPE/Norway/Norway.pdf
- Unesco International Bureau of Education. (2007). **World Data on Education : United States.** Retrieved from http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/archive/Countries/WDE/2006/NORTH_AMERICA/United_States_of_America/United_States_of_America.pdf
- Unesco International Bureau of Education. (2011). **World Data on Education : Japan.** Retrieved September from http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/WDE/2010/pdf-versions/Japan.pdf
- Unesco International Bureau of Education. (2012). **World Data on Education : Norway.** Retrieved from http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/WDE/2010/pdf-versions/Norway.pdf
- United Nations Development Programme. (2020). **Human Development Index (HDI).** <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>
- United States Department of Education. (2008). **National Report on the Development and State of the Art of Adult Learning and Education.** Retrieved from http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/INSTITUTES/UIIL/confintea/pdf/National_Reports/Europe%20-%20North%20America/United_States.pdf

<https://alchetron.com/Robert-J-Havighurst> ค้นคืนเมื่อ 30 ม.ค.2563

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Erik_Erikson ค้นคืนเมื่อ 25 ม.ค.2563

<https://edu.glogster.com/glog/cognitive-moral-development/224hekc5100> ค้นคืนเมื่อ 30 ม.ค. 2563

https://www.baanjomyut.com/library_2/extension-1/concepts_of_developmental_psychology/05_1.html ค้นคืนเมื่อ 26 ม.ค. 2563

<http://www.bible.ca/marriage/sigmund-freud.jpg> ค้นคืนเมื่อ 25 ม.ค. 2563

รายชื่อคณะวิจัย

1. รศ.ดร.ชนกนารถ บุญวัฒน์กุล ผู้อำนวยการสำนักการศึกษาต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
2. ดร.สฤติดาพร คำสวด อาจารย์สาขาวิชาอาชีวศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
3. ดร.จินตนา ปรีสปันธ์ นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ รักษาการในตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายพัฒนาสื่อและเทคโนโลยี การฝึกอบรม สำนักการศึกษาต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

ดร.อำนาจ วิชาญวัตติ

ดร.อุษณีย์ ธีโนศวรรย์

ดร.ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์

นายสำเนา เนื้อทอง

เลขาธิการสภาการศึกษา

รองเลขาธิการสภาการศึกษา

ประธานคณะกรรมการจัดทำแนวทางและข้อเสนอเชิงนโยบาย

การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม

ผู้อำนวยการสำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาระบบการเรียนรู้

บรรณาธิการ

นางสาวกรกมล จึงสำราญ

นางสาวสุชาดา กลางสอน

นางสาวภควดี เกิดบัณฑิต

นายศัพทพร ทองดี

นักวิชาการศึกษานานาชาติพิเศษ

นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

ผู้รับผิดชอบโครงการ

นางประวีณา อัสโย

นางสาวกรกมล จึงสำราญ

นางสาวอุบล ตรีรัตน์วิเศษ

นางสาวนริศรา ใจคง

นางสาวสุชาดา กลางสอน

นางสาวภควดี เกิดบัณฑิต

นางสาวสิริวิมล เวทสรากุล

ผู้อำนวยการกลุ่มมาตรฐานการศึกษา

นักวิชาการศึกษานานาชาติพิเศษ

นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

นักจัดการงานทั่วไปปฏิบัติการ

ออกแบบหน้าปก ประสานการจัดพิมพ์ ตรวจสอบตัวอักษร

นางสาวสุชาดา กลางสอน

นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

หน่วยงานที่รับผิดชอบ

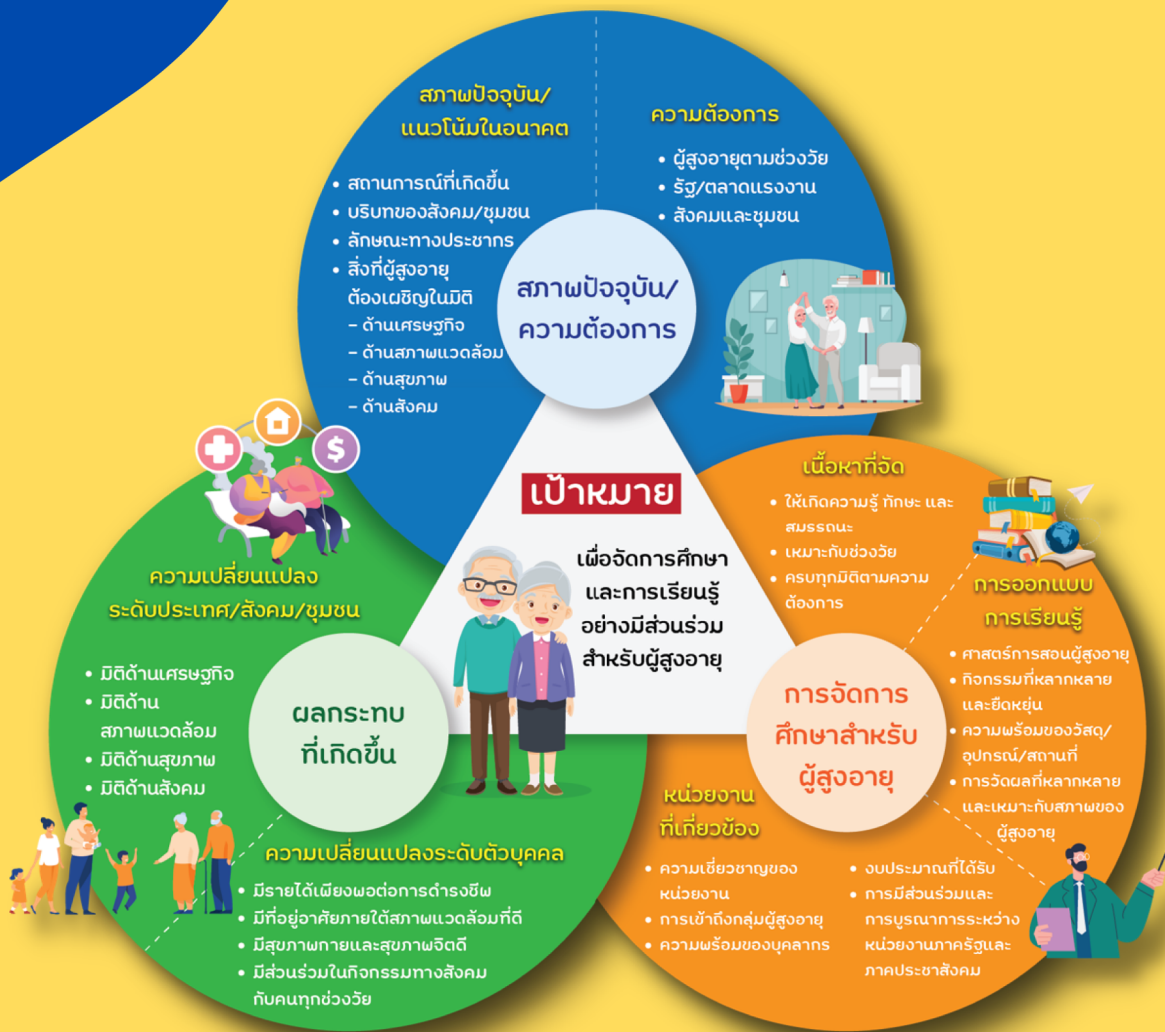
สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาระบบการเรียนรู้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

โทรศัพท์ 0 2668 7123

โทรสาร 0 2243 1129

Website: www.onec.go.th

รายงานการศึกษา
สภาพการจัดการศึกษาผู้สูงอายุในประเทศไทย

รวมเอกสารวิชาการ
สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาระบบการเรียนรู้

สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาระบบการเรียนรู้
 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
 โทรศัพท์ 0 2668 7123 ต่อ 2513, 2525 โทรสาร 0 2243 1129
 Website : www.onec.go.th